

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

LEGAL SCIENCES

Випуск 3 (71), 2024

Видавничий дім
“Гельветика”
2024

Редакційна колегія

Кислий А. М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Берзін П. С., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Богатирьов І. Г., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вакулік О. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ

Головко Л. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Гордієнко С. Г., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Доценко О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національна академія внутрішніх справ

Заросило В. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Калиновський Б. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та прав людини, Національна академія внутрішніх справ

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, д.пед.н., доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Козаченко О. І., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Козін С. М., доктор юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ладиченко В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лисенко С. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Макєва О. М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний авіаційний університет

Мердова О. М., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2, Донецький державний університет внутрішніх справ

Муравйов К. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Омаров Азад Енвер огли, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Піддубний О. Ю., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Сервєцький І. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Стрельбицька Л. М., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Національна академія Служби Безпеки України

Стрельбицький М. П., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-організаційного центру, Національна академія Служби Безпеки України

Стрелюк Я. В., доктор юридичних наук, прокурор, Офіс Генерального прокурора України

Чусько В. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Шульга С. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Яра О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, декан юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Łukasz Moniuszko, Doktor habilitowany, Profesor, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy (Bydgoszcz, Rzeczpospolita Polska)

Agnieszka Szpak, dr hab., Professor, Department of International Security, Institute of Security Studies, Toruń, Poland

Dariusz Skalski, dr hab., Professor, Gdansk University of Physical Education and Sport, Gdańsk, Poland

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 30.10.2024 (протокол № 11)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року.

Відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б). Спеціальності: 081 – Право; 262 – Правоохоронна діяльність; 293 – Міжнародне право.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2522-4603

Наукові праці МАУП. Юридичні науки. 2024. Вип. 3 (71). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. 74 с. Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку права. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток юридичної науки в Україні.

ЗМІСТ

Віталій ВОЛИНЕЦЬ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОЕФІЦІЄНТА КОНВЕРСІЇ ЧЕРЕЗ ВІДПОВІДНІСТЬ ПОЛІТИЦІ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ.....	5
Ольга ГІДА СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЇХ МІСЦЕ І РОЛЬ ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	13
Руслан ДМИТРЕНКО ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ.....	18
Олександр КОЗЕНКО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ.....	23
Галина КРИШТАЛЬ, Ірина БРЮХОВЕЦЬКА, Святослав ХІМІЧ, Андрій КАСАДЖИК ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	29
Юлія ЛІСОВСЬКА, Петро ЛІСОВСЬКИЙ КІБЕРКАПІТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИРАДАРНОЇ СИСТЕМИ В ОБОРОНІ УКРАЇНИ.....	37
Олександр ПАНАСЮК ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	46
Andrii FALKOVSKY ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION.....	53
Олена ЧУБЕНКО ДОПОМОГА АДВОКАТА В ОСКАРЖЕННІ АКТИВ ТА ВИСНОВКІВ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКОЇ КОМІСІЇ.....	60
Вікторія ЯВОРСЬКА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН ГЕНОЦИД.....	64
Наталія ЛАВРИК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	70

CONTENTS

Vitalii VOLYNETS STRATEGIES FOR INCREASE CONVERSION RATE THROUGH PRIVACY POLICY COMPLIANCE.....	5
Olga HIDA SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SECURITY AND THEIR PLACE AND ROLE DURING THE IMPLEMENTATION OF THE LEGAL REGIME OF THE STATE OF EMERGENCY.....	13
Ruslan DMITRENKO PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A FORM OF IMPLEMENTATION OF THE STATE POLICY OF AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT.....	18
Oleksandr KOZENKO ORGANISATIONAL AND LEGAL BASIS FOR OPTIMISING THE TERRITORIAL SUBSYSTEM OF THE NATIONAL COUNTER-TERRORISM.....	23
Halyna KRYSH TAL, Iryna BRIUKHOVETSKA, Sviatoslav KHIMICH, Andrii KASADZHYK LEGAL ASPECTS OF REGULATING INNOVATIVE ACTIVITIES IN UKRAINE'S ENERGY SECTOR.....	29
Yulia LISOVSKA, Petro LISOVSKIY CYBER CAPITAL PROVISION OF THE ANTI-RADAR SYSTEM IN THE DEFENSE OF UKRAINE.....	37
Oleksandr PANASIUK HISTORICAL ASPECT OF THE FORMATION OF THE INSTITUTION OF LEGAL RESPONSIBILITY FOR UNLAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY.....	46
Andrii FALKOVSKY ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION.....	53
Olena CHUBENKO ASSISTANCE OF A LAWYER IN CHALLENGING THE CONCLUSIONS AND ACTS OF THE MILITARY MEDICAL COMMISSION	60
Victoriia YAVORSKA PROSPECTS FOR IMPROVING CRIMINAL LIABILITY FOR THE CRIME OF GENOCIDE.....	64
Nataliia LAVRYK ADMINISTRATIVE LAW MECHANISM FOR REGULATING BUSINESS ACTIVITY.....	70

УДК 658.8:005.5:343.3

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.1>**Віталій ВОЛИНЕЦЬ**доктор юридичних наук, професор кафедри готельно-ресторанної справи, Київський університет туризму економіки і права, vvvkuteper@gmail.com

ORCID: 0009-0003-0714-236X

**СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОЕФІЦІЄНТА КОНВЕРСІЇ
ЧЕРЕЗ ВІДПОВІДНІСТЬ ПОЛІТИЦІ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ**

У статті основна увага зосереджена на розгляді стратегії підвищення коефіцієнта конверсії підприємств через дотримання політики конфіденційності, оскільки цей аспект є важливим у сучасному бізнес-середовищі. В умовах зростання обсягу даних та інтенсивного використання цифрових технологій, питання захисту особистої інформації є ключовим фактором для переважної кількості споживачів. Відповідність політиці конфіденційності не лише підвищує рівень довіри клієнтів, але й може істотно вплинути на рішення щодо подальшої купівлі онлайн.

Стаття визначає які фактори формують сприйняття споживачами політики конфіденційності та як вони впливають на їхню готовність здійснювати покупки. Показано, що прозорість у використанні персональних даних, а також наявність чіткої та зрозумілої політики конфіденційності значно підвищує рівень довіри до бренду. Споживачі, яка відчують захищеність власних даних, значно активніше здійснюють покупки в Інтернеті, не боячись, що їхніми персональними даними завладують треті особи.

Зосередженість ритейлерів на правильному веденні сайтів продаж має на меті привернути більшу увагу споживачів. Висока конверсія є основним показником успішності інтернет-магазину, оскільки відображає відсоток відвідувачів, які здійснили покупку. Щоб досягти цього, ритейлери впроваджують інтуїтивно зрозумілі навігаційні рішення та оптимізують дизайн сайтів. Важливим аспектом є забезпечення швидкого завантаження сторінок, оскільки споживачі можуть швидко втратити інтерес до сайту, якщо він працює повільно. Крім того, ритейлери активно використовують якісні фотографії та детальні описи товарів, щоб зменшити невизначеність споживачів і максимізувати їхню впевненість у покупці. Включення відгуків та рейтингів продуктів також може значно підвищити рівень довіри до бренду і заохотити нових покупців до здійснення покупок. Тригери довіри, такі як гарантія повернення товару та наявність сертифікатів безпеки, також відіграють важливу роль у підвищенні конверсії.

Ритейлери повинні постійно аналізувати дані про конверсії, щоб виявляти слабкі місця у бізнес-процесах і коригувати свої стратегії. Використовуючи сучасні аналітичні інструменти, вони можуть визначати, які кампанії й тактики маркетингу надають найбільший ефект. Загалом, зосередженість на високому рівні конверсії допомагає ритейлерам досягти стабільного зростання та зміцнення позицій на ринку.

Ключові слова: коефіцієнт конверсії, довіра споживачів, захист даних, конфіденційність, юзабіліті, маркетингові стратегії, репутація бренду.

Vitalii Volynets. STRATEGIES FOR INCREASE CONVERSION RATE THROUGH PRIVACY POLICY COMPLIANCE

The article focuses on considering the strategy of increasing the conversion rate of enterprises through compliance with the privacy policy, since this aspect is important in the modern business environment. In the conditions of the growth of the amount of data and the intensive use of digital technologies, the issue of protecting personal information is a key factor for the majority of consumers. Compliance with privacy policies not only increases customer trust, but can also significantly influence their subsequent online purchase decisions.

The article determines which factors shape consumers' perception of privacy policies and how they influence their willingness to make purchases. It has been shown that transparency in the use of personal data, as well as the presence of a clear and understandable privacy policy, significantly increases the level of trust in the brand. Consumers who feel the security of their own data are much more active in making purchases on the Internet, without fear that their personal data will be taken over by third parties.

The focus of retailers on the correct management of sales sites is intended to attract more attention of consumers. A high conversion rate is the main indicator of the success of an online store, as it reflects the percentage of visitors who made a purchase. To achieve this, retailers implement intuitive navigation solutions and optimize site design. Ensuring that pages load quickly is an important aspect, as consumers can quickly lose interest in a site if it is slow. In addition, retailers actively use high-quality photos and detailed product descriptions to reduce consumer uncertainty and maximize consumer confidence. Including product reviews and ratings can also significantly increase brand trust and encourage new customers to purchase. Trust triggers, such as a return guarantee and security certificates, also play an important role in increasing conversions.

Retailers must constantly analyze conversion data to identify weaknesses in business processes and adjust their strategies. Using modern analytical tools, they can determine which campaigns and marketing tactics have the most impact. In general, focusing on a high conversion rate helps retailers achieve sustainable growth and strengthen their market positions.

Key words: conversion rate, consumer trust, data protection, privacy, usability, marketing strategies, brand reputation.

Постановка проблеми. Захист прав та інтересів споживачів є визначальним завданням будь якої сфери бізнесу. В е-комерції це особливо актуально, оскільки основна увага зосереджується не лише на якості товарів і послуг, але й на довірі споживачів до рітейлерів. Зважаючи на це, дотримання політики конфіденційності стає ключовим фактором, що впливає на імідж компанії та готовність споживачів здійснювати покупки. Стратегії підвищення коефіцієнта конверсії повинні вміщувати чіткий та прозорий спосіб ведення політики конфіденційності, а також надання споживачам можливості контролювати свої дані. Надання гарантій безпеки даних в е-комерції сприяє зміцненню довіри, і, в свою чергу, підвищує ймовірність успішного завершення купівлі товару. Позитивне впровадження цих стратегій не лише здатне покращити конверсію, але й має на меті сформувати належний досвід споживачів та підсилити конкурентоспроможність компаній у сфері е-комерції.

Загалом, актуальність дослідження стратегій підвищення коефіцієнта конверсії через відповідність політиці конфіденційності обумовлена зростанням значення захисту особистих даних споживачів у сучасній е-комерції. Споживачі стають все більш обізнаними у питаннях конфіденційності, а їхня готовність здійснювати покупки значною мірою залежить від довіри до надавачів послуг у питаннях захисту особистої інформації. Вивчення ефективних механізмів захисту конфіденційних даних допоможе е-бізнесу підсилити довіру споживачів і підвищити конверсійні показники, що є надважливим кроком в процесі ведення електронного бізнесу. Разом з тим, адаптація до нових регуляторних вимог, зокрема й регламенту GDPR, зумовлює необхідність ведення чіткої та прозорої політики конфіденційності у бізнесовій діяльності.

Дослідженням питання підвищення коефіцієнту конверсії через відповідність політиці конфіденційності займалися чимало вітчизняних дослідників. Головна увага цих досліджень зверталася на пошук балансу між конверсією та політикою конфіденційності. При цьому до уваги бралися чинні міжнародно-правові норми, які сприяли регулюванню цих відносин. Серед дослідників, які займалися питанням дослідження підвищення коефіцієнту конверсії, зокрема й через захист конфіденційних даних, необхідно виокремити В.В. Волинець [1], О. Волошина [2], Т. Герасимову [4], О. Сомова [7], К. Сорокіна [8], В. Сучкова [9], А. Чорний [10] та інші. Однак

не зважаючи на розробленість, питання залишається відкритим і потребує додаткового дослідження.

Мета статті полягає в комплексному і всебічному дослідженні стратегії підвищення коефіцієнта конверсії через відповідність політиці конфіденційності.

Завдання статті полягає у визначенні терміну «конверсія» і її особливості. Привести приклади конверсії в онлайн маркетингу. Дослідити особливості використання лід-форми як одного із видів конверсії, її роль і місце в цифровому маркетингу. Дослідити чинники, що впливають на конверсію в онлайн торгівлі. Розкрити види конверсії в цифровому маркетингу. Розглянути файли cookies як одну із стратегій конверсії в онлайн торгівлі. Узагальнити отримані результати.

Результати дослідження. Конверсія є одним з основних термінів в інтернет-маркетингу, що визначається як відсоток відвідувачів веб-ресурсу, які здійснюють певні цільові дії, в тому числі покупку, реєстрацію, заповнення форм або переходи по рекламних банерах. Конверсія обчислюється у відсотковому відношенні за певний період часу, дозволяючи оцінити ефективну діяльність веб-сайту. Цей показник є важливим індикатором успішності бізнесу в онлайн-середовищі. Він демонструє, наскільки ефективно вдається приваблювати відвідувачів та перетворювати їх у клієнтів або партнерів. Аналізуючи особливості конверсії, необхідно відмітити, що компанії можуть коригувати свої маркетингові ходи задля підвищення прибутковості. Загалом, конверсія є важливим елементом, який допомагає підприємствам досягати поставлених цілей у цифровому середовищі. Вітчизняна дослідниця К. Сорокіна зазначає, що коефіцієнт конверсії в цифровому маркетингу визначається як відношення цільових дій до загальної кількості відвідувачів сайту. Так, в ролі конверсії може виступати клік потенційного покупця, власне сама покупка, підписка, встановлення додатку, створення облікового запису, заповнення та відправка електронних форм.

Загалом, конверсія це звичне явище, яке дозволяє підсилювати ефективність рітейлерів та впливати на оптимізацію їх бізнес-процесів. Оскільки підвищення конверсії на всіх етапах здійснення продажу призводить до збільшення доходів від реклами, конверсія безпосередньо впливає на показник окупності інвестицій (ROI). Окрім того, відстеження конверсії дозволяє об'єктивно оцінити ефективність впроваджених інновацій у сфері маркетингу, зокрема зміни у дизайні

інтерфейсу веб-сайту шляхом моніторингу змін у показниках конверсії після впровадження нових рішень. Зібрані дані про конверсії забезпечують можливість прогнозувати витрати на рекламу, дозволяючи підприємствам з ведення е-бізнесу оцінити, яку кількість конверсій можна впроваджувати як інвестиції у рекламування платформи чи самого сайту, звідки здійснюється продаж товарів. Цей факт сприяє більш зваженому плануванню бюджетів та ресурсів, а тому систематичний аналіз конверсії є важливим аспектом для досягнення успіху в сучасному бізнес-середовищі [8].

Дослідниця В. Сучкова зазначає, що за статистикою 74% маркетологів для залучення потенційних клієнтів використовують форми сайтів з метою залучення потенційних клієнтів. Однією з таких є лід-форма – спеціальна форма з полями, в яких відвідувачі сайту чи соціальної мережі залишають власні контактні дані. Окрім того вони можуть підписатися на розсилку, замовити консультацію, розрахувати вартість товару або послуги, оформити замовлення тощо. Загалом лід-форми допомагають бізнесу отримати контакти потенційних покупців. Чим більше контактних даних вдалося зібрати за допомогою лід-форми, тим більше в майбутньому компанія отримає потенційних споживачів своїх послуг.

Перед тим як ухвалити рішення щодо купівлі товару багато користувачів потребують консультацій від представників компанії. Зважаючи на це, лід-форми можна застосувати для досягнення таких цілей:

1) інформування про знижки, що передбачає збір номерів телефонів або електронних адрес для подальшої розсилки інформації щодо змін у цінній політиці;

2) повідомлення про наявність, де користувач отримує сповіщення, коли товар, який він розглядав, знову з'явиться в продажу;

3) корисні матеріали допомагають сформувати інструкції, навчальні матеріали, дизайн-проекти тощо;

4) доступ до закритого контенту. Це означає, що контент на сайті, доступний лише для зареєстрованих користувачів;

5) безкоштовні вебінари дозволяють отримати оптимальний варіант для компаній у сфері інформаційних технологій та послуг, запрошення на короткий вебінар з інформацією про продукти в обмін на контактні дані користувачів.

Дослідниця зазначає, що коефіцієнт конверсії для лід-форм складно визначити, оскільки він залежить від сфери бізнесу. Наприклад, згідно з дослідженням OptiMonk цей показ-

ник складає 11,09, Zuko – 3%, а Ruler – лише 1,7%. За статистикою, галузі з найвищими показниками конверсії форм включають промисловість (2,8%), професійні послуги (2,5%) та послуги B2B (2,2%). Найнижчі показники конверсії форм у сфері нерухомості (0,6%), електронної комерції B2B (0,7%) та електронної комерції B2C (0,8%).

На показник конверсії лід-форми впливає низка визначальних факторів, зокрема сезонність, сфера бізнесу, канал трафіку, тип форми, кількість полів, дизайн форми, пристрій користувача, швидкість завантаження сайту тощо. Окрім того важливо пам'ятати, що потенційні споживачі готові ділитися своєю інформацією в обмін на своєчасну пропозицію: чим вона актуальніша, зручніша, помітніша, тим більше контактів (потенційних споживачів) вдасться залучити.

Серед найбільш активних лід-форм необхідно виділити:

1) мінімальну кількість полів. Необхідно надавати лише ті дані, які вимагаються. Найкраще використовувати одну форму для контактної інформації, оскільки великі обсяги запитів можуть відштовхнути користувачів.

2) простота, передбачає розробку інтерфейса зрозумілим та інтуїтивно зрозумілим. Якщо полів багато, потрібно розділити їх на кілька екранів, щоб уникнути перевантаження.

3) уникнення дублювання передбачає мінімізацію повторних запитань. Краще, щоб форма автоматично перевіряла правильність введення інформації.

4) перевірка помилок передбачає налаштування форми для автоматичної перевірки номерів телефонів та електронних адрес на правильність.

5) одна форма на одному екрані. В процесі заповнення форми необхідно уникати кількох закликів до дії на одній сторінці, щоб не заплутати користувачів.

6) адаптивний дизайн. Потрібно переконатися, щоб форма мала гарний вигляд на мобільних пристроях, зменшуючи кількість полів.

7) зрозумілий заклик до дії (СТА). Важливо, щоб пояснення були зрозумілими для отримання вигоди. З метою цього використовуються короткі дієслова з виразним дизайном кнопки. Ці кроки допоможуть потенційним споживачам підвищити ефективність лід-форми та збільшити конверсії на сайті.

Отже, лід-форми – це спеціальні поля, у яких відвідувачі сайту можуть вказувати свої контактні дані. Вони залишаються одним із найефективніших інструментів для залу-

чення лідів за показником конверсії. В даний час існує безліч різноманітних конструкторів сайтів, які містять вбудовані функції для легкого створення вебформ. Також доступні спеціалізовані конструктори форм для сайтів, що пропонують широкий спектр можливостей: спливаючі форми, гейміфіковані опитування, а також налаштування кольору та шрифту тексту. Проведення експериментів і тестування різних шаблонів та елементів вебформ дозволяє досягти максимальної ефективності [9].

Натомість інший дослідник А. Чорний наводить власну точку зору стосовно впливу конверсії на сферу електронної комерції. Так, конверсія значно залежить від тематики інтернет-магазину. Вона також змінюється в залежності від каналу трафіку, будь-то SEO чи реклама. Істотно на конверсію впливають такі фактори, як коректно сформульоване семантичне ядро сайту і його юзабіліті. Серед визначальних шляхів підвищення конверсії дослідник називає перш за все високоякісні фотографії товарів. Використання детальних і чітких зображень з можливістю перегляду з різних ракурсів допомагає компенсувати відсутність фізичного контакту з товаром. Другим кроком є спрощення процесу покупки. Зменшення кількості кроків у процесі оформлення замовлення та спрощення форми замовлення є важливими для зниження відсотка відмов. Третім кроком є встановлення системи автоматичного нагадування. Існує багато програм, які можуть надіслати автоматичні нагадування про покинуті кошики, щоб знизити кількість перерваних транзакцій. Головним стратегічним кроком є безпечність покупок. Інтернет-магазини повинні демонструвати свої сертифікати, контактні дані та пропонувати різні способи оплати, щоб підвищити довіру до свого магазину. Ще одним пріоритетом є використання простих форм замовлення. Форма замовлення повинна бути зручною, використовуючи списки для спрощення заповнення даних [10].

Дослідниця О. Сомова говорить, що конверсію онлайн-продажів визначають низка чинники, такі як зрозумілість унікальної торгової пропозиції (УТП), юзабіліті сайту або посадкової сторінки, ціноутворення, умови доставки, наявність елементів довіри та відгуків в інтернеті. Першочерговою метою має бути аналіз середнього показника конверсії для конкретного товару або послуги, а також ідентифікація факторів, що на нього впливають. Важливо також звертати увагу на швидкість завантаження сайту, якість технічної підтримки, а також на детальну інформацію про продукцію та змістовність контенту сайту.

Отже, конверсія продажів є невід'ємною складовою успішної маркетингової стратегії будь-якого онлайн підприємства. Цей показник дозволяє виявити «сліпі» зони в бізнес-процесах та надає можливість краще зрозуміти переваги споживачів. Аналізуючи конверсії, онлайн-підприємство може підвищити лояльність клієнтів і збільшити ймовірність їх повторних покупок. Завдяки цим даним компанія може адаптувати свої стратегії для задоволення потреб покупців. Таким чином, конверсія продажів відіграє важливу роль у розвитку бізнесу та підвищенні його ефективності [7].

Коефіцієнт конверсії веб-сайту електронної комерції є показником, що відображає відсоток потенційних споживачів. Вищий коефіцієнт конверсії безпосередньо залежить від збільшення обсягів продажу і загального доходу рітейлерів. Разом з тим, рітейлери повинні докладати максимум зусиль для оптимізації сайтів, які пропонують товари для потенційної реалізації. В процесі оформлення замовлення навіть незначні суперечки можуть значно вплинути на ймовірність того, що покупець не скористається пропозицією і залишить сайт без купівлі обраних продуктів. На коефіцієнт конверсії впливає простота оформлення замовлення. Чим простіше оформити замовлення, тим більш вірогідно, що саме товар з цієї платформи буде реалізований. Більше того, створення зручного та функціонального інтерфейсу допоможе знизити бар'єри, які впливають на безперерйне здійснення фінансових транзакцій. В умовах сучасної цифрової економіки значення мобільних пристроїв не можна ігнорувати. З огляду на значну кількість споживачів, які здійснюють покупки через мобільні платформи, необхідно забезпечити, щоб процес оплати був оптимізований для використання на пристроях з меншими екранами.

Ефективна адаптація сторінки оформлення замовлення для смартфонів та планшетів забезпечує зручну навігацію. Дослідження показують, що позитивний мобільний досвід є критично важливим для підтримки високих показників конверсії, а саме вдосконалення процесу оформлення замовлення з урахуванням факторів простоти і мобільності є ключовим напрямком для покращення загального досвіду користувачів та збільшення обсягу продажів [5].

Як слушно зауважує В. В. Волинець, наразі компанії докладають максимум зусиль, щоб задовольнити очікування щодо конфіденційності даних електронної комерції, зберегти довіру та забезпечити чудовий персоналізова-

ний досвід. В рамках цього згода на обробку персональних даних є основою, яка робить цей процес не лише обов'язковим, але й взаємовигідним як для рітейлерів, так і для споживачів е-товарів. Для того, щоб бути успішними сьогодні – компаніям необхідно не лише ефективно акумулювати конфіденційні дані, а й забезпечувати високий рівень їх безпеки через використання таких інструментів як антивірусне програмне забезпечення, систему виявлення вторгнень та інших процесів, які можуть вплинути на захист конфіденційних даних [1].

В загальному виокремлюють декілька видів конверсії в цифровому маркетингу:

1) пряма конверсія відбувається після конкретної активної дії відвідувача, наприклад, кліка на контекстну рекламу, тоді як асоціативна конверсія фіксує відвідування, які не завжди відображаються у рекламних системах;

2) макроконверсія визначається як досягнення головної мети сайту, такої як покупка товару або послуги, і є важливим показником для інтернет-магазинів, адже вказує на реальну вигоду від відвідувача;

3) мікроконверсія означає різноманітні дії, які, хоча й не приносять прямої вигоди власнику сайту, свідчать про інтерес користувачів і тим самим, вказують на потенційний інтерес до електронних продуктів або послуг. До цих дій відносять підписку на розсилку, перегляд контактної інформації або реєстрацію на сайті.

Розуміння всіх типів конверсії є визначальним фактором, який показує ефективність взаємодії з відвідувачами. Це дозволяє підприємствам оптимізувати власні стратегії залучення і утримання клієнтів. Загалом, до основних факторів, що впливають на конверсію, можна віднести якість трафіку, рівень якості контенту, дизайн веб-сайту, зрозумілість процесу оформлення покупки, репутацію бренду, а також якість клієнтського обслуговування.

Дослідник О. Волошин зазначає, що коли мова йде про інтернет-маркетинг, коефіцієнт конверсії є тим механізмом, який забезпечує успіх компаній, які продають товар чи надають послуги через інтернет. Чим вищий коефіцієнт конверсії, тим ефективніше розробники сайту працюють над залученням споживачів. Серед головних стратегій конверсії варто виокремити наступні:

– оптимізація сайту. В рамках цієї стратегії розробник повинен переконатися, що сайт достатньо оптимізований як для користувачів ПК так і для мобільних пристроїв, зручний і візуально-привабливий, має просту навіга-

цію, використовує високоякісні зображення та відео;

– використання різноманітних стимулів. Таким стимулами можуть бути знижки, безкоштовні доставки які також впливають на підвищення коефіцієнту конверсії. Споживачі на основі пропонованих стимулів мають на меті отримати вигідні послуги чи придбати товар на сприятливих умовах;

– використання соціальних мереж. Соціальні мережі досить успішно використовуються для просування товарів рітейлерами. Для користувачів це ще один корисний спосіб ознайомитися з асортиментом товару і придбати той товар, який дійсно потрібний;

– використання ремаркетингу. Ремаркетинг це частина стратегії, що допомагає зберегти в пам'яті потенційних клієнтів, що раніше відвідували сайт. Загалом це потужний інструмент, що сприяє збільшенню конверсії; відстеження та аналіз даних. Ця частина стратегії конверсії є не чим іншим, як здатністю приймати обґрунтовані рішення щодо реєстрації маркетингових зусиль рітейлерів. Аналіз даних, отриманих в ході опитування чи іншим шляхом, допоможе визначити потенційну сферу, яка має бути врегульована та оптимізована [2].

За твердженням Т. Герасимової, розробка політики конфіденційності є обов'язковою юридичною вимогою. Якщо ІТ-продукт має аудиторії з різних країн, політика конфіденційності повинна відповідати вимогам законодавства кожного з цих регіонів. У такому випадку діє принцип: якщо користувач звертається до надавача послуг електронної комерції, застосовується законодавство надавача цих послуг.

Задля досягнення безпеки сайти та додатки впроваджують фізичні, електронні та процедурні заходи безпеки для захисту персональних даних. Відповідно до статті 32 GDPR визначено такі заходи безпеки:

- анонімізація;
- шифрування;
- цілісність та постійна конфіденційність;
- стійкість систем та сервісів обробки;
- здатність своєчасно відновити доступ;
- тестування ефективності [4].

В рамках опрацьованих наукових тверджень важливо відзначити, що конверсія є ефективним механізмом, здатним при мінімальних зусиллях залучити певну групу клієнтів, які в майбутньому можуть стати потенційними споживачами продукту чи послуг, які пропонують рітейлери. Серед головних стратегій конверсії, які активно впливають на захист конфіденційних даних необхідно виокре-

мити файли cookie. Так, в рамках своєї політики конфіденційності компанія надає повну інформацію про використання файлів cookie на своєму веб-сайті, їх призначення та відповідальних за їх установку. Будь яка інтернет компанія, що реалізовує товар чи надає комерційні послуги прагне дотримуватися максимальної прозорості щодо збору даних та їх використання. Файли cookie – це малі текстові файли, які зберігаються на пристрої користувача під час відвідування веб-сайту. Ці файли виконують кілька функцій, зокрема забезпечують коректну роботу веб-ресурсу, удосконалюють загальний користувацький досвід, а також сприяють проведенню аналітики й реалізації маркетингових стратегій. Використання файлів cookie дозволяє сайту запам'ятовувати спе-

цифічні параметри користувача, що, у свою чергу, може покращити ефективність взаємодії з ресурсом. Окрім того, вони можуть бути використані для збору статистичних даних про відвідувачів, що допомагає виводити підходи до оптимізації контенту. Таким чином, файли cookie стають важливим інструментом підтримки користувацького досвіду, а також інструментом для аналітичного збору даних. Чітке розуміння ролі файлів cookie є суттєвим для забезпечення довіри користувачів і дотримання вимог законодавства про захист особистих даних. У цьому контексті компанія вважає важливим інформувати відвідувачів про типи збору даних і їх мету.

Розглянемо найбільш відомі файли cookie і їх властивості:

Таблиця 1

Файли cookie і їх властивості

Назва cookie	Опис	Хто встановлює	Термін дії
1	2	3	4
PHPSESSID	Цей cookie зберігає унікальний ідентифікатор сеансу користувача, дозволяючи веб-сайту розпізнавати дії користувача протягом сеансу. Завдяки сесіям можна відстежувати, які сторінки відвідує користувач, скільки часу проводить на сайті і які дії виконує. Ці дані сприяють кращому розумінню вподобань користувачів і поліпшенню роботи сайту. Сесії також використовуються для відстеження шляху користувача від першого відвідування до успішного завершення. Це, в свою чергу, допомагає оцінити ефективність маркетингових кампаній.	Веб-сайт	До закінчення сеансу перебування відвідувача на сайті
ga	Cookie _ga використовується для розрізнення користувачів та збору інформації про їх відвідування сайту в рамках системи Google Analytics. Це cookie має важливе значення в маркетингових цілях, оскільки дозволяє збирати та аналізувати дані про поведінку користувачів. Дані, зібрані за допомогою cookie _ga, дають можливість сегментації аудиторії за різними характеристиками, зокрема демографічними даними та конкретними інтересами. Це, в свою чергу, сприяє створенню цільових маркетингових кампаній, які підвищують ефективність взаємодії з користувачами. Аналіз взаємодії користувачів з сайтом дозволяє оцінювати ефективність рекламних кампаній. Cookie _ga допомагає визначити, які джерела трафіку приносять найбільше користі і які маркетингові стратегії є найбільш успішними. Оптимізація користувацького досвіду є ще однією значною перевагою використання цього cookie, оскільки аналіз поведінки користувачів може відкрити проблемні місця на сайті. Це має важливе значення для покращення навігації, контенту та загального досвіду користувачів, що, своєю чергою, сприяє збільшенню часу перебування на сайті. Крім того, дані, отримані через cookie _ga, дозволяють персоналізувати контент відповідно до інтересів і потреб користувачів. Це може включати в себе рекомендації, спеціальні пропозиції та інші елементи, які підвищують залученість користувачів і, як наслідок, перетворюють відвідувачів у платоспроможних клієнтів.	Google Analytics	2 роки

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
ga_XXXXXXXXXX	Цей cookie призначений для збереження стану сеансу користувача, що дозволяє аналізувати його поведінку на сайті. Він відстежує частоту повернення користувачів, що є важливим для оцінки лояльності та ефективності утримання клієнтів. Cookie збирає дані про шлях користувача по сайту, включаючи відвідані сторінки та час, проведений на них. Зібрані дані також сприяють сегментації аудиторії за різними параметрами і персоналізації контенту відповідно до інтересів користувачів. Крім того, цей cookie допомагає оцінити ефективність маркетингових кампаній через відстеження конверсій і аналіз джерел трафіку.	Google Analytics	2 роки
allow_analytics	Цей cookie зберігає ваш вибір щодо дозволу на використання аналітичних файлів cookie на веб-сайті. Сегментація аудиторії: На основі зібраних даних компанії можуть сегментувати свою аудиторію за різними критеріями і налаштовувати маркетингові кампанії для кожного сегменту окремо. Оцінка ефективності: Дозволяє оцінювати ефективність різних маркетингових ініціатив та рекламних кампаній, коригувати стратегії на основі отриманих даних.	Веб-сайт	1 рік
allow_targeting	Цей cookie зберігає ваш вибір щодо дозволу на використання аналітичних файлів cookie на веб-сайті. Сегментація аудиторії: На основі зібраних даних компанії можуть сегментувати свою аудиторію за різними критеріями і налаштовувати маркетингові кампанії для кожного сегменту окремо. Оцінка ефективності: Дозволяє оцінювати ефективність різних маркетингових ініціатив та рекламних кампаній, коригувати стратегії на основі отриманих даних.	Веб-сайт	1 рік
cc_cookie	Цей cookie зберігає ваш вибір щодо дозволу файлів cookie на веб-сайті. Сегментація аудиторії: З дозволом на маркетингові cookie, компанії можуть збирати дані для сегментації аудиторії та налаштовувати таргетовані маркетингові кампанії. Оцінка ефективності: Використання аналітичних cookie дозволяє компаніям оцінювати ефективність своїх маркетингових зусиль та коригувати стратегії на основі реальних даних.	Веб-сайт	1 рік

Систематизовано на основі джерела [3]

На успішне функціонування онлайн-бізнесу значно впливає коефіцієнт конверсії, чим він вищий, тим ефективніше бізнес перетворює відвідувачів сайту на платоспроможних клієнтів. Високий коефіцієнт конверсії свідчить про те, що маркетингові кампанії та вдалий дизайн сприяють задоволенню потреб споживачів, ведуть до збільшення продажів і покращують загальну рентабельність інвестицій. Окрім того, це також означає, що бізнес здатний більш ефективно використовувати свої ресурси, зокрема бюджет на рекламу, оскільки конверсії дозволяють досягати бажаних результатів із меншою кількістю витрачених зусиль і коштів. Крім того, високий коефіцієнт конверсії може підвищувати репутацію бренду, оскільки задоволені клієнти частіше

діляться своїм досвідом. Загалом систематичний аналіз і оптимізація коефіцієнта конверсії є ключовими елементами для сталого розвитку онлайн-бізнесу.

Для досягнення високих результатів продажів важливо забезпечити належний рівень конфіденційності даних користувачів. Захист особистої інформації є критичним аспектом довіри, а будь-які порушення можуть знижувати лояльність клієнтів, негативно впливаючи на коефіцієнт конверсії.

Конверсія є ключовим показником, що сприяє оцінці ефективності бізнес-процесів у сфері продажів та маркетингу. Коректне вимірювання та аналіз цього показника дозволяє виявити як сильні, так і слабкі аспекти стратегій, оптимізувати витрати й суттєво

підвищити загальну ефективність бізнес-операцій. Постійна увага до цих показників сприяє адаптації маркетингових та продажних стратегій відповідно до змін у потребах ринку та клієнтів. Сучасні технології та аналітичні інструменти розвиваються, надаючи все більш точні дані про конверсію, що, в свою чергу сприяють компаніям краще розуміти своїх клієнтів і вдосконалювати власну діяльність [11].

В сучасному суспільстві споживачі очікують, що їхні дані будуть захищені та оброблені відповідно до чинних норм законодавства. Впровадження належної політики конфіденційності та механізмів безпеки здатне зберегти довіру клієнтів і забезпечити їхнє бажання взаємодіяти з онлайн-бізнесом. Інформування користувачів про те, як їхні дані використовуються, а також можливість налаштування конфіденційності, може значною мірою підвищити рівень їхньої залученості. Вміння діяти відповідно до вимог конфіденційності даних не лише захищає клієнтів, але й сприяє підвищенню конверсій.

Успішне поєднання стратегії конверсії зі способами конфіденційності може стати рушійною силою для розвитку онлайн-бізнесу і встановлення тривалої співпраці, заснованій на довірі між компанією та її споживачами.

Висновок. Дослідивши окреслене питання варто відзначити, що конверсійні стратегії, які приймають для себе комерційні онлайн підприємства першочергово спрямовані на підвищення попиту на товар і залучення більшої кількості споживачів. Встановлено, що дотримання принципів конфіденційності не тільки зміцнює довіру користувачів, але й створює стабільну платформу для успішного розвитку онлайн бізнесу. Як результат, політика конфіденційності стає не лише засобом захисту даних, а й важливим елементом маркетингової стратегії. Завдяки відповідності політиці конфіденційності, онлайн бізнес можуть досягти більшої ефективності в залученні та утриманні клієнтів. Для подальшого розвитку бізнесу стратегії коефіцієнта конверсії важливо удосконалювати, використовуючи для цього інноваційні ІТ-технології.

Література:

1. Волинець В. В. Юридичні аспекти захисту конфіденційності та безпеки даних в електронній комерції. Академічні візії, 29. 2024. С. 1–11. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1093/1002> (дата звернення 20.09.2024)
2. Волошин О. Найкращі методи підвищення коефіцієнта конверсії. Mark Web. URL: <https://www.markweb.pro/najkrashhi-metodi-pidvishhennya-koefitsiyent-konversii/> (дата звернення 10.09.2024)
3. Використання файлів cookie. URL: <https://utelecom.com.ua/vykorystannya-fajliv-cookie> (дата звернення 15.09.2024)
4. Герасимова Т. Як скласти політику конфіденційності: детальний тьюторіал від ІТ-юристів Stalirov&Co. 2022. URL: <https://stalirov.lawyer/uk/posts/politika-konfidencijnosti-musthave-dlya-vashogo-sajtu-abo-nepotribna-formal-nist> (дата звернення 12.09.2024)
5. Конверсія міжнародної електронної комерції: досягнення максимального успіху. 2024. URL: <https://www.conveythis.com/uk/international-ecommerce-conversion-maximizing/> (дата звернення 19.09.2024)
6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення 11.09.2024)
7. Сомова О. Конверсія продажів онлайн та офлайн: проста формула + приклад розрахунку. Webpromo. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/konversiya-prodazh-onlajn-i-oflajn-prostaya-formula-primer-rascheta/> (дата звернення 14.09.2024)
8. Сорокіна К. Що таке коефіцієнт конверсії та як його розраховувати. Digital-агенство Ланет Click, 2022. URL: <https://lanet.click/koefitsiyent-konversiyi/> (дата звернення 16.09.2024)
9. Сучкова В. Ефективна форма заявки: як залучати та зберігати лідів. 2024. URL: <https://shelfy.com.ua/newsroom/efektyvna-forma-zayavky/> (дата звернення 19.09.2024)
10. Чорний А. 30 простих кроків для підвищення конверсії сайтів електронної комерції в 2020-2021 році. 2023. URL: <https://www.plerdy.com/ua/blog/30-steps-for-increase-conversion/> (дата звернення 10.09.2024)
11. Що таке конверсія? <https://fnx.com.ua/ua/articles/publications/31> (дата звернення 11.09.2024)

УДК 342.76

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.2>**Ольга ГІДА**

аспірант кафедри адміністративного права і процесу, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ORCID: 0009-0006-7655-0166

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЇХ МІСЦЕ І РОЛЬ ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

У даній статті розглянуто проблематику щодо суб'єктів адміністративно-правового забезпечення під час введення правового режиму надзвичайного стану. Проаналізовано наукові праці вчених, розглянуто законодавчі акти, що регулюють адміністративно-правове забезпечення спеціальними суб'єктами правового режиму надзвичайного стану.

З'ясовано, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму надзвичайного стану характеризується такими ознаками як: регламентованість виключно законодавством; забезпечується уповноваженими суб'єктами за допомогою норм права через спеціальний механізм упорядкування; здійснюється з метою попередження або усунення реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Сформульовано поняття суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану як уповноважені посадові особи та органи державної влади, що за допомогою адміністративно-правових норм права, засобів, методів і процедур забезпечують регулювання, охорону і захист суспільних відносин шляхом попередження або усунення реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Здійснено класифікацію суб'єктів адміністративно-правового забезпечення під час введення правового режиму надзвичайного стану за критеріями спеціальних та загальних компетенцій. Так, під час введення правового режиму надзвичайного стану, є суб'єкти, які приймають закони, підписують укази, виносять постанови, тобто вони наділені повноваженнями прийняття та видання нормативно-правових актів (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет міністрів України тощо), в той же час інші суб'єкти – (Міністерство внутрішніх справ, обласні державні (військові) адміністрації, Міністерство оборони України тощо) займаються безпосереднім виконанням цих нормативно-правових актів, тобто законодавчим приведенням в дію.

Ключові слова: надзвичайний стан, правовий режим, правове забезпечення, адміністративно-правове забезпечення, суб'єкти.

Olga Hida. SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SECURITY AND THEIR PLACE AND ROLE DURING THE IMPLEMENTATION OF THE LEGAL REGIME OF THE STATE OF EMERGENCY

This article examines the issues related to subjects of administrative and legal support during the introduction of the legal regime of a state of emergency. Scientific works of scientists were analyzed, legislative acts regulating administrative and legal support by special subjects of the legal regime of the state of emergency were considered.

It was found that the administrative and legal provision of the legal regime of the state of emergency is characterized by such features as: regulation exclusively by legislation; is provided by authorized subjects with the help of legal norms through a special regulation mechanism; is carried out with the aim of preventing or eliminating a real threat to the safety of citizens or the constitutional system, which cannot be eliminated by other means.

The concept of the subject of administrative and legal support of the legal regime of emergency is formulated as authorized officials and state authorities, which with the help of administrative and legal norms of law, means, methods and procedures ensure the regulation, protection and protection of social relations by preventing or eliminating a real threat the security of citizens or the constitutional system, the elimination of which is impossible by other means.

The classification of subjects of administrative and legal support during the introduction of the legal regime of the state of emergency was carried out according to the criteria of special and general competences. Thus, during the introduction of a legal state of emergency, there are subjects who adopt laws, sign decrees, issue resolutions, that is, they are empowered to adopt and issue normative legal acts (the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, etc.), at the same time, other subjects – (the Ministry of Internal Affairs, regional state (military) administrations, the Ministry of Defense of Ukraine, etc.) are engaged in the direct implementation of these normative legal acts, i.e. legislative implementation.

Key words: state of emergency, legal regime, legal support, administrative and legal support, subjects.

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки держави є однією з головних умов становлення правової демократичної країни, що

досягається шляхом формування відповідного законодавства. Окрім правового забезпечення, важливою є ефективна діяльність пра-

вових інститутів, їх координація та взаємодія, наслідком діяльності яких буде забезпечуватися захист прав своїх громадян в будь-яких умовах. Для цього держава повинна чітко наділяти повноваженнями та обов'язками суб'єктів забезпечення тої чи іншої сфери та мати чіткий механізм їх взаємодії та координації. Особливо це є важливим у випадках можливої раптової дестабілізації процесів в державі. Зокрема мова йде про введення правового режиму надзвичайного стану.

Так, згідно статті 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим. В той же час всі суб'єкти системи адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану мають працювати ефективно та злагоджено, адже як наголошує сам законодавець для введення надзвичайного стану Президентом та Верховній Раді «надає» два дні, що включають звернення та узгодження.

На сьогодні і досі тривають процеси удосконалення діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану. Введення надзвичайного стану в Україні на початку всесвітньої пандемії у 2020–2021 році виявило недоліки як в правовому забезпеченні, так і в міжкоординаційній взаємодії суб'єктів забезпечення правового режиму надзвичайного стану.

Аналіз наявних досліджень. Дана проблематика також частково торкалася деяких праць науковців адміністративістів, таких як Корнієнко Д.М., Сопільник Р.Л., Скриньковський Р.М., Ступак Д.Б., Пашинський, Кузніченко С.О. та інші.

Проте науковці досліджували взаємодію та координацію суб'єктів забезпечення під час введення правового режиму воєнного стану, в той же час діяльності суб'єктів під час введення правового режиму надзвичайного стану не приділено достатньої уваги.

Тому, **метою** статті є формулювання поняття суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану, виокремлення їх ознак та здійснення їх класифікації з урахуванням умов введення правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння діяльності системи суб'єктів, що здійснюють забезпечення правового режиму надзвичайного стану важливим є формулювання такого поняття як «суб'єкт адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану».

Вищезазначене поняття є багатокомпонентним та умовно складається з таких термінів та понять: суб'єкт, адміністративно-правове забезпечення та правовий режим надзвичайного стану. Тому спочатку розглянемо їх в такій послідовності.

Так, академічний тлумачний словник (1970–1980) надає наступні визначення поняттю «суб'єкт»: 1. як особа, група осіб, організація і т. ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті; 2. особа або організація як носій певних прав і обов'язків [1, с. 814].

Наступним поняттям є адміністративно-правове забезпечення, тому проаналізуємо позиції вчених щодо нього.

Зокрема, науковці Чистоклетов Л., Хитра О. в своєму дослідженні дали таке визначення даному поняттю – це адміністративно-правова основа впливу суб'єктів державно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління та їх діяльність, спрямована на формування, використання й удосконалення зазначеної основи з метою реалізації цілей адміністративного права [2, с. 173]. Ступак Д. Б. у своєму дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану» визначає поняття суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану як уповноваженого органу публічної влади, що за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур, здійснює регулювання, охорону і захист суспільних відносин з метою забезпечення національної безпеки та оборони держави, захисту прав і свобод людини [4, с. 119].

Адміністративно-правове забезпечення громадського контролю – це регламентована законодавством діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, спрямована на забезпечення функціонування, упорядкування, розвитку та охорону суспільних відносин у сфері діяльності органів місцевого самоврядування через вчинення організаційно-правових та розпорядчих дій публічного характеру з метою виконання завдань та реалізації цілей громадського контролю [3, с. 189].

Отже, проаналізувавши думки вчених та виходячи зі змісту розглянутих понять можемо сформулювати наступні ознаки адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану:

- регламентований законодавством;
- забезпечується за допомогою адміністративно-правових засобів, методів і процедур;

– здійснюється уповноваженими суб'єктами за допомогою норм права через спеціальний механізм упорядкування;

– здійснюється регулювання, охорона і захист суспільних відносин;

– здійснюється з метою попередження або усунення реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Термін правовий режим надзвичайного стану визначений статтею 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», яка зазначає, що надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

Проведені дослідження та їх узагальнення дозволяють сформулювати поняття **суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану** як уповноважених посадових осіб, органів державної влади, що за допомогою адміністративно-правових норм права, засобів, методів і процедур забезпечують регулювання, охорону і захист суспільних відносин шляхом попередження або усунення реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Отже, з нашого власного визначення зрозумілим є те, що суб'єктами адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану є виключно органи державної влади, адже останні мають бути уповноважені на те законами України, а також перелік цих суб'єктів є виключним, тобто обмеженим.

Окрім цього, вчені зазначають, що за допомогою адміністративно-правового забезпечення відносини між суб'єктами адміністративного права набувають упорядкованої форми та має цілеспрямований характер, що спрямований на задоволення законних інтересів суб'єктів адміністративного права, а також складається з певних адміністративно-правових елементів [6, с. 150]. Тому в межах нашого дослідження необхідним є охарактеризувати та проаналізувати діяльність кожного суб'єкта адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану.

Проте для кращого розуміння кожного елемента в системі суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану доречним буде класифікувати суб'єктів за певними критеріями.

Серед науковців адміністративно-правових наук існує досить багато підходів до класифікації різних видів адміністративно-правових відносин. Розглянемо ті які наближені до тематики нашого дослідження.

Зокрема, В.Й. Пашинський, вважає що суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони України необхідно класифікувати наступним чином.

За порядком формування: виборний порядок – органи (організації), які обирають народ України, населення певної адміністративно-територіальної одиниці, установчі збори громадського об'єднання (Верховна Рада України; Президент України; органи місцевого самоврядування; територіальні громади, громадські об'єднання); порядок призначення (Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади; Рада національної безпеки і оборони України; військово-цивільні адміністрації, військові адміністрації; виборно-призначувальний порядок (деякі суб'єкти громадянського суспільства, наприклад, громадська рада при Міністерстві оборони України, склад якої обирають представники громадянського суспільства і затверджує Міністр оборони України). *За предметною підвідомчістю:* органи загальної компетенції (Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Президент України; органи місцевого самоврядування); органи (організації) спеціальної компетенції (Рада національної безпеки і оборони України; Міністерство оборони України; ЗС України; НГУ; суб'єкти громадянського суспільства, статутні цілі яких обмежені діяльністю у сфері забезпечення оборони України). *За належністю до підсистем публічного управління:* органи державної влади (Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; органи

виконавчої влади); органи місцевого самоврядування; консультативно-допоміжні органи (Рада національної безпеки і оборони України; громадські ради); інститути громадянського суспільства [7, с. 246–7].

С.О. Кузніченко, досліджуючи проблематику надзвичайних адміністративно-правових режимів, здійснив класифікацію суб'єктів адміністративно-правового забезпечення цих режимів за критерієм загального та спеціального суб'єкта. Науковець зазначив, що до загальних суб'єктів, що забезпечують реалізацію надзвичайних адміністративно-правових режимів, належать ті суб'єкти, які визначають засади внутрішньої політики держави та стратегію державного управління, мають відповідні координаційні повноваження та вирішують, в основному, конституційно та законодавчо закріплені стратегічні завдання у зазначеній сфері, а також реалізують державну політику щодо забезпечення внутрішньої безпеки. До спеціальних суб'єктів, що забезпечують реалізацію надзвичайних адміністративно-правових режимів, належать воєнізовані правоохоронні органи, тобто Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна прикордонна служба України та інші подібні [8, с. 208].

Д.Б. Ступак суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану пропонує класифікувати за наступними критеріями. За критерієм компетенції, суб'єкти адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану поділяються на суб'єктів загальної та спеціальної компетенції. Ознаками першої категорії суб'єктів є наділення їх повноваженнями на регулювання всіх сфер суспільних відносин, в тому числі в умовах правового режиму воєнного, а також прийняття (видання) обов'язкових для виконання нормативно-правових актів, дія яких розповсюджується на всю територію країни (Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України,

Кабінет Міністрів України). До другої групи суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану належать суб'єкти наділені спеціальними повноваженнями як на організацію та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, так і на безпосереднє їх виконання. До них належать такі суб'єкти як: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, військове командування, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, а також сформовані для відсічі збройної агресії оперативні-стратегічні та оперативні-тактичні угруповання військ [4, с. 124].

Отже, різні критерії класифікації суб'єктів адміністративно-правових відносин, різні сфери дослідження, а також їх складність обумовлюють відмінності у підходах до їх класифікації.

Проаналізувавши вищезазначені наукові позиції вчених, вважаємо позицію Д. Б. Ступака та С. О. Кузніченко, щодо класифікації суб'єктів адміністративно-правового забезпечення, більш влучною.

Висновок. Таким чином, пропонуємо класифікувати суб'єктів адміністративно-правового забезпечення під час введення правового режиму надзвичайного стану за критеріями спеціальних та загальних компетенцій.

Так, під час введення правового режиму надзвичайного стану, є суб'єкти, які приймають закони, підписують укази, виносять постанови, тобто вони наділені спеціальними компетенціями – повноваженнями щодо прийняття та видання нормативно-правових актів (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет міністрів України тощо), в той же час інші суб'єкти, наділені загальними компетенціями – (Міністерство внутрішніх справ, обласні державні (військові) адміністрації, Міністерство оборони України тощо), які займаються безпосереднім виконанням цих нормативно-правових актів, тобто законодавчим приведенням в дію.

Література:

1. Іванищук А. А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: дис. ... докт. юрид. наук / спец. 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2017. 200 с.
2. Кузніченко Сергій Олександрович. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель : моногр. / С. О. Кузніченко. Вид. 2-ге. Одеса: ОДУВС, 2011. 324 с.
3. Пашинський О. С. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення громадського контролю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2021. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.31>.
4. Пашинський В. Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020. 511 с.

5. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.
6. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. Стор. 814. URL: <https://sum.in.ua/s/sub.jekt>
7. Ступак Д. Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ. 2024. на здобуття наукового ступеня доктора філософії. 230 с.
8. Чистоклетов Л., Хитра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 3 (27), 2020. URL: <http://doi.org/10.23939/law2020.27.173> С. 173–180.

УДК 334.752:351

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.3>**Руслан ДМИТРЕНКО**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0000-0003-2461-5184

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Мета роботи. Уточнити класифікацію проектів та ризиків державно-приватного партнерства як форми реалізації державної політики розвитку аграрного бізнесу.

Методологія. Інформаційною базою є праці іноземних та українських учених, дослідження в галузі публічного управління, нормативно-правові та законодавчі акти у системі реалізації державної політики розвитку аграрного бізнесу.

У статті використано методи дослідження: аналіз, синтез, наукова абстракція, логічне узагальнення та групування; системно-структурний аналіз; структурної декомпозиції.

Наукова новизна. У ході дослідження встановлено, що для проекту державно-приватного партнерства доцільно обирати форму та механізм його реалізації у рамках поставленої мети. Ризики між партнерами проекту мають бути розподілені ефективно та справедливо. Крім того, уточнено категорії «справедливий розподіл ризиків», «ефективний розподіл ризиків» за проектами державно-приватного партнерства. Розроблено формалізовані описи умов справедливого та ефективного розподілу ризиків між учасниками, запропоновано механізми поділу рівня ризикованості між учасниками. Виявлено особливості аналізу ризиків щодо проектів державно-приватного партнерства.

Висновки. У статті представлений методичний підхід до держпідтримки аграрного бізнесу, згідно з яким гармонізація цілей суб'єктів економічної макросистеми передбачає пошук і реалізацію таких рішень, коли власні ризики та ризики макросистеми спільно не перевищуватимуть допустимих значень. Допустимо розглядати ризики взаємодії як міру відхилення від оптимальних рішень, що відповідають поточним та короткостроковим умовам діяльності суб'єктів та економічної системи в цілому.

Ключові слова: Державно-приватне партнерство, проекти, реалізація державної політики, ризики, розвиток аграрного бізнесу.

Ruslan Dmitrenko. PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A FORM OF IMPLEMENTATION OF THE STATE POLICY OF AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT

The purpose of the work. To clarify the classification of projects and risks of public-private partnership as a form of implementation of the state policy for the development of agrarian business.

Methodology. The information base is the works of foreign and Ukrainian scientists, research in the field of public administration, regulatory and legislative acts in the system of implementation of the state policy for the development of agrarian business.

The article uses research methods: analysis, synthesis, scientific abstraction, logical generalization and grouping; system-structural analysis; structural decomposition.

Scientific novelty. In the course of the research, it was established that for a public-private partnership project, it is expedient to choose the form and mechanism of its implementation within the framework of the set goal. Risks between project partners must be shared efficiently and fairly. In addition, the categories «fair distribution of risks», «effective distribution of risks» for public-private partnership projects have been specified. Formalized descriptions of the conditions for fair and effective distribution of risks between participants have been developed, and mechanisms for dividing the level of riskiness between participants have been proposed. Peculiarities of risk analysis regarding public-private partnership projects have been revealed.

Conclusions. The article presents a methodical approach to state support of agrarian business, according to which the harmonization of the goals of the subjects of the economic macrosystem involves the search and implementation of such solutions, when the own risks and the risks of the macrosystem together will not exceed permissible values. It is permissible to consider the risks of interaction as a measure of deviation from the optimal solutions that correspond to the current and short-term conditions of the activities of the subjects and the economic system as a whole.

Key words: Public-private partnership, projects, implementation of state policy, risks, development of agrarian business.

Постановка проблеми. У створенні умов успішної реалізації програм державно-приватного партнерства (ДПП) держава відіграє значну роль. У багатьох розвинених країнах прийнято вважати, що форматом вигідної взаємодії між державою і бізнесом, метою

якого є фінансування, проектування, впровадження, управління послугами, що надаються суб'єктам громадського сектора, є державно-приватний контракт.

Вважаємо, що вдосконалення інфраструктури в інтересах суспільства в різних галузях

економіки можна вважати першочерговою метою ДПП на основі накопиченого досвіду кожної зі сторін, об'єднання наявних ресурсів, а також реалізації соціально значущих проєктів з мінімальними витратами та рівнем ризикованості на умовах надання якісних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державно-приватне партнерство як форми реалізації державної політики розвитку аграрного бізнесу є предметом вивчення багатьох вітчизняних учених, серед яких Бержанір О. Л., Бойко В. В., Васильців Т. Г., Єгоричева С. Б., Карпа М. І., Комарницька Г. О., Лахіжа М. І., Музиченко О. С. та ін.

Водночас, незважаючи на досить велику загальну кількість праць з проблем державно-приватного партнерства замало уваги приділено дослідженню державно-приватного партнерства як форми реалізації державної політики розвитку аграрного бізнесу, класифікації проєктів та ризиків у цій сфері.

Мета статті. Уточнити класифікацію проєктів та ризиків державно-приватного партнерства як форми реалізації державної політики розвитку аграрного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ознаки державно-приватного партнерства полягають у тому, що:

- сторонами є держава та приватний бізнес;
- взаємодія сторін повинна мати партнерський, рівноправний характер;
- взаємодія закріплено юридично з утворенням особливих юридичних інститутів;
- чітко виражена суспільна спрямованість при реалізації громадських інтересів, що формуються на основі суспільно корисних загальнодержавних цілей;
- консоліднуються активи сторін, спільно залучаються ресурси державою та приватним інвестором;
- фінансові ризики і витрати, а також досягнуті в ДПП результати розподіляються між сторонами відповідно до зафіксованих взаємних домовленостей.

В Україні практика реалізації проєктів ДПП у сільському господарстві практично відсутня. Також в Україні рідко реалізуються проєкти державно-приватного партнерства у сфері культури, туризмі та охорони здоров'я на відміну країн ЄС.

На думку Васильціва Т. Г., Бойка В. В. [1], можна виділити п'ять основних моделей співпраці приватного бізнесу та держави, які характеризуються окремими формами управління, власності та фінансування:

- передбачається модель оператора у разі державно-приватної власності, приватного фінансування та управління;

- передбачається модель кооперації у разі державно-приватної фінансування, а також управління як з боку держави, так і з боку інвестора;

- у разі державно-приватного фінансування та управління за наявності державної власності передбачається модель концесії;

- у разі договірної моделі передбачається управління за наявності державно-приватної власності та приватне фінансування;

- у разі моделі лізингу передбачається управління за наявності приватної власності та державно-приватне фінансування.

На нашу думку, ризики, пов'язані з державно-приватним партнерством, слід розділити на групи:

- ризикованість, яка залежить від волі партнерів і обумовлена впливом зовнішніх обставин (форс-мажор; значне зміна макроекономічної ситуації);

- вплив політичних ризиків (відмова у видачі дозвільних документів; зміна податкового законодавства);

- вплив комерційних ризиків (недостатній обсяг інвестиційних вкладень; неотримання частини прибутку; непередбачені витрати);

- вплив ризиків, пов'язаних з невиконанням умов договору партнерами проєкту;

- вплив фінансових ризиків;

- вплив екологічних ризиків (техногенні аварії, заподіяння шкоди навколишньому середовищу або здоров'ю людей).

Як відомо, ризики характерні практично для будь-якого виду аграрного бізнесу, проте є група, безпосередньо пов'язана з державно-приватним партнерством – невиконання умов договору партнерами, політична нестабільність та ін.

Крім того, до основних причин невдалої реалізації проєктів державно-приватного партнерства можна віднести:

- перевищення дійсної вартості проєкту над розрахунковою;

- невідповідність проєкту інституційному середовищу;

- неправильна оцінка попиту або недооцінка ризиків на етапі передінвестиційних досліджень.

За оцінками експертів, частка таких неефективних проєктів сягає 6% від загальної кількості. Згідно з дослідженнями Міжнародного Валютного фонду, успішність реалізації проєктів державно-приватного партнерства може бути зумовлена факторами: сприятливими макроекономічними умовами в країні та регіоні, наявністю досвіду ДПП [2].

Макроекономічна стабільність, нестабільність цін, інфляція можуть призвести до

провалу проекту державно-приватного партнерства. Існують різні оцінки вигод для партнерів ДПП. Наявний досвід розвинених країн свідчить, що при передачі інфраструктурних об'єктів у концесії приватному інвестору економляться державні кошти (до 10–20%). Переваги набуває і суспільство при реалізації проекту державно-приватного партнерства: якість наданих публічних послуг зростає, в галузі інфраструктури збільшується обсяг залученого капіталу, що інвестується [2]. Збереження, зростання робочих місць можуть позитивно вплинути на соціальну стабільність у суспільстві.

Багатьма дослідниками зазначається, що впродовж останніх років основною причиною, яка негативно впливає на розвиток бізнесу, є політика держави [3].

Найчастіше декларована орієнтація державної політики підтримки малого та середнього бізнесу не відповідає політиці органів влади на місцях. Існують також організаційні проблеми взаємодії бізнесу з державними структурами. У результаті легальна діяльність вітчизняного бізнесу відрізняється високими витратами.

За проектами державно-приватного партнерства важливим інструментом при здійсненні цілеспрямованої аграрної політики є надання адресних заходів фінансової підтримки за пріоритетними проектами та програмами. Більшість коштів буде надано у формі бюджетних кредитів, субвенцій та субсидій на технічне переозброєння виробництва та позабюджетних джерел.

За проектами державно-приватного партнерства під інвестиційним ризиком прийнято розуміти можливість зміни умов реалізації проекту, що призводять до негативних наслідків для всіх або деяких учасників проекту – держави та приватного інвестора. Підвищені ризики в інвестиційній діяльності обумовлені об'єктивними факторами: значним періодом реалізації; наявністю виробничих та технологічних ризиків; коливанням ринкової кон'юнктури та валютних курсів; невизначеністю природно-кліматичних умов; невизначеністю політичної ситуації та ін.

Вважаємо, що важливою проблемою надання бюджетної підтримки організаціям аграрного бізнесу є перманентна недостатність коштів для вирішення всіх значущих з точки зору галузі завдань, що негативно впливає на загальну результативність інвестиційного процесу.

Зважаючи на важливість економії грошей платників податків рішення з приводу фінансування з бюджету (як відплатного, так і без-

оплатного) повинні вироблятися на основі розрахунків бюджетної ефективності проектів, які проводяться з урахуванням ризиків інвестиційної діяльності.

Проблеми ефективного витрачання бюджетних коштів на інвестиційні цілі визначають актуальність, присвячену систематизації реально існуючих ризиків на різних фазах реалізації проектів, розроблення методики їх якісної та кількісної оцінки. В результаті впровадження розробки, вже на етапі конкурсного відбору інвестиційних проектів можна буде зробити коректніші та обґрунтовані висновки про їх прийнятність та ефективність. За проектами державно-приватного партнерства з'явиться можливість ранжувати їх в залежності від рівня ризикованості та виділяти групу пріоритетних проектів для надання фінансової підтримки, виходячи з можливостей бюджету.

Передбачається розробка технологій мінімізації ризиків в інвестиційній діяльності, визначення оптимальних способів та інструментів управління проектними ризиками. Уточнимо основні принципи управління проектними ризиками:

1. Оцінка ризиків інвестиційного проекту проводиться з погляду бюджету суб'єкта економічної діяльності. Відповідно як критерії ризикованості проекту слід розглядати зміни показників ефективності для бюджету.

2. Слід розрізняти поняття комерційної та бюджетної норми дисконту та застосовувати при розрахунках показників бюджетної ефективності.

3. Алгоритм кількісної оцінки ризиків повинен представляти послідовність взаємопов'язаних розрахунків, кожен з яких характеризує одну із сторін ризикованості проекту ДПП, у тому числі:

- розрахунок чутливості бюджетної ефективності щодо варіювання ризикованих параметрів;
- розрахунок граничних меж бюджетної ефективності;
- порівняння можливих сценаріїв реалізації;
- розрахунок показників бюджетної ефективності, скоригованих на ризики за допомогою бюджетної норми дисконту.

Організаціям аграрного бізнесу регулярно доводиться вдаватися до змін та нововведень. Для радикальних нововведень необхідна гнучка, більш органічна організаційна форма. Подібна гнучкість може досягатися шляхом створення тимчасових допоміжних структур.

У світовій практиці реалізації проектів державно-приватного партнерства використовуються різні методи кількісної іден-

тифікації ризиків проектної діяльності, включаючи інструментарій економіко-математичного моделювання. Кількісний аналіз полягає у визначенні чисельної оцінки величини кожного виду ризику окремо. Необхідною умовою здійснення кількісного аналізу ризиків проекту є наявність розрахунків та всієї необхідної документації, за базовим сценарієм реалізації проекту та попереднє проведення всебічного якісного аналізу ризикованості проекту. Серед відомих у світовій практиці методів оцінки ризиків відзначимо такі: аналіз точки беззбитковості; чутливість проекту; метод сценаріїв; включення до розрахунків «премії за ризик»; імовірнісні (стохастичні) моделі оцінки ризиків проекту; розрахунок очікуваної ефективності за умов невизначеності.

За проектами державно-приватного партнерства важливим є використання методу середньозваженої ціни капіталу (weighted average cost of capital WACC) – підхід до розрахунку норми дисконту з урахуванням премії за ризик. Суть методу в обліку структури капіталу фірми. Вихідним методу є припущення, що вартість власного капіталу повністю характеризує ризик проекту. Таким чином, фактичні показники існуючої фірми автоматично відносять до проекту, який має здійснюватись.

Практично метод середньозваженої ціни капіталу застосовуємо до невеликих проектів, що реалізуються в діючих організаціях аграрного бізнесу протягом відносно невеликого періоду часу. При оцінці входять у формулу параметрів використовуються останні на даний момент дані. Однак в умовах України ставки відсотків за кредит змінюються, і закладати їх постійними у розрахунки на перспективу неправильно. З цього погляду правильніше прогнозувати параметри моделі на перспективу та встановлювати скориговану норму дисконту змінної у часі.

Врахування ризику інвестиційного проектування шляхом збільшення норми дисконту за допомогою премії за ризик є загальноприйнятим у західній економічній практиці. Українські вчені часто оспорожують правомочність використання цього у оцінках вітчизняних інвестиційних проектів [4]. Застосування ймовірнісних (стохастичних) методів оцінки ризиків інвестиційних проектів обґрунтовано, коли ступінь можливості сценаріїв реалізації проекту та окремих його параметрів характеризується їх імовірнісними розподілами.

При наданні бюджетних коштів на безоплатній основі (субсидування) враховується відтік в обсязі коштів, що надаються. При наданні бюджетних коштів (у вигляді субвен-

цій і субсидій) для виплати банківських відсотків за кредитом, відсотків при лізингових схемах фінансування придбання обладнання, відпливом вважається обсяг бюджетних коштів, що виплачуються.

При бюджетній підтримці у вигляді повного або часткового звільнення від податків протягом певного періоду з подальшим відшкодуванням невиплачених сум і виплатою відсотків за ними в період, коли пільги з податків перестають діяти, як додаткові притоки слід розглядати податкові суми, що повертаються, і відсотки за ними. Якщо форма бюджетної підтримки не передбачає відшкодування недоотриманих податків, додаткових притоків коштів не передбачається.

При бюджетній підтримці у вигляді виділення коштів з бюджету для переселення та працевлаштування громадян, передбачених проектом, виплати допомоги особам, що залишаються без роботи у зв'язку з реалізацією проекту, відповідні кошти розглядаються як відплив.

Фінансова підтримка інвестиційних проектів ДПП із боку бюджету, зазвичай, означає соціальну спрямованість проекту, його високу громадську значимість. З високим рівнем ймовірності серед результатів реалізації проекту повинні бути зовнішні ефекти, що не відбиваються на витратах і результатах безпосередніх учасників проекту, а які проявляються в показниках господарської діяльності інших, суміжних галузей та соціальної сфери. Зовнішні ефекти можуть мати як позитивний, і негативний характер. В якості таких слід розглядати зміну податкових надходжень від організацій аграрного бізнесу, діяльність яких погіршується або покращується у зв'язку з реалізацією цього інвестиційного заходу [5].

Одним з видів зовнішніх ефектів може бути підвищення рівня життя населення за рахунок скорочення витрат, поліпшення якості довкілля, скорочення безробіття та ін. допомоги з безробіття.

За проектами, які передбачають виробництво продукції для державних потреб, слід включати до припливу бюджетних коштів економію бюджету на закупівлі продукції для державних потреб (порівняно з альтернативними варіантами, наприклад, такими як придбання продукції за кордоном).

За проектами державно-приватного партнерства основними показниками бюджетної ефективності за базового сценарію є: чистий доход бюджету (ЧДБ), чистий дисконтований дохід бюджету (ЧДДБ), простий термін окупності бюджетних коштів та термін окупності бюджетних коштів з урахуванням дисконту-

вання. Для ефективності проекту необхідно і достатньо, щоб чистий дисконтований дохід бюджету був негативним. З кількох інвестиційних проектів перевага має бути віддана проекту з великим значенням чистого дисконтованого доходу бюджету.

Аналіз терміну окупності бюджетних коштів проводиться особою, яка приймає рішення, відповідно до чинних на поточний час норм, програмних установок.

Уточнимо специфіку експертного аналізу ризикованості інвестиційного проекту державно-приватного партнерства. Завданням етапу є виділення конкретного переліку інвестиційних ризиків, властивих розглянутому проекту на основі класифікації ризиків.

1. Конструктивний та технологічний ризик. Реалізація інвестиційного проекту ДПП пов'язана з ризиком аварії на об'єкті в результаті використання морально застарілого обладнання, термін служби якого можна порівняти з терміном реалізації проекту.

2. Ризик суб'єктів інвестиційного проектування. Бюджетна підтримка цього проекту включає гарантії, надані банку, який видав інвестиційний кредит. Фінансова неспроможність малих фірм, що здійснює проект, може призвести до страхового випадку і необхідності виплати за гарантіями.

3. Соціальний ризик. Реалізація проекту призведе до скорочення робочих місць, пов'язаних із видами діяльності, що не потребують високої кваліфікації.

4. Маркетинговий ризик. У результаті реалізації проекту передбачається виробництво продукції народного споживання, яке не має аналогів на московському ринку. Ціна реалізації продукції, закладена у проект, можна розрахувати з точністю трохи більше 80%.

Проект державно-приватного партнерства орієнтовано виробництво імпортозамінної продукції, що є товаром народного споживання (продукти харчування, одяг, предмети

побуту). Обсяги реалізації такої продукції на регіональні та українські ринки при заданій ціні можуть бути розраховані з точністю трохи більше 70%.

5. Зовнішньоекономічний ризик. Робота України у рамках СОТ призведе до посилення вимог до продукції, наміченої виробництва у результаті реалізації цього інвестиційного проекту. Задовольнити ці вимоги можна лише за включенні додаткового технологічного ланки до виробничого ланцюжка.

6. Загальноекономічний ризик. Проект орієнтований виробництво експортної продукції. Зміна валютного курсу рубля протягом розрахункового періоду може суттєво вплинути на прибутковість та ефективність.

7. Ризик аналізованого економічного сектора. Проект передбачає переозброєння організації аграрного бізнесу, які здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції. Ризик полягає у незатребуваності (або недостатній затребуваності) продукції, що передбачається до виробництва.

8. Управлінський ризик. Реалізація проекту передбачена на фірмі, що має стійко незадовільні фінансові показники останніми роками. Цілком можливо, що це пов'язано з некомпетентним керівництвом. Можливо, однією з умов прийняття проекту ДПП має бути вдосконалення менеджменту і загальна зміна керівництва.

Висновки. Отже, у статті представлений методичний підхід до держпідтримки аграрного бізнесу, згідно з яким гармонізація цілей суб'єктів економічної макросистеми передбачає пошук і реалізацію таких рішень, коли власні ризики та ризики макросистеми спільно не перевищуватимуть допустимих значень. Допустимо розглядати ризики взаємодії як міру відхилення від оптимальних рішень, що відповідають поточним та короткостроковим умовам діяльності суб'єктів та економічної системи в цілому.

Література:

1. Васильців Т. Г., Бойко В. В. Розвиток сільських територій як стратегічний пріоритет зміцнення економічної безпеки держави. 2015. № 2 (35). С. 58–62.
2. Єгоричева С. Б., Лахіжа М. І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах: монографія. Київ: ІПКДСЗУ, 2020. 304 с.
3. Карпа М. І. Місце та роль державно-приватного партнерства у виконанні функцій публічної служби. Вісник НАДУ при Президентіві України. Серія «Державне управління». 2017. № 2. С. 95–103.
4. Комарницька Г. О. Сутність державно-приватного партнерства та його активізування в умовах розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності. Проблеми економіки. 2019. № 1 (39). С. 46–51.
5. Музиченко О. С., Бержанір О. Л. Державно-приватне партнерство як інститут взаємодії влади бізнесу. Економічний простір. 2013. № 75. С. 100–108.

УДК 340.5:342.5

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.4>**Олександр КОЗЕНКО**

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник наукової лабораторії № 3 Науково-організаційного центру Національна академія Служби безпеки України, kozenko.lawyer@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7619-484X

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

У статті досліджено правові норми структури територіальної підсистеми загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні.

Актуальність обраної тематики тісно пов'язана з реаліями гібридної війни російської федерації на території України та потребу проведення антитерористичних операцій в регіонах України. Адже потужна діяльність «держави-терориста» на усій території нашої держави вимагає від наукової спільноти вироблення пропозицій щодо протидії тероризму на основі сучасних реалій. Це стосується, насамперед діяльності територіальної та функціональної підсистеми єдиної державної системи загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, від яких залежить як життя та безпека громадян, так й цілісність та суверенітет країни. Проте, ефективність загальнодержавної системи боротьби з тероризмом значною мірою залежить від чітко побудованої системи та структури органу, який забезпечує антитерористичну безпеку України.

Тому, саме такі підходи потребують дослідження для вироблення єдиної моделі реагування та протидію тероризму. Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність територіальної підсистеми загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, вимагають удосконалення із урахуванням потенційних загроз та приведення у відповідність до сучасних викликів та загроз.

У цій науковій статті, проведено дослідження нормативно-правових актів, які регламентують функціонування згаданої територіальної підсистеми, акцентовано увагу на певних недоліках та запропоновано шляхи щодо їх вирішення, а саме: розглянути можливість внесення змін до законодавства.

Ключові слова: тероризм, боротьба з тероризмом, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні, територіальна підсистема єдиної державної системи, Антитерористичний центр при Службі безпеки України.

Oleksandr Kozenko. ORGANISATIONAL AND LEGAL BASIS FOR OPTIMISING THE TERRITORIAL SUBSYSTEM OF THE NATIONAL COUNTER-TERRORISM

The article examines the legal norms of the structure of the territorial subsystem of the national system of counter-terrorism in Ukraine.

The relevance of the chosen topic is closely related to the realities of the hybrid war of the Russian Federation on the territory of Ukraine and the need to conduct anti-terrorist operations in the regions of Ukraine. After all, the powerful activities of the «terrorist state» throughout the territory of our country require the scientific community to develop proposals for countering terrorism based on current realities. This applies, first of all, to the activities of the territorial and functional subsystems of the unified state system of the national system of counter-terrorism, on which the life and safety of citizens, as well as the integrity and sovereignty of the country depend. However, the effectiveness of the national counter-terrorism system largely depends on a well-built system and structure of the body that ensures Ukraine's anti-terrorism security.

Therefore, it is these approaches that need to be studied in order to develop a unified model for responding to and countering terrorism. The legal acts regulating the activities of the territorial subsystem of the national counter-terrorism system require improvement in view of potential threats and bringing them in line with current challenges and threats.

In this scientific article, the author conducts a study of the legal acts regulating the functioning of the said territorial subsystem, focuses on certain shortcomings and suggests ways to address them, namely, to consider the possibility of amending the legislation.

Key words: terrorism, counter-terrorism, national system of counter-terrorism in Ukraine, territorial subsystem of the unified state system, Anti-Terrorist Centre at the Security Service of Ukraine.

Постановка проблеми. У процесі проведення дослідження виявлено значні прогалини в антитерористичному законодавстві, що унеможливує функціонування територіальної підсистеми загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні. Упродовж останніх двох десятиліть, коли світ став

зазнавати щораз відчутніших ударів з боку терористів, зростає й увага науковців до цієї проблеми. З огляду на численні виклики і загрози щодо безпеки України, такі як військова агресія, тероризм, епідемії, екологічні та техногенні катастрофи, кібератаки, економічна криза, гуманітарна криза, загострення

політичних процесів між державами, ефективне функціонування територіальної підсистеми загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні стає особливо важливим [4, с. 79–80; 12, с. 67–68]. Дослідження цієї та іншої підсистем дозволить не лише визначити прогалини але й продемонструвати можливість функціонування нової структури з метою завезення національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та закордонні науковці демонструють різні концептуальні підходи до визначення змісту, особливостей та принципів формування державної антитерористичної політики. Наукові праці І.М. Рижова, В.В. Крутова, М.П. Стрельбицького, С.О. Кузніченка, О.С. Шаптали, Д.В. Талалая, В.В. Мацюка, І.В. Євтушенка, С.С. Кудімова та інших вчених були присвячені питанню запобігання вчиненню терористичних актів та мінімізації їх наслідків. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні досліджувались у публікаціях С.О. Годлевського, О.О. Резнікова, А.О. Місюра та інших. Проблематиці реагування сил безпеки та оборони на загрози терористичної спрямованості висвітлені в наукових публікаціях Ю.П. Бабкова, В.М. Бацамута, С.В. Белая, О.В. Гуляка, Г.А. Дробахи, О.Г. Комісарова, А. А. Тупікова та інших. Науковцями та практиками зроблено значний внесок у дослідження. Однак, вони були спрямовані на вивчення окремих питань реагування на терористичні загрози. Комплексного вивчення проблемних питань функціонування територіальної підсистеми загальнодержавної системи боротьби з тероризмом не проводилося, що зумовило вибір теми та її актуальність.

Метою статті є дослідження функціонування територіальної підсистеми загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні, здійснення пошуку прогалин у національному законодавстві та розроблення проекту змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Основні результати дослідження. Найбільш популярною є точка зору про те, що термін «тероризм» є багатостороннім, системним, деструктивним соціально-правовим та політичним феноменом, який постає у вигляді багатополярної системи, що виключає однозначну, рівною мірою задовольняючу всіх оцінку [3]. Це дійсно складне завдання, яке, на думку Н.А. Зелінської, ускладнюється комплексом політичних і правових проблем, що обумовлюють множинність і неоднозначність підходів до її вирішення [1, 2].

Ефективність функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні значною мірою залежить від правової регламентації та чітко побудованих процедур в системі антитерористичної безпеки [3].

З початку отримання Україною незалежності була створена система антитерористичної безпеки, що постійно розвивається залежно від новітніх терористичних загроз. Наразі система антитерористичної безпеки України включає такі елементи: державна політика у сфері протидії тероризму; національне антитерористичне законодавство; єдина державна система запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків; координуючий орган в управлінні єдиної державної системи.

Надалі в статті зупинимось на кожному із зазначених елементів.

Державною політикою у сфері протидії тероризму визначається Концепція боротьби з тероризмом в Україні (далі – Концепція), яка визначає мету, завдання, основні принципи та напрями вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з огляду на сучасні терористичні загрози національній безпеці України та прогноз їх розвитку. В Концепції зазначено, що терористичні загрози вимагають удосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом. Визначено, що в умовах гібридної війни потребує удосконалення інституційний механізм координації діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом. Реалізація положень Концепції надасть змогу забезпечити підвищення ефективності боротьби з тероризмом, посилення захисту державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України, сприятиме удосконаленню правових та організаційних засад діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом між собою та з громадськістю [6].

Отже, пріоритетами боротьби з тероризмом є запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, усунення та мінімізація її наслідків, антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання, всебічне забезпечення боротьби з тероризмом, розвиток міжнародного співробітництва у відповідній сфері.

Перейдемо до розгляду питання антитерористичного законодавства. Адже, надійність цієї системи визначається передусім наявністю відповідного законодавства, яке встановлює: повноваження всіх суб'єктів, залучених до боротьби з тероризмом, порядок їх взаємодії та координації на різних етапах про-

тидії терористичній діяльності, у т. ч. щодо проведення антитерористичної операції, відповідальність сторін за порушення антитерористичного законодавства, контроль і нагляд за законністю здійснення боротьби з тероризмом; а також визначає пріоритети державної політики у відповідній сфері тощо.

Особливу роль у правовому регулюванні України відведено міжнародним нормативно-правовим актам. Конституція України [5] визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Перелічені принципи закладені у Законі України «Про міжнародні договори» [11]. Отже, з питань антитерористичного законодавства окремим блоком виступають міжнародні нормативно-правові документи щодо протидії тероризму, що є ратифіковані Україною, зокрема: Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації; Конвенція про попередження і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів; Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом; Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом; Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. Основною національного законодавства з протидії тероризму є Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [9]. Закон з метою захисту особи, держави та суспільства від тероризму, виявлення та усунення причин і умов, які його породжують, визначає правові та організаційні основи боротьби з цим небезпечним явищем, повноваження та обов'язки органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядок координації їх діяльності, гарантії правового та соціального захисту громадян у зв'язку з участю у боротьбі з тероризмом.

Наразі в Україні функціонує єдина державна система запобігання, реагування та припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків.

У Положенні про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 92, визначено механізм функціонування єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків (далі – єдина державна система), рівні терористичних загроз та заходи

реагування суб'єктів боротьби з тероризмом на загрозу вчинення або вчинення терористичного акту [8].

Метою єдиної державної системи є: унеможливлення вчинення терористичних актів; забезпечення готовності сил і засобів протидії тероризму до їх швидкого застосування; удосконалення координації здійснюваних суб'єктами боротьби з тероризмом заходів щодо запобігання, реагування і припинення терористичних актів та злочинів терористичної спрямованості, а також попереджувальних, режимних, організаційних, виховних та інших заходів; підготовка населення до дій в умовах ситуацій, спричинених терористичними актами; припинення та мінімізація наслідків терористичних актів; забезпечення безпеки об'єктів можливих терористичних посягань.

Завданнями єдиної державної системи є:

1) запобігання терористичній діяльності, у тому числі забезпечення своєчасності виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню терористичних актів;

2) інформування населення про рівні загроз вчинення або вчинення терористичного акту;

3) забезпечення безпеки об'єктів можливих терористичних посягань, до яких належать: об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона; важливі державні об'єкти; об'єкти підвищеної небезпеки; об'єкти єдиної транспортної системи України; особливо важливі об'єкти електроенергетики; закордонні дипломатичні установи, консульські та інші представництва іноземних держав на території України; установи Державної кримінально-виконавчої служби; місця масового перебування людей [8].

Єдина державна система складається з постійно діючих територіальної і функціональної підсистем.

Більш детально розглянемо склад єдиної державної системи (рис. 1).

До територіальної підсистеми входять координаційні групи Антитерористичного центру при регіональних органах Служби безпеки України та їх штаби.

Суб'єкти територіальної підсистеми організовують діяльність щодо запобігання, реагування, припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків.

До функціональної підсистеми входять структурні підрозділи суб'єктів боротьби з тероризмом та Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

Управління функціональною підсистемою єдиної державної системи здійснюється суб'єктами боротьби з тероризмом у межах

Рис. 1. Складові єдиної державної системи

повноважень, координація діяльності якої здійснюється Міжвідомчою координаційною комісією Антитерористичного центру.

Управління територіальною підсистемою єдиної державної системи здійснюється координаційними групами Антитерористичного центру при регіональних органах Служби безпеки України [8].

Отже, надалі доречно розглянути координуючий орган в управлінні Єдиної державної системи (рис. 2).

Антитерористичний центр при Службі безпеки України (далі – АТЦ при СБУ) є постійно діючим органом при СБУ, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції визначені Законом України «Про боротьбу з тероризмом».

Відповідно частини третьої статті 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» поточна структура АТЦ при СБУ складається з Міжвідомчої координаційної комісії АТЦ при СБУ (далі – МКК) та Штабу АТЦ при СБУ, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України. У складі АТЦ при СБУ можуть створюватися і діяти військово-цивільні адміністрації (далі – ВЦА).

Військово-цивільні адміністрації – це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі проведення антитерористичної

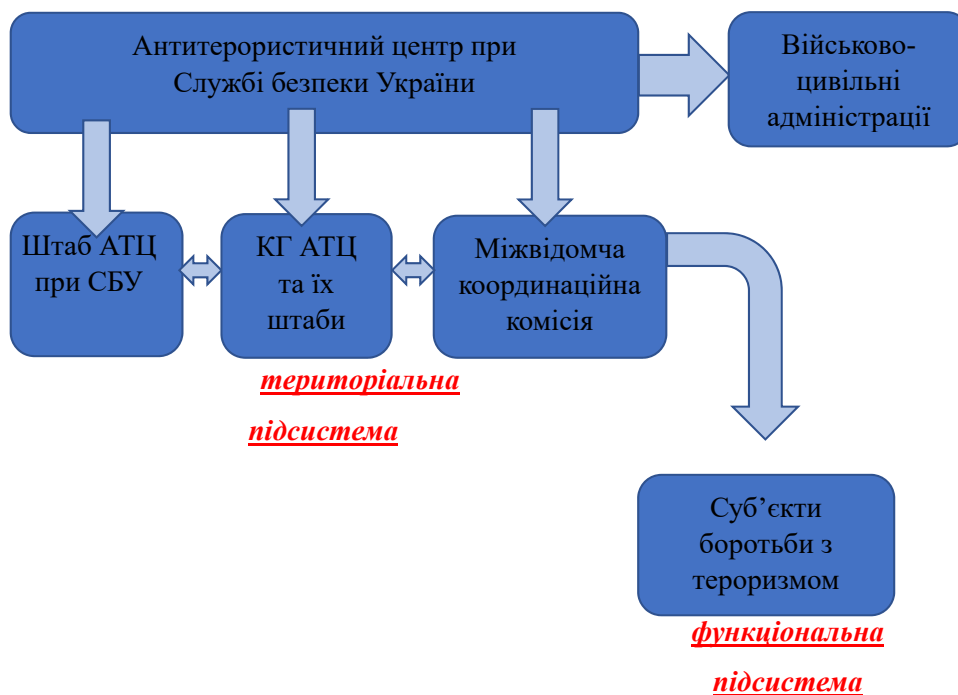

Рис. 2. Координація та управління єдиної державної системи

операції) або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України (у разі їх утворення для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях) і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії російської федерації, зокрема проведення антитерористичної операції, стаття 1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» [10].

Втручання російської федерації в діяльність публічно-політичних інституцій та інститутів громадянського суспільства, що іменується як «гібридна війна», спричинило хвилю сепаратистських настроїв, які з огляду на військову підтримку ворогуючої сторони перетворилися на масштабний збройний конфлікт на території України [13]. За таких реалій необхідним було створення відповідних органів, на яких покладено повноваження щодо здійснення адміністрування, забезпечення стабільності та економічного добробуту на тимчасово окупованих територіях в районі збройної агресії російської федерації.

Вказаним суб'єктом стали військово-цивільні адміністрації.

Особливість правосуб'єктності військово-цивільних адміністрацій полягає в тому, що це є специфічним органом державної влади із перехресним підпорядкуванням:

- АТЦ при СБУ – з огляду на законодавче закріплення та специфіку виконуваної функції в межах антитерористичної операції;
- Кабінету Міністрів України – по вертикалі виконуваних функцій державної адміністрації відповідного району чи області;
- Президенту України – внаслідок створення ним ВЦА та призначення їх голів;
- Верховній Раді України – у питаннях реалізації військово-цивільних відносин [14].

Така субординація суттєво ускладнює процеси виконання завдань суб'єктом публічного адміністрування.

ВЦА утворюються у разі потреби за рішенням Президента України, що, на думку окремих учених [12], сприяє розширенню компетенції Президента України і, таким чином, суперечить основним принципам системи права України та Рішенню КСУ від 10 квітня 2003 р. № 7-рп/2003.

Деякими дослідниками [7] висловлюється думка про те, що Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» порушено окремі положення Конституції України.

Характеризуючи адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій, доходжу до висновку про необхідність внесення змін до закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Зважаючи на досліджені питання у статті, доцільно привести у відповідність механізм функціонування координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України до умов сьогодення шляхом внесення змін до законодавства у сфері боротьби з тероризмом.

Отже, необхідно внести зміни до статті 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» відповідно до якої склад координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України затверджується керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України за поданням керівників регіональних органів Служби безпеки України, регіональних (територіальних) органів (підрозділів) суб'єктів боротьби з тероризмом, обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, а також керівників інших місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій.

За таких обставин на адресу керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України надходитиме значний обсяг подань суб'єктів боротьби з тероризмом, обласних державних адміністрацій, а також керівників інших державних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій.

При цьому, такі координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України очолюють відповідні начальники регіональних органів Служби безпеки України.

З огляду на викладене, необхідно розробити такий механізм формування та затвердження координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України, згідно з яким, пропозиції до їх складу подаватимуться відповідному керівнику регіонального органу Служби безпеки України, який їх формуватиме та надсилатиме на затвердження до керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

Висновки. На основі зробленого дослідження у статті, пропонується розглянути можливість внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом». По-перше, на відповідні підрозділи Антитерористичного центру при Службі безпеки України має покладатись організація і проведення контрдиверсійних заходів. Тому, необхідно

абзац третій статті 7 викласти у новій редакції: «Антитерористичний центр при Службі безпеки України складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України. У складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України можуть створюватися і діяти підрозділи (департаменти, управління), які призначені для протидії диверсійним проявам. Організація, повноваження і порядок діяльності підрозділів з протидії диверсійним проявам визначаються законом».

По-друге, згідно із частиною дев'ятою зазначеної статті Закону, внаслідок окупації російською федерацією окремих частин території України та припинення функціонування

на них деяких органів виконавчої влади, чинну процедуру затвердження складу неможливо реалізувати щодо відповідних координаційних груп. Тому, пропонується викласти абзац дев'ятий статті 7 викласти у новій редакції: «Склад координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України затверджується керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України за поданням керівників регіональних органів Служби безпеки України, підготовленого на підставі пропозицій регіональних (територіальних) органів (підрозділів) суб'єктів боротьби з тероризмом, обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, а також керівників інших місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій».

Література:

1. Актуальні питання удосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в умовах функціонування режиму воєнного стану: зб. матер. круглого столу (Київ, 31 серпня 2022 року). Київ: НА СБУ, 2022 С. 22–25.
2. Витоки та джерела європейської правової традиції: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, спеціальність – 081 «Право» / О.І. Харитонов, Є.О. Харитонов. Одеса. 2021. С. 123.
3. Зелінська Н. А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: дис. док-ра юрид. наук: 12.00.11; Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2007. С. 486.
4. Іванова Т. В. Еколого-економічної безпеки України в контексті викликів глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. № 18. 2019. С. 59–63.
5. Конституція України: від 28.06.1996 № 245к. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 26.08.2024).
6. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: Указ Президента України від 05.03.2019 № 53/2019 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532019-26178> (дата звернення 26.08.2024).
7. Сікорський О. П. Військово-цивільні адміністрації як спосіб забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі проведення антитерористичної операції. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*. 2017. Вип. 1. С. 160–164.
8. Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 92 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-п> (дата звернення 26.08.2024).
9. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/63815> (дата звернення 26.08.2024).
10. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення 26.08.2024).
11. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення 26.08.2024).
12. Хатнюк Ю. А. Аналіз сучасних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 43. 2020. С. 65–68.
13. Шевченко В. Й. Адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 196–206.
14. Шевченко В. Й. Роль військово-цивільної адміністрації в забезпеченні виконання військовослужбовцями обов'язків у зоні АТО. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 120–127.

УДК 34:330.341

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.5>**Галина КРИШТАЛЬ**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0000-0003-3420-6253

Ірина БРЮХОВЕЦЬКА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0000-0002-1469-1485

Святослав ХІМІЧ

PhD, доцент кафедри фінансів, банківської та страхової справи Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0009-0000-8811-8801

Андрій КАСАДЖИК

аспірант Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0009-0005-0078-8955

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто правові аспекти регулювання інноваційної діяльності енергетичної галузі України. Визначено, що забезпечення правового регулювання надасть можливість для створення сприятливих умов розвитку та впровадження інновацій в частині: розробки і впровадження нормативно-правових актів, фінансової підтримки інноваційних проектів, спрощення процедур ліцензування і сертифікації, сприяння співпраці між науковими установами та бізнесом та розвиток інфраструктури для інновацій

Мета роботи є глибокий аналіз функцій органів влади, що сприяють розвитку та впровадженню інноваційних технологій у енергетичній галузі України.

Наукова новизна. Розглянуто та систематизовано повноваження Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів, які полягають в наступному: отримання інформації, залучення спеціалістів, скликання нарад, представництво України на міжнародному рівні. Зазначено завдання та функції, які виконує Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів, полягають у наступному: формування державної політики, участь у розробці державних програм, схвалення нормативних актів, розробка та контроль програм, паливно-енергетичні баланси, закупівлі для державних потреб, моніторинг і контроль, державна експертиза, норми і стандарти, наукові дослідження, інвестиційна політика, альтернативні види пального, моніторинг фінансованих проектів, управління державним майном, когенераційні установки, державна таємниця, співробітництво з ЄС, інформаційна діяльність, енергетичний аудит, кіотський протокол, енергетичне маркування, цінова і тарифна політика.

Методи та методологія. У процесі дослідження застосовувалися різноманітні методологічні підходи, включаючи аналіз і синтез, історичне та логічне моделювання.

Результати. У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу аспектів функціонування органів влади, що сприяють розвитку та впровадженню інноваційних технологій у енергетичній галузі України.

Висновки. Роль повноважень Державної інспекції з енергозбереження у контексті НАЕР є надзвичайно важливою для забезпечення енергетичної безпеки України, підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів і реалізації національних цілей у сфері сталого розвитку. Авторами запропоновано внести відповідні доповнення до Положень про Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів та про Державну інспекцію з енергозбереження. Розширення спектру нормативно-правових актів підвищить ефективність управлінських рішень, оскільки це дозволить органам не лише регулювати, але й активно формувати практики енергозбереження, пропонуючи рекомендації та інструкції, які будуть легше впроваджувати на рівні підприємств та організацій.

Ключові слова: інновації, правове регулювання, інноваційна діяльність, енергетична галузь, енергозбереження.

Halyna Kryshtal, Iryna Briukhovetska, Sviatoslav Khimich, Andrii Kasadzhyk. LEGAL ASPECTS OF REGULATING INNOVATIVE ACTIVITIES IN UKRAINE'S ENERGY SECTOR

The article examines the legal aspects of regulating innovative activities in Ukraine's energy sector. It has been determined that ensuring legal regulation will create favorable conditions for the development and implementation of innovations in the following areas: the development and implementation of regulatory legal acts, financial support for innovative projects, simplification of licensing and certification procedures, fostering cooperation between scientific institutions and businesses, and the development of infrastructure for innovations.

Purpose. The aim of the work is to deeply analyze the functions of government bodies that facilitate the development and implementation of innovative technologies in Ukraine's energy sector.

Scientific novelty. The powers of the National Agency of Ukraine for the Efficient Use of Energy Resources have been reviewed and systematized, which include the following: obtaining information, involving specialists, convening meetings, representing Ukraine at the international level. The tasks and functions performed by the National Agency of Ukraine for the Efficient Use of Energy Resources are specified as follows: formation of state policy, participation in the development of state programs, approval of normative acts, development and control of programs, fuel and energy balances, procurement for state needs, monitoring and control, state expertise, norms and standards, scientific research, investment policy, alternative fuels, monitoring funded projects, management of state property, cogeneration installations, state secrets, cooperation with the EU, information activities, energy audits, Kyoto Protocol, energy labeling, price and tariff policy.

Methods and methodology. Various methodological approaches were used in the research process, including analysis and synthesis, historical and logical modeling.

Results. The proposed article pays particular attention to the analysis of the functioning aspects of government bodies that facilitate the development and implementation of innovative technologies in Ukraine's energy sector.

Conclusions. The role of the State Energy Efficiency Inspection's powers in the context of the National Agency for the Efficient Use of Energy Resources (NAER) is extremely important for ensuring Ukraine's energy security, increasing the efficiency of energy resources use, and achieving national sustainable development goals. The authors propose to introduce relevant amendments to the Regulations on the National Agency of Ukraine for the Efficient Use of Energy Resources and the State Energy Efficiency Inspection. Expanding the scope of regulatory acts will enhance the effectiveness of management decisions, as it will allow the agencies not only to regulate but also to actively shape energy-saving practices by providing recommendations and instructions that will be easier to implement at the enterprise and organizational levels.

Key words: innovation, legal regulation, innovative activity, energy sector, energy saving.

Постановка проблеми. З переходом до ринкових принципів економіки стає нагальним розвиток інноваційних технологій. Україна, повинна розглядати науково-технічне забезпечення інновацій як один із стратегічних пріоритетів державної політики. Саме через впровадження інноваційних технологій наша держава може зміцнити свій суверенітет і зменшити залежність від зовнішніх джерел енергоресурсів.

Скорочення використання природного газу є однією з найгостріших проблем економіки України сьогодні. Це вимагає пошуку альтернативних джерел енергії та впровадження енергозберігаючих технологій. У цьому контексті енергетична та екологічна безпека країни потребують активізації роботи над вдосконаленням правового забезпечення впровадження інноваційних технологій.

Правове регулювання повинно створити сприятливі умови для розвитку та впровадження інновацій. Для цього необхідно:

1. Розробка і впровадження нормативно-правових актів: законодавство має стимулювати інвестиції у сферу інноваційних технологій, зокрема у виробництво біопалива. Необхідно створити комплексну правову базу, яка забезпечить захист інвестицій та сприятиме розвитку науково-дослідних робіт.

2. Фінансова підтримка інноваційних проєктів: держава повинна передбачити різно-

манітні механізми фінансової підтримки для підприємств, що займаються впровадженням інноваційних технологій. Це може включати гранти, пільгові кредити, субсидії та податкові пільги.

3. Спрощення процедур ліцензування і сертифікації: бюрократичні перепони часто стають на заваді швидкому впровадженню новітніх технологій. Спрощення процедур ліцензування та сертифікації нових продуктів і технологій дозволить значно прискорити їх впровадження на ринок.

4. Сприяння співпраці між науковими установами та бізнесом: необхідно створити ефективні механізми взаємодії між науково-дослідними інститутами та підприємствами. Це може включати спільні науково-дослідні програми, інноваційні кластери та технопарки.

5. Розвиток інфраструктури для інновацій: держава повинна інвестувати в створення сучасної інфраструктури, яка буде сприяти розвитку інноваційних технологій. Це включає створення лабораторій, дослідницьких центрів та технопарків.

Вдосконалення правового забезпечення та створення сприятливих умов для розвитку інноваційних технологій сприятиме не лише енергетичній незалежності України, але й підвищенню її економічної стійкості та конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науці тема інноваційної діяльності досліджувалася в роботах таких відомих вчених, як М.В. Зубець, С.О. Тивончук, С.А. Володін, Г.М. Калетник, М.Ф. Кулик, Т.І. Щедрина, В.І. Курило та інші. Їхні праці значно сприяли розвитку теоретичних і практичних аспектів інноваційної діяльності в Україні. Однак, для досягнення істотного прогресу необхідно зосередитися на вдосконаленні правової бази, яка буде підтримувати і стимулювати впровадження новітніх технологій у різних галузях економіки.

Мета роботи. Метою цієї статті є глибокий аналіз функцій органів влади, що сприяють розвитку та впровадженню інноваційних технологій у енергетичній галузі України. Дослідження покликане виявити ключові аспекти діяльності державних установ, які забезпечують правове, фінансове та організаційне підґрунтя для ефективного впровадження новітніх технологій у сфері енергетики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного законодавства України, основною метою державної інноваційної політики є створення сприятливих соціально-економічних, організаційних і правових умов, які сприяють ефективному відтворенню, розвитку та використанню науково-технічного потенціалу країни. Це передбачає не лише підтримку наукових досліджень і розробок, але й активну інтеграцію інноваційних рішень у всі сфери економіки.

Серед ключових завдань такої політики є впровадження сучасних екологічно чистих технологій, які забезпечують безпеку для навколишнього середовища. Зростаюча увага до екологічних питань вимагає від держави не лише регуляції, а й стимулювання бізнесу до переходу на енерго- та ресурсозберігаючі технології. Це може включати надання субсидій, податкових пільг або фінансування інноваційних проектів, які відповідають принципам стійкого розвитку.

Крім того, важливим аспектом є розвиток нових видів конкурентоспроможної продукції. Це не лише стимулює внутрішнє виробництво, але й підвищує експортний потенціал України. Створення нових продуктів і послуг, які відповідають міжнародним стандартам якості, допоможе Україні зайняти гідне місце на світовій арені.

Для реалізації цих цілей необхідна тісна співпраця між державними органами, науковими установами і бізнесом. Інтеграція знань і технологій з різних секторів економіки дозволить максимально використати потен-

ціал, який має країна. Важливо також забезпечити належний рівень освіти та підготовки кадрів, які будуть здатні впроваджувати інноваційні рішення та адаптуватися до змінюваних умов ринку.

Отже, реалізація державної інноваційної політики є необхідною умовою для досягнення стійкого розвитку України, підвищення її економічної конкурентоспроможності та поліпшення якості життя громадян [8].

Закон України «Про інноваційну діяльність» від 16 січня 2003 року визначає інновації як новостворені або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію чи послуги [8]. Також під це визначення підпадають організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, які значно покращують структуру та якість виробництва або соціальної сфери. Відповідно до цього закону, інноваційним визнається продукт, який є втіленням об'єкта інтелектуальної власності, захищеного державними охоронними документами (патентами, свідоцтвами) або ліцензіями, отриманими від власників цих об'єктів. Такий продукт повинен підвищувати науково-технічний і технологічний рівень країни, бути виробленим в Україні вперше або мати суттєві переваги у порівнянні з аналогічними продуктами, представленими на ринку.

Прикладом інноваційного продукту може слугувати біопаливо. Незважаючи на те, що біопаливо було розроблено ще в 1853 році у Великобританії, а перший двигун, який працював на ньому, був створений у 1900 році в Німеччині, його вартість тоді була значно вищою за звичайне дизельне паливо через технологічні обмеження того часу. Однак, сучасні технології дозволяють виробляти біопаливо більш ефективно та економічно доцільно.

Сучасне біопаливо може стати важливим елементом переходу до більш екологічно чистих видів енергії. Його використання допомагає знизити викиди парникових газів, зменшити залежність від викопного палива та сприяти сталому розвитку енергетичної галузі. Застосування біопалива в транспортній і промисловій сферах дозволяє не лише зберігати навколишнє середовище, але й стимулювати розвиток аграрного сектору, оскільки виробництво біопалива часто пов'язане з використанням відходів сільського господарства [7].

Отже, біопаливо є яскравим прикладом інноваційного продукту, який має значний потенціал для підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Воно втілює в собі принципи стійкого розвитку, поєд-

нуючи екологічну безпеку з економічною вигодою. Впровадження таких інноваційних продуктів сприяє зростанню науково-технічного потенціалу України та її інтеграції у світову економіку [1].

В Україні за реалізацію державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження відповідає спеціально уповноважений орган центральної виконавчої влади – Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР). Цей орган відіграє ключову роль у впровадженні заходів, спрямованих на раціональне використання енергетичних ресурсів і підвищення енергоефективності в країні.

НАЕР здійснює свою діяльність на основі Конституції України, законів України, постанов Верховної Ради України, указів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та власного положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2006 року № 412. Це положення визначає основні завдання, функції та повноваження агентства, що дозволяє йому ефективно виконувати свої обов'язки.

Основними завданнями НАЕР є розробка та реалізація державних програм у сфері енергоефективності, впровадження нових технологій енергозбереження, моніторинг споживання енергії та аналіз ефективності її використання. Агентство також займається організацією навчальних програм і тренінгів для підвищення кваліфікації фахівців у галузі енергозбереження, а також проводить інформаційні кампанії з метою підвищення обізнаності населення щодо важливості раціонального використання енергетичних ресурсів [5].

Крім того, НАЕР активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами для впровадження передового досвіду та новітніх технологій у сфері енергоефективності. Це включає участь у спільних проєктах, обмін інформацією та технологіями, а також залучення інвестицій у розвиток енергозберігаючих технологій.

Завдяки зусиллям НАЕР, в Україні розробляються і впроваджуються стандарти енергоефективності для різних секторів економіки, включаючи промисловість, транспорт, житлово-комунальне господарство та аграрний сектор. Ці стандарти спрямовані на зниження енергоспоживання, скорочення викидів парникових газів та підвищення загальної енергетичної безпеки країни [2].

Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР) наділене

рядом повноважень, які дозволяють йому ефективно виконувати свої завдання. Серед основних прав агентства можна виділити кілька ключових аспектів:

1. Отримання інформації: НАЕР має право у визначеному законодавством порядку отримувати інформацію від органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій. Це право є важливим, оскільки забезпечує агентство необхідними даними для здійснення аналізу, моніторингу та розробки стратегій у сфері енергетичних ресурсів.

2. Залучення спеціалістів: Агентство може залучати фахівців з різних організацій для обговорення питань, що стосуються його компетенції. Це дозволяє забезпечити міждисциплінарний підхід до вирішення проблем у сфері енергоефективності, адже для розробки та реалізації комплексних рішень необхідні знання та досвід різних експертів.

3. Скликання нарад: НАЕР має повноваження скликати наради для обговорення питань, що входять до його компетенції. Ці наради сприяють координації дій між різними державними органами, а також забезпечують платформу для обміну думками і досвідом серед фахівців.

4. Представництво України на міжнародному рівні: Агентство може представляти Кабінет Міністрів України в міжнародних організаціях та під час укладення міжнародних договорів. Це право є критично важливим для інтеграції України в міжнародну енергетичну політику, участі в глобальних ініціативах з енергоефективності та забезпечення країни міжнародними інвестиціями в енергетичний сектор.

Таким чином, повноваження НАЕР дозволяють агентству не лише виконувати свої обов'язки, але й активно впливати на формування енергетичної політики України. Завдяки цим правам, агентство має можливість ефективно взаємодіяти з іншими органами влади та міжнародними партнерами, що є необхідним для реалізації стратегічних цілей у сфері енергоефективності та енергозбереження [3]. Важливо, щоб ці повноваження використовувалися максимально ефективно для досягнення стійкого розвитку, зниження енергоспоживання та покращення екологічної ситуації в країні [4].

Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР) виконує широкий спектр завдань, що є критично важливими для розвитку енергетичного сектору країни. Його функції охоплюють різні аспекти енергетичної політики, які спрямовані на під-

вищення ефективності використання ресурсів, впровадження нових технологій і забезпечення сталого розвитку.

1. Формування державної політики: НАЕР активно вносить пропозиції щодо створення єдиної державної політики в галузі енергетичних ресурсів та енергозбереження. Цей процес включає аналіз поточної ситуації, вивчення міжнародного досвіду та залучення експертів для розробки ефективних стратегій.

2. Участь у розробці державних програм: Агентство бере участь у підготовці проектів Державної програми економічного і соціального розвитку, а також Державного бюджету. Це дозволяє інтегрувати енергозберігаючі ініціативи в загальний економічний контекст, що є важливим для досягнення цілей сталого розвитку.

3. Схвалення нормативних актів: НАЕР погоджує проекти нормативно-правових актів, що стосуються його сфери діяльності. Це включає оцінку їх відповідності сучасним вимогам і забезпечення їхньої ефективності.

4. Розробка та контроль програм: Агентство розробляє державні цільові програми та контролює їх виконання. Це включає як національні, так і місцеві ініціативи, які сприяють впровадженню енергозберігаючих технологій.

5. Паливно-енергетичні баланси: Участь у розробці паливно-енергетичних балансів дозволяє агентству забезпечити раціональне використання енергетичних ресурсів на всіх рівнях – від державного до регіонального.

6. Закупівлі для державних потреб: НАЕР готує пропозиції щодо закупівель паливно-енергетичних ресурсів, що є важливим для забезпечення енергетичної безпеки держави.

7. Моніторинг і контроль: Агентство забезпечує створення системи моніторингу ефективності використання енергетичних ресурсів, що дозволяє виявляти проблеми та своєчасно реагувати на них.

8. Державна експертиза: Організація державної експертизи в сфері енергозбереження допомагає оцінювати проекти та ініціативи з точки зору їхньої ефективності та економічності.

9. Норми і стандарти: НАЕР розробляє державні норми, правила та стандарти, що регулюють ефективне використання енергетичних ресурсів, що є основою для забезпечення якісних показників у цій сфері.

10. Наукові дослідження: Як державний замовник, агентство ініціює науково-дослідні роботи, що сприяють розробці нових технологій та інновацій у сфері енергозбереження.

11. Інвестиційна політика: НАЕР бере участь у формуванні державної інвестиційної

політики, визначаючи пріоритети для інвестицій у проекти з енергозбереження.

12. Альтернативні види пального: Агентство підтверджує належність пального до альтернативних, що підтримує розвиток екологічно чистих джерел енергії.

13. Моніторинг фінансованих проектів: НАЕР погоджує та контролює реалізацію енергозберігаючих проектів, що фінансуються з державного бюджету, забезпечуючи їх ефективність.

14. Управління державним майном: Агентство здійснює функції управління майном державних підприємств у своїй сфері.

15. Когенераційні установки: Кваліфікація когенераційних установок є ще однією важливою функцією, що сприяє розвитку комбінованих технологій отримання енергії.

16. Державна таємниця: НАЕР контролює збереження державної таємниці в своїй діяльності, що важливо для забезпечення національної безпеки.

17. Співробітництво з ЄС: Участь у налагодженні співробітництва з Європейським Союзом сприяє адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

18. Інформаційна діяльність: Агентство проводить інформаційні кампанії для популяризації переваг енергозбереження, що сприяє підвищенню обізнаності суспільства [8].

19. Енергетичний аудит: Запровадження єдиної системи енергетичного аудиту і менеджменту в Україні дозволяє більш системно підходити до енергозбереження.

20. Кіотський протокол: НАЕР погоджує проекти, що реалізуються відповідно до Кіотського протоколу, що є важливим кроком у боротьбі зі зміною клімату.

21. Енергетичне маркування: Функціонування системи енергетичного маркування побутового електрообладнання підвищує ефективність споживання енергії на рівні домогосподарств.

22. Цінова і тарифна політика: Агентство бере участь у реалізації державної цінової та тарифної політики, що є критично важливим для забезпечення доступності енергетичних ресурсів [6].

23. Інші повноваження: Додаткові повноваження, які агентство може реалізовувати відповідно до законодавства, сприяють гнучкості його діяльності в умовах динамічного розвитку енергетичного сектору [10].

Таким чином, НАЕР виконує багатогранні функції, які сприяють не лише підвищенню ефективності використання енергетичних ресурсів, але й забезпеченню сталого розвитку країни в цілому. Ці завдання є критично

важливими для досягнення енергетичної незалежності та екологічної безпеки України.

Отже, Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів відіграє важливу роль у формуванні та реалізації енергозберігаючої політики держави. Його діяльність спрямована на досягнення стійкого розвитку, підвищення енергетичної ефективності та забезпечення економічної і екологічної безпеки України.

Державна інспекція з енергозбереження, яка є структурним підрозділом Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР), виконує важливу роль у системі державного управління енергозбереженням. Цей урядовий орган відповідає за реалізацію державної політики в сфері енергетичних ресурсів, здійснюючи контроль і нагляд за їх використанням у всіх секторах економіки.

Основні завдання Державної інспекції з енергозбереження:

1. Реалізація державної політики: Інспекція бере активну участь у формуванні і реалізації державної політики в сфері енергозбереження. Це передбачає не лише контроль за виконанням чинного законодавства, але й участь у розробці нових ініціатив та стратегій.

2. Контроль і нагляд: Вона виконує контрольні-наглядові функції, які включають оцінку ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів. Це важливий аспект, оскільки контроль за споживанням ресурсів допомагає запобігти їхньому нераціональному використанню та забезпечує економічну вигоду для підприємств.

3. Державна експертиза: Інспекція проводить державну експертизу проектів і заходів, що стосуються енергозбереження, видаючи висновки про їхню відповідність встановленим критеріям. Цей процес забезпечує впровадження тільки ефективних і перевірених рішень у сфері енергетики.

4. Регуляторні функції: Державна інспекція має повноваження щодо регулювання діяльності фізичних і юридичних осіб, що працюють у галузі енергозбереження, включаючи видачу дозволів і ліцензій. Це сприяє забезпеченню високих стандартів у виконанні енергозберігаючих проектів.

5. Забезпечення дотримання законодавства: Інспекція контролює дотримання норм законодавства у сфері енергозбереження, аналізуючи практику його застосування і вносячи пропозиції щодо вдосконалення. Це допо-

магає адаптувати законодавство до сучасних умов і вимог ринку.

6. Сприяння раціональному використанню ресурсів: Інспекція активно працює над підвищенням ефективності використання електричної і теплової енергії, а також альтернативних джерел. Це особливо важливо в умовах глобальної кризи ресурсів і змін клімату.

7. Контроль обліку ресурсів: Вона здійснює контроль за станом обліку паливно-енергетичних ресурсів, дотриманням газоспоживальної дисципліни, а також впровадженням сучасних автоматизованих систем контролю. Це дозволяє знизити втрати енергії і підвищити ефективність її використання.

8. Методична допомога: Інспекція надає підприємствам методичну та організаційну підтримку з питань енергозбереження, що сприяє впровадженню нових технологій і практик.

9. Участь у технічних комісіях: Інспекція активно залучена до роботи комісій з прийняття в експлуатацію нових об'єктів і обладнання, що використовують паливно-енергетичні ресурси. Це забезпечує контроль за якістю та безпекою нових технологій.

10. Рекомендації та аналіз: Інспекція аналізує використання паливно-енергетичних ресурсів і видає рекомендації щодо пріоритетного фінансування енергозберігаючих заходів, що сприяє інвестиціям у цю сферу.

11. Впровадження енергозберігаючих технологій: Вона контролює виконання державних програм з енергозбереження і впровадження нових технологій, що дозволяє зменшити енергоємність виробництва.

Таким чином, Державна інспекція з енергозбереження виконує численні функції, які сприяють забезпеченню ефективності і раціональності використання енергетичних ресурсів в Україні. Її діяльність є ключовою для досягнення цілей з енергетичної незалежності, економічного зростання та екологічної стійкості.

Розглядаючи повноваження Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР) та його структурного підрозділу – Державної інспекції з енергозбереження, важливо відзначити, що інспекція виконує критично важливу роль у системі державного контролю за енергетичними ресурсами. Як частина НАЕР, ця інституція наділена функціями, що забезпечують виконання державної політики в сфері енергозбереження безпосередньо на місцях.

Державна інспекція не лише контролює, але й здійснює активний моніторинг ефективності використання паливно-енергетичних

ресурсів на підприємствах і в організаціях різних форм власності. Це передбачає не тільки перевірку відповідності енергозберігаючих заходів установленим стандартам, але й аналіз практики їх впровадження, що дозволяє виявляти проблеми та розробляти рекомендації для їх усунення.

Однією з основних функцій інспекції є виконання контрольно-наглядових завдань, що забезпечує дотримання норм законодавства у сфері енергозбереження. Це включає регулярні перевірки об'єктів, аналіз обліку паливно-енергетичних ресурсів та контроль за дотриманням енергетичної дисципліни. Такі заходи дозволяють не тільки запобігати нераціональному використанню ресурсів, але й сприяють розвитку відповідних практик на рівні підприємств.

Крім того, інспекція відіграє важливу роль у популяризації нових технологій та енергозберігаючих рішень, активно взаємодіючи з підприємствами і громадськістю. Ця діяльність спрямована на підвищення свідомості населення та бізнесу щодо важливості раціонального використання енергетичних ресурсів. Також, вона забезпечує методичну підтримку підприємствам у впровадженні інноваційних технологій.

Завдяки структурному підпорядкуванню НАЕР, Державна інспекція має доступ до актуальної інформації та ресурсів, що дозволяє ефективно виконувати свої функції. Спільна діяльність обох інституцій сприяє формуванню цілісної системи енергетичного управління, яка відповідає сучасним викликам та тенденціям.

Таким чином, роль Державної інспекції з енергозбереження у контексті НАЕР є надзвичайно важливою для забезпечення енергетичної безпеки України, підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів і реалізації національних цілей у сфері сталого розвитку.

Висновки. Аналізуючи зазначені нормативно-правові акти, слід врахувати, що міністерства, центральні органи виконавчої влади

та їх структурні підрозділи мають можливість не лише видавати накази, а й формувати інші нормативно-правові акти, такі як положення, інструкції, вказівки, рекомендації та інформаційні листи. Це підкреслює різноманітність форм правового регулювання, що можуть бути використані для забезпечення ефективного управління у сфері енергетичних ресурсів.

Виходячи з цього, ми пропонуємо внести відповідні доповнення до Положень про Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів та про Державну інспекцію з енергозбереження. Зокрема, доцільно додати фразу «та іншими нормативно-правовими актами» після слова «наказами» у статті 7 Положення про НАЕР, а також аналогічне доповнення до статті 8 Положення про Державну інспекцію з енергозбереження.

Ці пропозиції мають на меті уточнити правовий статус обох органів, зокрема, їхні повноваження та можливості в рамках нормативно-правового регулювання. Включення вказаних форм документів дозволить більш гнучко реагувати на зміни в законодавстві та оперативно адаптуватися до нових викликів у сфері енергетичних ресурсів.

Крім того, розширення спектру нормативно-правових актів підвищить ефективність управлінських рішень, оскільки це дозволить органам не лише регулювати, але й активно формувати практики енергозбереження, пропонуючи рекомендації та інструкції, які будуть легше впроваджувати на рівні підприємств та організацій.

Таким чином, запропоновані зміни не лише уточнять функції НАЕР і Державної інспекції, але й сприятимуть підвищенню їхньої авторитетності та ефективності в контексті реалізації державної політики щодо ефективного використання енергетичних ресурсів. Це, в свою чергу, позитивно вплине на загальний стан енергетичної безпеки країни та сприятиме сталому розвитку енергетичного сектора.

Література:

1. Безус А. М. Роль інноваційного розвитку у стійкості підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №8. С. 22–25.
2. Безус А. М., Чуйок М. Г. Стратегія підвищення інноваційної діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6052> (дата звернення 10.07.2024)
3. Вагонова О. Г., Госалова С. В., Терехов Є. В. Сучасний стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах України. *Економічний вісник*. 2020. № 3. С. 189–196.
4. Іжевський В. В. Вплив інноваційної діяльності на економічну ефективність підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/67707.doc.htm (дата звернення 10.07.2024)

5. Колодяжна І. В. Розвиток інноваційної діяльності підприємства в умовах конкуренції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. № 18. С. 58–62.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.07.2024)
7. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 10.07.2024).
8. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. (дата звернення 10.07.2024)
9. Семенова В. Г. Особливості фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. *Інноваційна економіка: наук.-вироб. журн.* 2017. № 1-2 (67). С. 13–18.
10. Цюцюпа С. В. Вплив конкуренції на інноваційну діяльність підприємства. *Вчені записки університету «Крок».* 2019. № 1 (53). С. 221–229.

УДК 355.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.6>**Юлія ЛІСОВСЬКА**

кандидат юридичних наук, заступник завідувача кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчального-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», ivsd@i.ua
ORCID: 0000-0001-9278-4487

Петро ЛІСОВСЬКИЙ

доктор філософських наук, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Інституту права та суспільних відносин, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», syngairm@i.ua
ORCID: 0000-0002-0022-5483

КІБЕРКАПІТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИРАДАРНОЇ СИСТЕМИ В ОБОРОНІ УКРАЇНИ

В умовах російської військової агресії проти України важливе значення має наукове дослідження та врахування загальних закономірностей і характерних особливостей протирадарної системи в обороні України. У новітній період державотворення в Україні було закладено правові основи системи оборони та необхідні умови для подальшого адміністративно-правового забезпечення оборонної функції держави. Було створено систему оборони держави, яка включала органи державної влади у сфері оборони, Збройні Сили України та інші військові формування, систему забезпечення, елементи оборонно-промислового комплексу та систему військового законодавства, яка регулювала їх діяльність.

Сучасна протирадарна системи нашої держави в її довоєнний період відзначалась недостатньо якісним рівнем в обороні України, що зумовила реальну загрозу нанесенням ракетних та авіаційних ударів з боку російського агресора. Тому, саме квантовий принцип суперпозиції та невизначеності щодо кіберкапітального забезпечення протирадарної системи в обороні України є надзвичайно актуальною проблемою.

Досліджено космічну фрактальність як кіберкапітальне забезпечення у міжнародному праві. Зокрема, освоєння космічного простору обумовлює необхідність комплексного вирішення складних правових, технічних, технологічних, економічних, організаційних питань. Одним із таких є актуальні питання кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта в міжнародному праві, що на міждисциплінарному рівні захищає особу, державу та суспільство від будь-яких загроз. Саме в результаті досягнень синергетики як невідно-важеності та нелінійності розвитку сучасного соціуму фрактальність є нерегулярною подібністю малих частин у якійній структурі космічної природи (атому, молекули, клітини). У цьому розумінні фрактальною є і природа людської особистості, її правової ідентичності, зокрема резонуючої людської «клітини» із Всесвітом. Такий фрактальний об'єкт може бути представлений у космічному праві з огляду ціннісної матриці як ідентичність, що становить постійний аерокосмічний моніторинг, переважно у спеціалізованих силових структурах.

Тому формування та розвиток сектору безпеки і оборони, який має забезпечити адекватне і гнучке реагування на кібернетичні загрози, раціонально використовуючи можливості і ресурси, є одним з пріоритетів політики національної безпеки.

Ключові слова: протирадарна система, оборона України, кіберпростір, фрактал, триангуляція, ентропія, кібербезпека.

Yulia Lisovska, Petro Lisovskiy. CYBER CAPITAL PROVISION OF THE ANTI-RADAR SYSTEM IN THE DEFENSE OF UKRAINE

In the conditions of Russian military aggression against Ukraine, scientific research and consideration of general patterns and characteristic features of the anti-radar system in the defense of Ukraine is of great importance. In the most recent period of state formation in Ukraine, the legal foundations of the defense system and the necessary conditions for further administrative and legal support of the defense function of the state were laid. A state defense system was created, which included state authorities in the field of defense, the Armed Forces of Ukraine and other military formations, a security system, elements of the defense-industrial complex, and a system of military legislation that regulated their activities.

The modern anti-radar system of our country in its pre-war period was characterized by insufficient quality level in the defense of Ukraine, which led to a real threat of missile and air strikes by the Russian aggressor. Therefore, it is the quantum principle of superposition and uncertainty regarding the cyber capital support of the anti-radar system in the defense of Ukraine that is an extremely urgent problem.

Cosmic fractality as a cyber capital provision in international law is studied. In particular, the development of outer space necessitates a comprehensive solution to complex legal, technical, technological, economic, and organizational issues. One of these is the topical issue of cyber security as a fractal space object in international law that protects the individual, the state and society from any threats at the interdisciplinary level. It is as a result of the achievements of synergy as an imbalance and non-linearity of the development of modern society that fractality

is an irregular similarity of small parts in the qualitative structure of cosmic nature (atoms, molecules, cells). In this sense, the nature of the human personality, its legal identity, in particular, the resonating human «cell» with the universe, is also fractal. Such a fractal object can be represented in space law by looking at the value matrix as an identity that constitutes permanent aerospace monitoring, mainly in special units of power structures.

Therefore, the formation and development of the security and defense sector, which should ensure an adequate and flexible response to cyber threats, rationally using opportunities and resources, is one of the priorities of the national security policy.

Key words: anti-radar system, defense of Ukraine, cyberspace, fractal, triangulation, entropy, cyber security.

Постановка проблеми. Сучасна протирадарна системи нашої держави в її довоєнний період відзначалась недостатньо якісним рівнем в Обороні України, що зумовила реальну загрозу нанесенням ракетних та авіаційних ударів з боку російського агресора. Тому, саме квантовий принцип суперпозиції та невизначеності щодо кіберкапітального забезпечення протирадарної системи в Обороні України є надзвичайно актуальною проблемою. Такий квантовий принцип протирадарної системи, як критерій моменту істини, ініціює в собі гіперчуттєву, а також стрімку та миттєву здатність бойової головки самонаведення крилатої балістичної ракети одночасно фільтрувати завади. Це надає квантову можливість дискретно (корпускулярно, точково) здійснювати спектральний аналіз випромінювання завдяки криптосистеми як кодифіковано-цифровий алгоритм, що програмно закладений базою даних у феноменально-оперативну пам'ять. Іншими словами, після захоплення цілі, якщо навіть ймовірний противник відключив радар, ракета все одно перманентно досягає цілі, програмно працюючи як у пасивному, так і в активному режимі. Адже квантовий принцип кіберкапітального забезпечення протирадарної системи в Обороні України – це якісно новий рівень усвідомлення цілей і завдань сучасної війни з путінсько-російською ордою, що значною мірою послабляє повітряні сили такого запеклого ворога. **Все це обумовлює актуальність даної публікації.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що в сучасних умовах повномасштабної війни з путінсько-російською агресією ще системно не існує значної кількості наукових досліджень, спрямованих на квантовий принцип вирішення питання протирадарної системи в обороні України. До зазначеного питання міжгалузево торкались у наукових працях В. Білоус, О. Бригінець, Ю. Зінковський, С. Забара, О. Корнієнко, В. Котовський, С. Подоляка, М. Прокоф'єв, О. Литвиненко, М. Ільченко, Л. Озірковський, А. Марущак, Л. Стрельбицька, О. Рябека тощо. Проте, означена проблематика системно ще досі є малодосліджувальною.

Метою статті є державно-правова філософія як якісний професіоналізм мудрих рішень

щодо квантового принципу кіберкапітального забезпечення протирадарної системи в обороні України.

Виклад основного матеріалу. В силу повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України ворожа пропаганда є достатньо небезпечною, внаслідок чого виникає проблема її вчасного відстеження. При цьому, є очевидна необхідність організації саме автоматизованого, програмного моніторингу, що дозволяє отримувати інформацію не лише про факти розміщення пропагандистських меседжів, а й про ритмодинаміку їх кількості в масштабі окремого регіону або цілої країни. Тому, терміново потрібно впорядковувати інформаційне законодавство України в умовах війни: це усунення дублювання, оскільки не може бути двадцяти видів таємної інформації. Адже таємна інформація є таємною і правила поведження з нею мають бути однаковими перед Законом України для всіх її громадян.

Спеціально-правові засоби захисту інформації. Специфічні, галузеві вимоги до правил поведження з інформацією, за необхідності, вирішуються галузевими нормативно-правовими актами, які мають погоджуватися в умовах війни через Київську міську військову адміністрацію з Міністерством юстиції України. За умов збереження в законодавстві інститутів державної таємниці (з диференційованими грифами секретності) та службової інформації, а також з огляду на заплановану реформу цих інститутів за стандартами НАТО такі стандарти мають сприяти якості контррозвідувального захисту державної інформації з обмеженим доступом.

При цьому, перехоплення електромагнітних випромінювань за квантовим принципом суперпозиції та невизначеності базується на широкому використанні найрізноманітніших радіоприймальних засобів, способів аналізу і реєстрації інформації, що має ряд наступних особливостей в порівнянні з іншими способами добування інформації. Адже інформація видобувається без посереднього контакту з джерелом інформації, при цьому на прийом радіосигналів не впливають ні час року, ні час доби, оскільки інформація виходить в реальному масштабі часу, в момент її передавання та випромінювання тощо.

У цьому змісті з метою захисту інформації від витoku використовується високочастотний (ВЧ) генератор як «покладання» ще однієї частоти, яка спотворює небезпечний сигнал, обумовлений ВЧ нав'язуванням. Саме цим контррозвідувальним методом в протирадарній системі досягається так зване «биття» частот. Проблемою такого генератора є те, що потрібно здійснювати контроль за частотою, які він генерує та змінювати її відповідно до того, як змінюється частота сигналу високочастотного нав'язування. Такий радіолокаційний контроль повітряного простору є ефективно дієвим для забезпечення захисту інформації від витoku на об'єктах критичної інфраструктури.

Серед основних загроз життєво важливим інтересам людини, держави та суспільства, які реалізуються за допомогою інформаційних, телекомунікаційних є наступні:

- посягнення на Інтернет-ресурси державних органів України з боку спецслужб інших держав, розвідувально-підривна діяльність іноземних/спеціальних служб із використанням кіберпростору;

- використання кіберпростору у військових цілях, розробка іноземними державами нових видів зброї кібернетичного характеру;

- зростаючі масштаби поширення кіберзлочинності;

- активізація проявів кібертероризму, ядерного тероризму. Прикладом цьому свідчить ядерний шантаж на Чорнобильській та Запорізькій АЕС з боку путінсько-російської орди на протязі 2022 року.

Фактори впливу метеополя на аеродинамічний рух крилатих балістичних ракет.

Серед важливих факторів впливу метеополя на аеродинамічний рух крилатих балістичних ракет є електромагнітні флуктуації повітряного простору, в якому *радіоакустичне зондування атмосфери* відіграє важливу роль. Суть такого радіоакустичного зондування атмосфери полягає в «радіолокації звукової хвилі, що системно дозволяє досить точно та оперативно оцінювати параметри атмосферно поверхневого шару (АПС), приймати значення від 100 м до 2 км» [1, с. 9].

Саме радіоакустичне зондування атмосфери як слідкувальний метод обробки розсіяних коливань має практичний інтерес в умовах війни щодо аеродинамічного руху крилатих балістичних ракет. Такий метод зфокусований на розробку систем радіоакустичного зондування без підстроювання частоти, які характеризуються надшвидким отриманням профілів температури повітря. Однак, застосовані при цьому алгоритми вимірювання засновані на

способах оцінки доплерівської частоти, що є неадекватні процесам у радіоакустичному локаційному каналі. Внаслідок цього результати дисперсійних вимірювань характеризуються систематичною похибкою 1–2 градуси.

Іншими словами, радіоакустичне зондування атмосфери, засноване на радіолокації звукової хвилі, надає електромагнітну можливість відбивати такий опорний сигнал в силу неповного відбиття радіохвилі від неоднорідностей діелектричної проникності, що виникають в результаті модуляції акустичними коливаннями щільності повітря в атмосфері.

Таким чином, в умовах квантової невизначеності варто керуватися нормативно-правовим правилом вибору значення параметра про «запас», коли вибране значення параметра дещо більше реального, оскільки це ефективніше, ніж коли вибране значення параметра дещо менше реального. Тому, саме радіоакустичне зондування атмосфери як слідкувальний-правовий метод («свій» чи «чужий») дозволяє системно аналізувати сигнальні функції квантових пар акустичних та електромагнітних коливань, що забезпечує їх сумісність. Зазначені радіоелектронні засоби змінюють умови квантових електромагнітних хвиль шляхом дезінформуючих повідомлень, команд і сигналів. Відповідно до логіки, характером погрози і пріоритетом оператор (військовослужбовець) наведення ракет здійснює багатопараметричний вимір оптимальних видів модуляції і потужності в кожному квантовому промені антени багатопроменевих протирадарних систем з метою ефективного подавлення радіоелектронних засобів боротьби. Адже сучасні військові криптосистеми невизначним чином змінюють частоту, що унеможливує перехоплення розмов. Для цього країни НАТО надають Україні відповідні радіоелектронні засоби з метою виявлення, перехоплення та придушення комунікацій ймовірного ворога.

Також варто зазначити серед основних факторів впливу метеополя на аеродинамічний рух крилатих балістичних ракет *метод триангуляції в квантовому радіопеленгуванні ворожого противника*. На наш погляд, триангуляція в протирадарній системі – це ентропійний процес напрямку (пеленга) від спостерігача на джерело випромінювання радіохвиль за допомогою радіодалекоміра – приймально-передаючого криптокомплексу з кутово-обертальною активною антеною спрямованої дії. При цьому, здійснюючи спектрально-частотний аналіз цифрової інформації про напрямки прийнятих сигналів (розпізнаванням хибності чи достовірності) від двох або більше просто-

рово рознесених криптоприймачів, джерело передавання радіосигналу може мобільно та непомітно локалізуватися у часовому просторі з використанням методу триангуляції.

Філософсько-екзистенційні підходи щодо штучного інтелекту як цифрового безсмертя в сучасному кіберкапіталі. У наш час, коли світ стає глобально небезпечним, епоха безкарності реально потребує виконання превентивних заходів кібербезпеки підвищеного характеру від будь-яких загроз. За цих умов науково-суспільні категорії, як живе – не живе, реальне – віртуальне, розумне – не розумне креативно переглянуті в контексті новітніх цифрових технологій. Адже штучне моделювання предметів на атомно-молекулярному рівні вдосконалить виробництво таким чином, що процес кіберконструктивної побудови штучного інтелекту постане близьким до оптимального. Саме це дасть змогу креативній особистості якісно та раціонально витратити власні нейроенергетичні розрахунки як інтелектуально-продуктивний час на творчу працю.

Тому, при цьому постає актуальність феномену цифрового безсмертя щодо креативної особистості, згідно з яким повне копіювання особистості людини та громадянина на електронний носій є реальним. Згідно з теоретиками трансгуманізму, життя не є фізичним процесом, оскільки життя – це кодифікована інформація про особистість, здійснена на відповідному носіїві, а саме: цифровому або кодуєчому ДНК у випадку з фізичним життям.

У свою чергу, сучасні науково-технологічні можливості щодо цифрового безсмертя креативної особистості в недалекому майбутньому приведуть до філософсько-правових потрясінь. Це стосується переосмисленню традиційних уявлень про такі фундаментальні поняття, як життя, розум, людина, природа, існування. Адже побудова цілого спектра функціональних систем конструкції, що постійно ускладнюється – від простих механічних нанопристроїв до живих розумних істот – означає, що суттєвої різниці між живим («зомбованими курчатами») і неживим немає, а є лише системи, що різною мірою мають характеристики, що традиційно асоціюються з реаліями життя. У цьому відношенні поступово стирається відмінність між мислячою системою, що має розум і волю, жорстко запрограмованою кібернетичною системою.

Сучасний розвиток нейробіолінгвістики як цифрового безсмертя в системі штучного інтелекту показують, що «всі інтерпретації психологічного рівня виявляються можливими

і на рівні комп'ютерного моделювання мозку. У тому числі інтерпретація таких особливостей мозку, як інтуїція, інсайт, творчість і навіть гумор» [2, с. 117]. У такому разі необхідно ще раз замислитися про те, що можливо живе – це не протилежність неживого, а просто надто складне неживе, а розумне – просто надто складне нерозумне. Це приведе до реалізації сценаріїв так званого «цифрового безсмертя», відновлення живих розумних істот за допомогою інформації, що зберіглася про них. Така можливість розглядається не лише письменниками-фантастами. Так, на практиці в 2005 році компанією Hanson Robotics був створений робот-двійник письменника Філіпа Діка, відтворюючий зовнішність письменника із завантаженнями в примітивній мозок-комп'ютер усіма творами письменника. З роботом можна розмовляти на теми творчості Діка [3]. Іншими словами, можливо, що в недалекому майбутньому залежно від збереження інформації за допомогою квантової комп'ютеризації про неї саме креативна людина вважатиметься безсмертною в цифровому форматі, що є виявом реального та віртуального світів як одне невід'ємне органічне ціле. Для цього варто висвітлювати біогенне середовище, в якому біологічні системи на основі білків і ДНК є лише одним із відомих підходів до розвитку генонанотехнологій у системі штучного інтелекту. При цьому можна виокремити два векторні напрями: перебудова тіла людини і перебудова його розуму, в якому дух як тіло, а тіло як дух, що є питанням наукової сміливості і честі.

У сучасному кіберпросторі феномен вірусу є надпотужним носієм кодової інформації, що живе саме у клітині, а не поза нею, як «геном», що зберігає свою ідентичну структуру в біогенному середовищі. В такому середовищі є добротні віруси та шкідливі, що конкурують між собою. За цих умов людська природа є сукупною матрицею різного ієрархічного порядку вірусів, оскільки феномен вірусу ідентифікує імунну систему. Таким чином, вірусний паразитизм перевтілюється в нейронний симбіонт, що латентно проживає в людському організмі, подаючи відповідні сигнали щодо синдрому, захворювання тощо. Адже саме латентні віруси у людському організмі живуть дуже довго, передаючи генетичну інформацію із династії в династію. При цьому варто зазначити, що вірусна субстанція як природна її першооснова має здатність паразитувати над іншими вірусами з метою власного самовиживання, що притаманно і для тваринного, рослинного та людського світу.

Тому, цей напрямок у вірусології з огляду бактеріологічної безпеки сьогодні є нагальною потребою. У цьому відношенні вакцинація як щеплення мінімізує ризики щодо, наприклад, захворювання на «рак шийки матки». Існує припущення, що Китай як закрита держава є певним носієм бактеріологічної зброї, де в спеціальних лабораторіях вирощують так звану корону вірусу з метою світової ксенофобію у геополітичному та гео економічному просторі.

Космічна фрактальність як кіберкапітальне забезпечення у міжнародному праві. На сучасному етапі розвитку правової держави освоєння космічного простору обумовлює необхідність комплексного вирішення складних правових, технічних, технологічних, економічних, організаційних питань. Одним із таких є актуальні питання кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта в міжнародному праві, що на міждисциплінарному рівні захищає особу, державу та суспільство від будь-яких загроз. Саме в результаті досягнень синергетики як невідповідності та нелінійності розвитку сучасного соціуму фрактальність є нерегулярною подібністю малих частин у якісній структурі космічної природи (атому, молекули, клітини). У цьому розумінні фрактальною є і природа людської особистості, її правової ідентичності, зокрема резонуючої людської «клітини» із Всесвітом. Такий фрактальний об'єкт може бути представлений у космічному праві з огляду ціннісної матриці як ідентичність, що становить постійний аерокосмічний моніторинг, переважно у спецпідрозділах силових структур.

Актуальним питанням, пов'язаним із міжнародним космічним правом присвячені праці таких видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Ю. Шемшученко, О. Пірадова, Ю. Колосов, В. Кузніцов, О. Зотова та інші. В той же час, питання щодо розуміння кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта потребує системного та детального дослідження через відсутність єдиного підходу до її усвідомлення, а отже, залишаються актуальними і потребують подальшого наукового дослідження.

В сучасному законодавстві України відсутнє визначення поняття «фрактальність космічного об'єкта», оскільки в Законі України «Про космічну діяльність» міститься лише дефініція поняття об'єктів космічної діяльності (прилади та обладнання). Відповідно до Закону є матеріальні предмети штучного походження, що проектується, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфра-

структура), так і на поверхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору [4].

Правовий зміст поняття «фрактальність космічного об'єкта». В міжнародному космічному праві також немає єдиного підходу до визначення цього поняття, хоча термін «фрактал» доволі часто вживається серед наукової спільноти. Саме ця обставина, безперечно, актуалізує проблему визначення правового змісту поняття «космічна фрактальність».

Системного наукового обґрунтування стосовно терміну «космічна фрактальність» не було здійснено на міжнародно-правовому рівні, проте в певних наукових колах обговорюються ці питання. Серед таких спроб можна назвати міжнародну Конвенцію про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1971 р.) [5] та Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускають у космічний простір (1974 р.), відповідно до яких під космічними фракталами варто розуміти ментально-ціннісні складові частини космічного об'єкта, а також засоби його доставки в космічний простір. Таким чином, вказані конвенції не дають повної відповіді стосовно визначення «космічна фрактальність». Таке визначення вироблено концепцією міжнародного космічного права і зводиться до того, що ментальні (ідеологічна свідомість, мова, правова культура) фрактали як феноменологія технічних пристроїв, створених людиною, призначені для «атомізованого» використання в космічному просторі, оскільки сама людина і є «небесним тілом», що фракталами мікро-макрокосмосу, створює штучні супутники Землі, автоматичні і пілотовані кораблі та станції, ракети-носії тощо. Передусім, Конвенція 1962 року про створення Європейської організації з розробки ракет-носіїв, у ст. 19 якої космічний об'єкт визначений як «апарат, призначений для виведення на орбіту супутника Землі або іншого небесного тіла, або для польоту по іншій траєкторії в космічному просторі» [6]. В 1971 році на Всесвітній адміністративній конференції радіозв'язку космічний об'єкт був ототожнений з космічним кораблем і визначений як «створений людиною засіб пересування. Призначений для запуску за межі основної частини земної атмосфери» [6].

У сучасних правових джерелах існують два основних підходи до визначення космічного об'єкта, ґрунтованого фрактальною ментальністю: функціональний і просторовий. Прихильники функціонального підходу звертають увагу на технічні характеристики

космічних апаратів і на їх суттєві відмінності у цьому відношенні від повітряних суден, які використовують при польоті властивості повітря та ентропійних процесів у балістиці польоту. При цьому, на наш погляд, не враховуються в системі кібербезпеки належною мірою перспективи створення аерокосмічних об'єктів, здатних автономно злітати і підніматися в космос з поверхні землі та здійснювати посадку аналогічно повітряним судам.

Також варто визначати в методологічному аналізі кібербезпеки як космічної фрактальності просторовий підхід, що здійснює навігаційну діяльність відповідного космічного об'єкта.

З метою позначення осіб, які здійснюють космічні польоти і перебувають на борту космічних об'єктів або на небесних тілах, в угодах з міжнародного космічного права використовуються різні терміни: «космонавти», «екіпаж», «персонал», «представники», «особи на борту космічного об'єкта». Це, однак, не означає, що міжнародне космічне право встановлює відмінності у правовому режимі осіб, які здійснюють космічні польоти, в залежності від виконання ними функцій або будь-яких інших ознак. Незалежно від того, є такі особи військовими чи цивільними, управляють вони космічним кораблем, безпілотним літальним пристроєм у вигляді «дрона» або виконують науково-дослідницькі функції, а також незалежно від їх національної належності, усі вони, з точки зору міжнародного космічного права мають однаковий статус космонавтів. На відміну від положень морського і повітряного права, в яких визначається відмінність між екіпажем і пасажиром судна, в космічному праві такої відмінності на даний час не існує. Проте в майбутньому, за умов здійснення регулярних космічних подорожей прогнозовано, що може з'явитися необхідність у виробленні і встановленні особливого правового режиму пасажирів космічних кораблів.

Адже космічний пристрій, зокрема штучний супутник Землі, використання якого регулюється нормами національного права, лише за певних умов (запуску в космічний простір або спорудження відповідного об'єкта у ньому) стає об'єктом міжнародного космічного права. Саме з моменту запуску космічного об'єкта або створення такого об'єкта в космічному просторі, включаючи небесні тіла, виникають пов'язані з ним міжнародно-правові відносини, які тривають до приземлення космічного об'єкта на території держави, яка його запустила, або згорання при входженні в щільні шари атмосфери [7, с. 201].

Відповідно до Конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, держави направляють на ім'я Генерального секретаря ООН інформацію не лише про запуснені космічні об'єкти, а й про об'єкти, які, будучи виведеними на орбіти навколо Землі, більше не перебувають на цих орбітах. Надання такої інформації означає підтвердження факту припинення міжнародних правовідносин, пов'язаних з польотом конкретного космічного об'єкта.

Для застосування норм міжнародного космічного права важливе практичне значення має питання про те, чи відносяться до космічних об'єктів і тим самим чи підпадають під сферу дії Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1975 року, а також інших міжнародних угод по космосу літальні технічні пристрої (апарати), які, будучи виведені на навколосемну орбіту і не здійснивши повного витка (так званий частково орбітальний політ), повертаються на Землю. На думку окремих фахівців у галузі космічного права положення міжнародних угод по космосу поширюються лише на такі літальні технічні пристрої (апарати), які здійснили повний виток по навколосемній орбіті. Саме так цими фахівцями сприймається, зокрема, норма п. 1 ст. II Конвенції 1975 року, в якій міститься зобов'язання реєстрації космічного об'єкта, що запускається на орбіту «навколо Землі або далі в космічний простір». У цьому відношенні частково орбітальний політ порівнюється з суборбітальними польотами міжконтинентальних балістичних ракет (МБР), на які не поширюється дія положень Конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, а також інші міжнародні угоди по космосу.

У свою чергу, для такого порівняння, на наш погляд, як в юридичному, так і в технічному відношеннях немає достатніх правових підстав, оскільки стосовно часткового орбітального польоту космічного об'єкта наявність на його борту ядерної зброї стало б порушенням положень Договору 1967 року про заборону розміщувати в космосі ядерну зброю.

Кіберубезпечення як нерозповсюдження зброї масового знищення космічним об'єктом. З огляду кіберубезпечення як нерозповсюдження зброї масового знищення фрактальність космічного об'єкта дозволяє здійснювати орбітальний політ згідно міжнародних угод по космосу. Це сьогодні викликає нагальну потребу в її актуалізації, оскільки в такому різновиді космічного об'єкту як міжконтинентальна

балістична ракета основним видом зброї масового знищення є ядерна зброя. Така зброя основана на використанні енергії, що фрактально виділяється (розщеплюється) при ланцюгових реакціях ділення важких ядер відповідних ізотопів урану і плутонію або при термоядерних реакціях синтезу легких ядер ізотопів водню (дейтерію тритію) в більш важкі, наприклад ядра ізотопів гелію.

В цьому контексті правове рішення України остаточно позбутися ядерної зброї пов'язувалось із принциповістю положень про без'ядерний статус та миролюбне спрямування зовнішньої політики держави в галузі космосу було зафіксовано на той час у таких основоположних документах, як Декларація про державний суверенітет, Акт про незалежність України, «Основні напрями зовнішньої політики».

Крім того, варто зосередити увагу, що у конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір слідом за Договором 1967 року про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (ст. VII і VIII) та Конвенцією 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (ст. 1), міститься положення про космічні об'єкти та їх «конструктивні елементи».

У розумінні «конструктивні елементи» космічного об'єкта в міжнародно-правових угодах по космосу необхідно зазначити телеметричну апаратуру як аерокосмічний зв'язок, енергетичне живлення, а також інше електронне обладнання для ефективного функціонування означеного об'єкта. Разом із тим, у Конвенції 1975 року, так само як і в Конвенції 1972 року, до змісту поняття космічного об'єкта включено «засіб його доставки і його частини».

За умов створення Міжнародної космічної станції перед державами-учасниками постала дилема: вважати міжнародну космічну станцію космічним об'єктом, а її складові «конструктивними елементами» цього об'єкта або розглядати її як сукупність різних космічних об'єктів, що підлягають окремій реєстрації. Питання було розв'язане в Угоді про міжнародну космічну станцію. Підписаний у Вашингтоні 29 січня 1998 року урядом Канади, урядами 11 держав – членів Європейського космічного агентства, урядами Японії, Росії та США [8, с. 70]. Згідно зі ст. 5 цієї Угоди кожен партнер «реєструє в якості космічних об'єктів належні їм орбітальні елементи...».

Фрактально виражені питання гуманності про «конструктивні елементи» космічних об'єктів або частини засобів їх доставки безпосередньо пов'язане з проблемою визначення юридичної природи так званого космічного сміття. Сьогодні в спеціальній літературі існує два підходи в цьому питанні, оскільки одні автори вважають, що таке сміття повинно класифікуватись як космічний об'єкт або його частина. Адже космічний об'єкт, який вийшов із ладу або з-під контролю, а також розпався в результаті вибуху на уламки, не повинен розглядатися в якості космічного об'єкта або його частин. Тому будь-які збитки, завдані таким космічним сміттям, виявляться поза сферою дії Конвенції 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктом.

При цьому, на думку значної кількості правознавців (С. Горюв, Б. Ченг, Е. Жукова) космічне сміття повинно охоплюватися поняттям космічних об'єктів та їх частин.

Визначення правових режимів фрактальної діяльності космічних об'єктів. В системі міжнародного космічного права питання щодо визначення змісту поняття «космічне право» є дискусійним за змістом. Тому необхідно підкреслити, що у ході обговорення цього питання в науково-технічному підрозділі Комітету ООН по космосу в 1997 році було запропоновано визначення поняття космічне сміття. У цьому зв'язку основна увага акцентувалась на не функціонуючі штучні космічні об'єкти, включаючи їх фрагменти і частини, нездатні відновити свою діяльність. А також про те, що можливість здійснити ідентифікацію його власника не має бути принциповою [8, с. 71].

Також викликало дискусію про правову природу щодо появи транспортних космічних апаратів багаторазового використання типу «Спейс Шатл», оскільки квінтесенцією результатів цієї дискусії стала узгоджена позиція з означених питань. Однак, на погляд окремих правових дослідників, при входженні в щільні шари атмосфери космічні човники повинні розглядатися в якості повітряних літальних апаратів, оскільки на цьому етапі польоту використовується реакція повітря. З метою недопущення розбіжностей у даному питанні, керівництво Національного аерокосмічного агентства США (НАСА) виступило з офіційним роз'ясненням, що спуск з космічної орбіти на Землю «Спейс Шатл» суттєво нічим не відрізняється від спуску звичайного космічного корабля і в цьому відношенні «Спейс Шатл» на всіх етапах польоту повинен розглядатися в якості космічного об'єкта.

Відповідно, правовий режим даного об'єкта під час спуску і посадки визначається нормами міжнародного космічного права.

Класифікація космічних об'єктів. За означених обставин космічні об'єкти можна класифікувати за різними критеріальними напрямками. Це залежить від наявності чи відсутності екіпажу, що поділяють космічні об'єкти на дві основні групи: автоматичні і пілотовані. За територіальним виміром як місцем діяльності такі космічні об'єкти поділяються на навколоземні орбітальні та міжпланетні. У чинному міжнародному космічному праві, на відміну від міжнародного повітряного або морського права, космічні об'єкти військового призначення не виокремлюються в особливу правову категорію. У цьому виявляється специфічна особливість міжнародного космічного права порівняно з міжнародним морським і повітряним правом. У якому, відповідно, військові кораблі і військові літаки користуються особливим правовим режимом, відмінним від торгових судів і цивільної авіації.

У цьому відношенні не викликає сумнівів, що найбільш прозоро розмежування автоматичних («дронів») і пілотованих космічних об'єктів, на наш погляд, проведено в Угоді 1968 року про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір. Особливістю пілотованих космічних об'єктів є ментальна специфіка їх міжнародно-правового статусу залежно від цільового призначення і місця діяльності. Тому уявляється можливим розрізняти три різновиди таких об'єктів: космічні кораблі, заселені орбітальні станції, заселені станції на небесних тілах.

Правове становлення жінки у космічній галузі як фрактальне забезпечення кібербезпеки. Сучасний розвиток космонавтики (астронавтики) спонукає до рішучих дій гендерно-правові аспекти, оскільки сучасна жінка не може стояти осторонь глобальних проблем людства та світового розвитку правової думки. Тому сьогодні не виникає жодних зайвих питань чи емоцій, коли зустрічається жінка-підприємець, жінка-науковець чи жінка-космонавт-астронавт.

В історії розвитку дослідження космічного простору можна умовно виділити чотири етапи вирішення фрактально правових проблем виходу в космічний простір, здійснення польоту людини в Космос, надання правової можливості довготривалого космічного польоту, вихід людини у відкритий Космос. Проте сьогодні можна виділити ще один

етап – правове становлення жінки у космічній галузі як фрактальне забезпечення кібербезпеки. Цей етап можна характеризувати тривалістю та неоднорідністю. На перших порах «жінка як концепція для космічних досліджень не існувала» [9, с. 33]. Проте з часом прийнято правове рішення щодо проведення психологічного експерименту зі змішаним екіпажем «Замкнутий простір».

В ході експерименту було встановлено підвищення конфліктності, в результаті чого екіпажі змішаного типу були визнані не перспективними. Першим правовим проривом можна вважати політ першої жінки-космонавта, яка пройшла повний курс підготовки для польотів на кораблях типу «Восток», Валентини Володимирівни Терешкової. 16–19 червня 1963 року на космічному кораблі «Восток–6» з тривалістю польоту 2 доби 22 години та 50 хвилин [9, с. 37]. Оскільки вона перенесла політ досить важко, і це, мабуть, стало однією з причин того, що наступний політ жінки в Космос відбувся лише через 19 років.

За таких умов багаторазово наголошувалося на неспроможності та ірраціональній обтяженні жінки на тлі складних екстремальних умов космічного польоту, на що заперечували жінки-космонавти. Аналізуючи причини провалу експерименту «Замкнутий простір» було виявлено, що конфліктність на борту імітованого космічного судна виникла в силу належної кваліфікації жінки, що певною мірою «заціпала чоловічу гідність командира екіпажу» [9, с. 48].

Висновки. Таким чином, сьогодні в космічній галузі були відкриті нові можливості, технології, горизонти, зокрема в США вже 25 відсотків астронавтів становлять жінки. Саме на сучасному етапі розвитку космонавтики можна озвучувати три фрактально виражені види космічних об'єктів: пілотовані кораблі, заселені орбітальні станції, заселені станції на небесних тілах. До конструктивних елементів космічних об'єктів варто віднести такі важливі пристрої як: медично-телеметричні, що дозволяють якісно контролювати стан серцево-судинної системи космонавтів у процесі довготривалих космічних польотів. При цьому необхідно вважати космічними об'єктами поруч із неземними об'єктами інфраструктури також і об'єкти наземної інфраструктури як одне ціле в теорії фрактальності. Саме така фрактальність космічного об'єкта, виходячи із гуманних намірів природознавства, є кіберубезпеченням у системі міжнародного права.

Отже, створена в незалежній Україні система кіберкапітального забезпечення обо-

рони держави зараз проходить практичну перевірку на життєздатність в умовах широкомасштабної російської військової агресії.

Вона потребуватиме подальшого удосконалення з урахуванням досвіду цієї війни після нашої перемоги над агресором.

Література:

1. Куля Д. М. Удосконалення слідкувальних методів обробки сигналів систем радіоакустичного зондування атмосфери: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.12.17 / Куля Дмитро Миколайович; Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. Харків, 2016. 23 с.
2. Подоляка А. М., Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Нейробіолінгвістика: загрози та правовий захист: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 222 с.
3. Андроїд Філіпа Діка URL: <https://www.hansonrobotics.com/philip-k-dick/>.
4. Про космічну діяльність: Закон України № 502/96-ВР від 15 листопада 1996 р./ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 1. Ст. 2.
5. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/502/96>.
6. Петрина Н. О. Космічний об'єкт: основний юридичний зміст поняття з точки зору національного і міжнародного космічного права. URL: https://conference.nau.edu.ua/index.php/SUO/Confs_14/paper/viewFile/2214/1448
7. Щорічник Комісії міжнародного права ООН. 1973. Т. 2. С. 201.
8. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П., В. О. Глушков. Сучасні кібервійни XXI століття: квантові технології: навч. посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2024. 182 с.
9. Когденко А. Р. Жінка у космосі. Актуальні проблеми експериментальної медицини. IV науково-практична конференція 27–28 травня 2022 року. Київ. 81 с.

УДК 340.12:343.232

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.7>**Олександр ПАНАСЮК**

кандидат історичних наук, доцент кафедри права, Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0000-0002-9871-3441

**ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ
ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

Стаття присвячена історико-правовому аналізу становлення та розвитку інституту юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі в українському праві. Дослідження охоплює період від Київської Русі до сучасної незалежної України. Розглядається еволюція правових норм, що регулювали відповідальність за незаконне позбавлення волі, починаючи з перших кодифікованих актів, таких як «Руська Правда», в якій переважно захищалися майнові інтереси феодалів. У роботі аналізується вплив Литовських статутів, на розвиток законодавства щодо захисту особистої свободи на українських землях. Особлива увага приділяється процесуальним гарантіям, які з'являються у цих документах, зокрема обмеженням влади князя та посадовців у питаннях незаконного арешту та позбавлення волі. Також досліджується правова система Російської імперії, що діяла на українських територіях, зокрема «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р., яке вперше закріпило особисту свободу як окремий об'єкт кримінально-правового захисту.

У радянську добу кримінальна відповідальність за незаконне позбавлення волі передбачала покарання за насильницьке позбавлення свободи, що відрізнялося від дореволюційного права посиленою увагою до фізичних і моральних страждань потерпілих, однак законодавство залишалося обмеженим за кількістю складів злочинів і зосереджувалося переважно на насильницьких аспектах таких діянь. Законодавство радянської доби продовжувало діяти в незалежній Україні, проте поступово зазнало суттєвих змін. Воно було адаптовано до нових реалій шляхом впровадження правових норм, спрямованих на захист прав людини, зокрема через прийняття Кримінального кодексу України у 2001 р. У статті підкреслюється, що розвиток інституту відповідальності за незаконне позбавлення волі пройшов складний етап трансформації від захисту майнових інтересів до забезпечення прав людини та її основних свобод. Важливим досягненням сучасного українського законодавства є розширення кола злочинів проти волі особи та вдосконалення механізмів їхнього кримінально-правового регулювання.

Ключові слова: незаконне позбавлення волі, кримінальна відповідальність, особиста свобода, законодавство, Кримінальний кодекс, Литовські статутути, «Руська Правда», історико-правовий аналіз, права людини.

Oleksandr Panasiuk. HISTORICAL ASPECT OF THE FORMATION OF THE INSTITUTION OF LEGAL RESPONSIBILITY FOR UNLAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY

The article is devoted to the historical and legal analysis of the formation and development of the institute of legal responsibility for unlawful deprivation of liberty in Ukrainian law. The study covers the period from Kievan Rus to modern independent Ukraine. It examines the evolution of legal norms regulating responsibility for unlawful deprivation of liberty, beginning with the first codified acts such as the «Rus' Justice», which primarily protected the property interests of feudal lords. The article analyzes the influence of the Lithuanian Statutes on the development of legislation concerning the protection of personal freedom on Ukraine territory. Special attention is paid to procedural safeguards that appear in these documents, particularly the limitations on the power of the prince and officials in matters of illegal arrest and deprivation of liberty. The legal system of the Russian Empire, which was in force on Ukrainian territories, is also explored, particularly the «Penal Code on Criminal and Correctional Punishments» of 1845, which for the first time recognized personal freedom as a distinct object of criminal-legal protection.

During the Soviet period, criminal responsibility for unlawful deprivation of liberty included punishment for violent deprivation of freedom, differing from pre-revolutionary law by placing increased emphasis on the physical and moral suffering of victims. However, the legislation remained limited in the number of criminal offenses and focused mainly on the violent aspects of such actions. Soviet-era legislation continued to operate in independent Ukraine but gradually underwent significant changes. While the core principles of Soviet criminal law were retained, they were adapted to new realities by introducing new norms aimed at protecting human rights, particularly through the adoption of amendments to the Criminal Code of Ukraine in 2001. The article highlights that the development of the institute of responsibility for unlawful deprivation of liberty underwent a complex transformation from the protection of property interests to the safeguarding of human rights and fundamental freedoms. A significant achievement of modern Ukrainian legislation is the expansion of the scope of crimes against liberty, honor, and dignity of the individual and the improvement of mechanisms for their criminal-legal regulation.

Key words: unlawful deprivation of liberty, criminal responsibility, personal freedom, legislation, Criminal Code, Lithuanian Statutes, «Rus' Justice», historical and legal analysis, human rights.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбуваються суттєві зміни у різних сферах життя, в тому числі у правовій. Особливу увагу привертають питання захисту особистої свободи, що є однією з основних цінностей демократичного суспільства. В контексті цих змін особливу актуальність набуває проблема забезпечення ефективної юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі. Необхідність забезпечення належного захисту прав людини, зокрема права на свободу, вимагає постійного оновлення законодавства та правозастосовчої практики. Досвід минулого, як позитивний, так і негативний, є важливим інструментом для удосконалення правової системи та запобігання незаконним позбавленням волі.

Метою дослідження є комплексний аналіз становлення та розвитку інституту юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі в українському праві. Основним завданням є виявлення етапів еволюції законодавства, аналіз правових норм і практик, які регулювали питання незаконного позбавлення волі, а також їх вплив на формування сучасного законодавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика інституту юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі охоплює широкий спектр наукових досліджень, присвячених різним аспектам цього питання. Важливу роль у цьому відіграє науковий доробок А.В. Андрушка, який у своїх працях детально дослідив розвиток законодавства щодо кримінальної відповідальності за злочини проти особистої свободи людини, а також об'єктивну сторону таких злочинів у контексті сучасного законодавства. І.А. Мацелюх акцентував увагу на стратифікації злочинів проти сім'ї, моралі, особистої свободи та честі у праві XIV–XVI ст. Дослідники Л. Білецький та С.В. Клименко зосередили свої дослідження на питаннях покарання і системи кримінального права за «Руською Правдою», підкреслюючи її вплив на подальший розвиток права. Дослідження П. Берзіна, присвячене джерелам кримінального законодавства Австрійської та Австро-Угорської імперій, які діяли на українських територіях, становить цінний внесок у розуміння впливу європейських правових систем на розвиток українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння становлення інституту юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі необхідно звернутися до витоків українського права, зокрема до періоду Київської Русі.

Саме в цей час почали формуватися перші правові норми, що стосувалися особистої свободи та правосуддя. Київська Русь стала однією з перших держав на території сучасної України, де впроваджувалися норми права, які регулювали суспільні відносини та покарання за різні правопорушення. «Руська Правда», як найдавніший правовий збірник, відіграла ключову роль у формуванні основ правової системи Київської Русі. Вона заклала фундамент для подальшого розвитку права в питаннях, що стосуються охорони свободи особи і застосування примусових заходів у випадку порушення законів. Згідно даного кодифікованого акту, спочатку майже не існувало процесуальних заходів примусу, що обмежували б особисту свободу. Однак розвиток суспільних відносин ускладнив судові процедури [7, с. 29]. Це спричинило появу нових примусових механізмів для забезпечення ефективного виконання покарань та обмеження свободи. Одним із таких заходів було застосування кайданів до обвинуваченого до ухвалення судового рішення, але лише у випадку відсутності поручителя або за рішенням уповноважених осіб. Судова та адміністративна влада в Київській Русі не були розмежовані, тому право накладати кайдани належало князю та його посадовцям, які здійснювали правосуддя. У випадку порушення законних процедур родичі могли оскаржити дії влади, і в разі задоволення скарги обвинуваченого звільняли, а відповідальних за незаконне застосування кайданів зобов'язували відшкодувати завдану шкоду [10].

У продовження цього, важливо зазначити, що ст. 29 «Короткої редакції Руської Правди» також передбачала покарання за викрадення холопа, проте тут йшлося переважно про захист майнових прав власника, а не про свободу особи. Наприклад, за викрадення холопа штраф становив 12 гривень, тоді як за його вбивство – лише 5 гривень (ст. 26), що вказує на майнову цінність холопа, а не на його статус як вільної людини. Також у «Розширеній редакції Руської Правди» стаття 38 робила різницю між викраденням челядина та худоби лише в тому, що челядин міг дати свідчення, які допомагали визначити його власника [16].

Для подальшого аналізу становлення інституту юридичної відповідальності за злочини проти особистої свободи варто звернути увагу на норми міжнародних договорів, укладених Київською Руссю. Особливо важливими у цьому контексті є договори князів Олега та Ігоря з Візантією, що містили перші згадки про відповідальність за злочини проти особистої свободи. Так, у договорі від

911 р. в ст. 12, йдеться про викрадення руських челядинів, а в договорі 944 р. в статті 9 – про обернення русичами в рабство греків, які зазнали корабельної аварії [5]. Погоджуємось із твердженням А. Андрушка про те, що норми договору 911 р. не стільки захищали особисту свободу, скільки майнові інтереси феодалів, оскільки основна мета полягала у поверненні челяді як майна господарям [2, с. 61]. Водночас договір 944 р. має більш виразні положення щодо захисту особистої свободи [2, с. 62]. Цю норму можна вважати однією з перших, що захищала особисту свободу в українському праві [1, с. 100].

Литовсько-Руська доба ознаменувала новий етап у розвитку законодавства, що стосується відповідальності за злочини проти особистої свободи. Литовські статuti, прийняті в 1529, 1566 та 1588 рр., стали важливим кроком уперед у регулюванні правових відносин на українських землях. Найбільш досконалим серед них був Статут 1588 р., який закріплював рівність усіх громадян перед законом. Даний документ закріплював положення про недопустимість арешту без законних підстав і покарання без суду.

Перший Литовський статут у ст. 39 розділу III забороняв примусове одруження жінок і гарантував їм право на вільний вибір чоловіка [22, с. 232]. Подібні положення згодом були закріплені в Статуті 1566 р., зокрема в ст. 31 розділу III, [20, с. 290] та Статуті 1588 р. у ст. 39 розділу III, [21, с. 107]. За насильницьке викрадення жінок з метою примусового шлюбу винні особи підлягали страті, а третина їхнього майна передавалася потерпілій як компенсація за вчинене над нею насилля [21, с. 274].

Литовські статuti врегульовували питання викрадення людей, прирівнюючи однак такі дії до крадіжки майна. Зокрема, в ст. 29, розд. XIV Статуту від 1566 р. та у ст. 15, розд. XII Статуту 1588 р. встановлювалася відповідальність за викрадення отчича або челядника. Винні зобов'язувалися сплатити штраф і повернути викраденого власнику [20, с. 406–407; 21, с. 316]. Звернемо увагу, що такі норми в основному захищали майнові інтереси, а не свободу особи. Литовські Статuti не містили чітких визначень арешту та незаконного утримання, а також відповідальності за їхнє незаконне застосування [18, с. 40]. Окремі положення стосувалися правової категоризації невільників, проте питання захисту особистої свободи все ще залишалося недостатньо розробленим на законодавчому рівні. Незважаючи на це, Литовські статuti все ж можна вважати певним кроком уперед

у боротьбі з порушеннями особистої свободи, хоча вони залишалися казуальними за своєю суттю і часто захищали лише інтереси привілейованих верств [1, с. 101].

З переходом більшої частини українських земель під владу Російської імперії правова система зазнала змін, проте тривалий час продовжувала діяти стара законодавча база, включно з Литовськими статутами. Впродовж цього періоду виникали спроби регулювати діяльність судових органів, зокрема через обмеження повноважень намісників щодо арешту місцевого населення без належних підстав. Ст. 70 Судебника 1550 р. запроваджувала нововведення, спрямовані на контроль над діями намісників та інших посадових осіб під час арештів, забезпечуючи участь представників дворянства у процесі ухвалення рішення про взяття під варту. Родичі арештованих осіб мали право оскаржити незаконні дії влади, і в разі задоволення скарг обвинувачених звільняли під поруки [12, с. 182]. Це свідчило про початкові спроби забезпечити захист особистої свободи в умовах феодального суспільства.

У XVII ст. також значного поширення набула розшукова форма, яка передбачала арешт підозрюваних із метою подальшого допиту та розслідування. Соборне Уложення 1649 р., прийняте російським царем Олексієм, регулювало процедури розслідування державних злочинів, включаючи арешти та застосування катувань до підозрюваних, а також до свідків та донощиків. Це відображало жорсткі методи кримінального правосуддя того часу [12]. Попри репресивні заходи, система арештів залишалася недостатньо регульованою, що призводило до порушень прав затриманих. Ст. 16 розділу XXII Соборного Уложення передбачала покарання за викрадення жінки з її місця проживання. Якщо раніше подібні дії, як викрадення холопа або челядина, розглядалися виключно як посягання на майно, то в даному випадку вони були класифіковані як злочин проти особи та передбачалося покарання у вигляді смертної кари. Страта також загрожувала тим, хто не захистив жінку або став співучасником її викрадення [5].

Артикул військовий, виданий Петром I у 1715 р., який використовувався військовими та цивільними судами аж до початку XIX ст. [2], передбачав суворі покарання за посягання на особисту свободу. Наприклад, ст. 187 розділу XXI вимагала смертної кари через обезголовлення за викрадення та продаж людини [12]. Звернемо увагу, що цей артикул став першим законодавчим актом, який забез-

печував захист особистої свободи всіх осіб, незалежно від їх соціального статусу чи статі. При цьому, відповідальність наставала лише у разі, коли метою викрадення був продаж людини. Крім того, ст. 168 розділу XX Артикулу передбачала окрему відповідальність за викрадення та згвалтування чесної жінки, за що також передбачалася страта. Однак така відповідальність не наставала, якщо викрадена жінка не відповідала тогочасному визначенню «чесної» [1, с. 102].

Катерина II здійснила спробу реформувати правову систему, зокрема впровадивши більш гуманні підходи до процедури взяття під варту та надання права оскарження арештів через суди. У 1776 р. був прийнятий наказ, який визначав перелік доказів, необхідних для ув'язнення, але проблеми зловживання арештами ще залишалися актуальними [12, с. 35].

Однією з найвагоміших правових пам'яток XVIII ст. є кодекс під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ», датований 1743 р. Хоча цей звід законів не був офіційно затверджений російською владою, він використовувався в судах Гетьманщини при розгляді судових справ [8, с. 424–425]. У кодексі містилися положення щодо відповідальності за злочини проти особистої свободи. Одним із таких злочинів було незаконне ув'язнення або тримання під домашнім арештом, що супроводжувалося морінням голодом або фізичним насильством над потерпілим, незалежно від його статі або соціального статусу [19, с. 357]. За такі дії ст. 14 передбачала грошове відшкодування, а також ув'язнення терміном на три місяці. Кодекс містив положення про відповідальність за викрадення людей. Так, ст. 23 розділу XXIV передбачала смертну кару через повішення або відсічення голови за викрадення та продаж особи, незалежно від статі [19, с. 437]. Таким чином, кодекс встановлював однакову відповідальність за викрадення і продаж людей як особисто залежних, так і вільних, а також осіб різної статі. Це було значним досягненням правової думки того часу [2, с. 102].

Слід відзначити, що законодавець того часу не відразу усвідомив необхідність захисту особистої свободи кожної людини. Впродовж тривалого періоду законодавчі норми більше захищали майнові інтереси феодалів, зосереджуючись на поверненні викрадених осіб, ніж на захисті особистої свободи. Лише з розвитком суспільних відносин, з'явилося розуміння потреби в кримінально-правовій протидії посяганням на свободу кожної людини, незалежно від її соціального статусу чи статі.

Подальший розвиток законодавства у цій сфері відбувся у 1845 р. з ухваленням «Уложення про покарання кримінальні та виправні». Ст. 2025 розділу X детально описувала склад злочину незаконного позбавлення волі, включаючи протиправність дій, застосування фізичної сили та наявність мотиву для такого обмеження свободи. Відповідальність визначалась залежно від тривалості незаконного позбавлення свободи: від одного тижня до трьох місяців і більше [9, с. 375–376]. Стаття 2026 передбачала покарання за принизливе ставлення до затриманого, тоді як стаття 2027 встановлювала відповідальність за застосування катувань або інших форм жорстокого поводження, що призводили до серйозного захворювання ув'язненого. У разі смерті потерпілого внаслідок незаконного позбавлення свободи передбачалося суворе покарання. Викрадення близьких родичів або осіб, що перебували у залежному становищі від викрадача, також кваліфікувалося як тяжкий злочин із відповідними правовими наслідками [9]. У ст. 1857 розділу IX Уложення було встановлено покарання за викрадення або підміну немовлят з метою приховати їхній соціальний статус чи походження. В ст. 1858 встановлювалася міра покарання, що залежала від тривалості незаконного утримання дитини [5].

За свідченнями доктора юридичних наук А. Андрушка, Уложення 1845 р. вперше визначило особисту свободу людини як окремий об'єкт кримінально-правового захисту, що безперечно стало значним кроком у забезпеченні її охорони кримінально-правовими засобами. Проте основними недоліками цього документу залишалися розпорошеність відповідних норм у різних главах та розділах, а також їхній казуальний характер [2, с. 61].

З прийняттям Статуту кримінального судочинства 1864 р. було закріплено нові підходи до використання запобіжних заходів під час розслідувань. Запроваджені зміни передбачали застосування арешту лише за наявності певних доказів і дозволяли оскаржувати рішення про утримання під вартою. Ст. 416 Статуту запроваджувала градацію запобіжних заходів залежно від ступеня обмеження прав обвинуваченого, від домашнього арешту до взяття під варту, з урахуванням тяжкості злочину та соціального статусу особи [17, с. 38]. Окремі категорії осіб підлягали особливому режиму утримання, що свідчило про збереження певних привілеїв для окремих соціальних груп. Наприклад, представників духовенства могли заарештувати лише у виняткових випадках, а їх утримання під

вартою регулювалося додатковими процедурами, зокрема щодо інформування вищих церковних властей [17].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. законодавство у сфері кримінальної відповідальності незаконні арешти та тримання під вартою було вдосконалено. Зокрема, у новій редакції Кримінального уложення 1903 р. вже передбачалась кримінальна відповідальність посадових осіб. У розділі 26 «Про злочини проти особистої свободи» (статті 498–512) охоплено широкий спектр правопорушень, серед яких посягання на особисту свободу, примушування, погрози та порушення недоторканності житла. Зокрема, ст. 507 передбачала відповідальність за примушування до вчинення дій, що порушують права людини, або до відмови від реалізації своїх прав під загрозою насильства, зловживання владою чи іншого тиску. За цей злочин передбачалося покарання у вигляді ув'язнення, але якщо особа діяла, вважаючи свої вчинки правомірними, можливий був арешт на строк до трьох місяців або штраф до 300 рублів [17]. Ст. 510 регулювала відповідальність за погрозу позбавлення життя, свободи чи застосування насильства. За такі дії передбачався арешт до трьох місяців або штраф до 300 рублів. Покарання посилювалося, якщо погроза була письмовою або спрямована на близьких родичів, священнослужителів чи на службових осіб при виконанні ними службових обов'язків [4]. Отже, Кримінальне уложення 1903 р., вдосконалюючи норми, закладені в Уложенні 1845 р., істотно розширило правове регулювання захисту особистої свободи. Воно охопило такі важливі аспекти, як примушування, погрози та порушення недоторканності житла, що підвищило рівень захисту прав і свобод громадян.

Кримінальний кодекс Австрійської імперії 1852 р. залишався основним джерелом кримінального права на території західно-українських земель, які входили до складу цієї держави. Кодекс встановлював відповідальність за різні види злочинів проти особистої свободи [6]. Так, викрадення людини для передачі її іноземній державі регулювалося ст. 90 і ст. 91. За такі дії винного карали позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Якщо життя потерпілого перебувало під загрозою або його не звільнили, покарання могло бути продовжене до двадцяти років. Також у ст. 92 була передбачена відповідальність за викрадення людини з метою поповнення іноземної армії. За незаконне позбавлення свободи відповідальність встановлювали ст. 93 та ст. 94. Покарання передбачало позбавлення волі на строк від шести місяців до одного року. Якщо

потерпілий перебував у неволі понад три дні або зазнав фізичних чи моральних страждань, строк ув'язнення збільшувався до п'яти років. За поводження з людиною як із рабом ст. 95 передбачала ув'язнення на строк від одного до п'яти років. Торгівля невільниками каралася ще суворіше: у разі обтяжуючих обставин строк ув'язнення міг сягати від десяти до двадцяти років.

Після встановлення радянської влади в Україні та прийняття Кримінального кодексу (КК) УСРР 1922 р., законодавчий підхід до боротьби зі злочинами проти особистої свободи загалом залишився подібним до дореволюційного періоду. Проте новий закон передбачав лише чотири склади таких злочинів, які були включені до глави V під назвою «Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи» [12]. Ця структура зберігалася і в подальших радянських кодексах. Згідно зі ст. 159 КК УСРР 1922 р., відповідальність встановлювалася за незаконне позбавлення волі, вчинене насильницьким шляхом. Обов'язковою ознакою цього злочину було насильницьке позбавлення волі, тривалість якого, на відміну від дореволюційних кодексів 1845 р. і 1903 рр., не впливала на кваліфікацію діяння. Посилене покарання було передбачене за позбавлення волі, яке становило небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого або супроводжувалося його стражданнями [15, с. 53]. Ст. 162 передбачала відповідальність за викрадення, приховування або підміну чужої дитини з корисливих чи інших особистих мотивів. Санкція цієї статті передбачала ув'язнення на строк до чотирьох років із суворою ізоляцією, що підкреслювало серйозність цього злочину в контексті захисту прав дитини.

У 1927 р. було прийнято новий КК УСРР, який зберіг основні положення Кодексу 1922 р. Ст. 155 об'єднала незаконне позбавлення волі (частина 1) та позбавлення волі, яке було небезпечним для життя або здоров'я, або спричиняло фізичні страждання (частина 2). Покарання за ці злочини було дещо пом'якшене: частина 1 передбачала позбавлення волі або виправні роботи на строк до одного року, а частина 2 – позбавлення волі до трьох років. Ст. 156 встановлювала відповідальність за незаконне поміщення здорової особи до лікарні для душевнохворих, проте каралася менш суворо – позбавленням волі до трьох років [2].

Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. значно скоротив кількість складів злочинів проти особистої свободи. Згідно з ним, відповідальність передбачалася лише за незаконне позбавлення волі (ст. 123) та викрадення чужої дитини

(стаття 124). Відповідальність за викрадення дитини регулювалася ст. 124, яка встановлювала покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років [13]. Таким чином, у радянському кримінальному праві відбулися певні зміни в підходах до захисту особистої свободи, однак основні положення, закладені в 1922 р., продовжували діяти і в наступних кодексах, що свідчило про спадкоємність у правовому регулюванні цієї проблеми.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 р. продовжував діяти Кримінальний кодекс 1960 р., який зазнавав певних змін та доповнень відповідно до нових соціальних і правових реалій. Хоча основні положення радянського кримінального законодавства ще залишалися в силі, законодавець поступово реформував правову систему, орієнтуючись на міжнародні стандарти. Одним із важливих кроків у напрямку боротьби зі злочинами проти особистої свободи стало запровадження кримінальної відповідальності за торгівлю людьми. 24 березня 1998 р. Верховна Рада України ухвалила зміни до Кримінального кодексу, встановивши відповідальність за цей вид злочину [14]. Стаття 124-1 ККУ визначила торгівлю людьми як відкрите або приховане заволодіння особою, яке могло супроводжуватися як законним, так і незаконним переміщенням, зі згодою чи без згоди потерпілого, як через державний кордон України, так і без його перетину. Таке заволодіння мало на меті подальший продаж або іншу передачу для цілей сексуальної експлуатації, використання в порнографічній індустрії, залучення до злочинної діяльності, боргової кабали, комерційного усиновлення, використання в збройних конфліктах або примусової праці. За вчинення цього злочину законодавець передбачив покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років із можливістю конфіскації майна [13]. Крім того, законодавство передбачало відповідальність за торгівлю людьми, вчинену за обтяжуючих обставин. Це було важливим кроком у напрямку підвищення захисту прав і свобод громадян та боротьби з порушеннями особистої свободи в умовах незалежної України.

5 квітня 2001 р. парламент прийняв чинний на сьогодні Кримінальний кодекс України, в якому розділ III присвячений злочинам проти волі, честі та гідності особи. Спочатку цей розділ включав шість статей, які регламентували відповідальність за такі діяння, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146), захоплення заручників (ст. 147), підміну дитини (ст. 148), торгівлю людьми або інші незаконні угоди щодо передачі людини (ст. 149), експлуатацію дітей (ст. 150) та незаконне поміщення до психіатричного закладу (ст. 151). Згодом цей розділ зазнав змін і був доповнений новими статтями, що розширювали перелік злочинів проти волі та гідності особи. Зокрема, 15 січня 2009 р. до ККУ було додано ст. 150-1, яка передбачала відповідальність за використання малолітньої дитини для жебракування. Пізніше, 6 грудня 2017 р., була введена стаття 151-2, що встановлювала покарання за примушування до шлюбу, а 12 липня 2018 р. було додано статтю 146-1, яка регулювала відповідальність за насильницьке зникнення. За твердженням А. Андрушка сьогодні розділ III Особливої частини Кримінального кодексу України охоплює дев'ять злочинів, що посягають на волю, честь та гідність особи, демонструючи поступове розширення системи захисту прав людини на законодавчому рівні [2].

Висновки. Інститут юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі пройшов складний шлях розвитку, від початкових правових норм у Київській Русі до сучасних законодавчих актів незалежної України. Історико-правовий аналіз проблеми демонструє, що початково ці норми більше захищали майнові інтереси феодалів, ніж особисту свободу людей. Однак, з часом, розвиток суспільних відносин привів до більш повного розуміння необхідності захисту особистої свободи як фундаментального права. Сучасний Кримінальний кодекс України значно розширив систему захисту прав людини, включаючи покарання за незаконне позбавлення волі, що свідчить про поступове вдосконалення правових механізмів у цій сфері.

Література:

1. Андрушко А. В. Генезис законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти особистої свободи людини (X–XVIII століття). *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 6-1 (28). С. 99–103.
2. Андрушко А. В. Злочини проти волі, честі та гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; Ужгород, 2021. 675.
3. Андрушко А. В. Об'єктивна сторона незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 302–314.

4. Андрушко А. В. Проблеми відповідальності за злочини проти особистої свободи людини в дослідженнях другої половини ХІХ – початку ХХ століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Випуск 30. Том 2. С. 60–64.
5. Андрушко А. В. Розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти особистої свободи людини (ХІХ – поч. ХХІ ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Випуск 29. Том 2. С. 68–73.
6. Берзін П. С. Джерела карного законодавства Австрійської та Австро-Угорської імперій, що застосовувалися на українських землях. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 133–145.
7. Білецький Л. Руська Правда та історії її тексту / За ред. Ю. Книш. Вінніпег: Укр. вільна академія наук в Канаді, 1993. 166 с.
8. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.
9. Бѣлогриць-Котляревскій Л. С. Учебникъ русскаго уголовного права. Общая и особенная части. Київ – Петербургъ – Харьковъ: Южно-Русское Книгоиздательство Ф.А. Іогансона, 1904. ІV+618 с. с. 375–376; 1098, с. 92–93.
10. Єреґян А. Р. Поняття злочину та покарання в джерелах права Київської Русі (ХІ–ХІІ ст.): загальнотеоретичний аспект: дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.01. К.: Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», 2014. 186 с.
11. Клименко С. В. Види злочинів, система покарань і судочинство за «Руською правдою». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 214–217.
12. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (Х – початок ХХІ століття): монографія. К.; Острог. 2011. Т. 1: Освіта, наука, законодавство. 448 с.
13. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. (з наступними змінами і доповненнями) / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>
14. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ (з наступними змінами і доповненнями) / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Кримінальний кодекс УСРР, затверджений ВУЦВК 23 серпня 1922 р. Харків. 1922. 100 с.
16. Крисюк Ю. *Деякі аспекти злочину й покарання доби Київської Русі Історико-правовий часопис*. 2013. № 2. С. 34–37.
17. Любич О. А. Особливості системи кримінального покарання в кримінальному законодавстві Російської імперії ХІХ ст. *Науковий вісник Сіверщини, Серія Право. Науковий журнал. Академія Державної пенітенціарної служби*. Чернігів. 2018. № 1 (1). С. 31–42.
18. Мацелюх І. А. Стратифікація злочинів проти сім'ї, моралі, особистої свободи та честі в українському праві ХІV–ХІVІ століть. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 38–43.
19. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 1997. 547 с.
20. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Том ІІ. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.
21. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Том ІІІ. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.
22. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.

UDC 340.5;341.1

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.8>**Andrii FALKOVSKY**

Doctor of Jurisprudence, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political Science, Law and European Integration Institute of Public Service and Management Odesa Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-2762-1021

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The article addresses the issue of administrative and legal protection of intangible cultural heritage in the European Union countries, which is of great importance for preserving the cultural diversity and identity of European peoples. The author analyzes key legislative acts and initiatives aimed at safeguarding and promoting intangible cultural heritage at both national and international levels, particularly based on the provisions of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Special attention is given to the role of local communities in preserving and transmitting cultural traditions, as well as to the mechanisms of international cooperation that facilitate the exchange of experience among EU member states.

The article also explores the challenges faced by EU countries in implementing the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. These challenges include globalization, armed conflicts, climate change, and the disappearance of certain communities. The author emphasizes the need to strengthen existing legal mechanisms and develop new strategies for the effective protection of cultural heritage. The study highlights the significance of involving local communities in the decision-making process related to the protection of intangible cultural heritage and the importance of raising public awareness about its preservation.

Furthermore, the author focuses on the fact that the experience of EU countries in the field of administrative and legal protection of intangible cultural heritage is of particular importance for Ukraine, which is striving for integration with the European Union. The article offers recommendations for adapting successful EU practices to Ukrainian realities, which will contribute to the improvement of national mechanisms for cultural heritage protection. The author notes that the protection of intangible cultural heritage is not only a matter of preserving the past but also an essential element in building a shared future based on respect for cultural diversity and the collective memory of humanity.

Thus, the article makes a significant contribution to understanding the importance of administrative and legal protection of intangible cultural heritage in the context of European integration, emphasizing the need to strengthen international cooperation, raise public awareness, and engage all stakeholders in the process of cultural heritage preservation.

Key words: administrative and legal protection, intangible cultural heritage, European Union, legal frameworks, cultural diversity, preservation of traditions, international cooperation, Ukraine's integration, UNESCO, protection of cultural heritage.

Андрій Фальковський. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглядається проблема адміністративно-правового захисту нематеріальної культурної спадщини в країнах Європейського Союзу, що має важливе значення для збереження культурного різноманіття та ідентичності європейських народів. Автор аналізує ключові законодавчі акти та ініціативи, спрямовані на збереження та популяризацію нематеріальної культурної спадщини на національному та міжнародному рівнях, зокрема, на основі положень Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Особлива увага приділяється аналізу ролі місцевих громад у збереженні та передачі культурних традицій, а також механізмів міжнародного співробітництва, що сприяють обміну досвідом між країнами-членами ЄС.

У статті також розглядаються виклики, з якими стикаються країни ЄС у процесі реалізації адміністративно-правового захисту нематеріальної культурної спадщини. Зокрема, це глобалізація, збройні конфлікти, зміни клімату та зникнення окремих громад. Автор наголошує на необхідності зміцнення існуючих правових механізмів та розробки нових стратегій для ефективного захисту культурної спадщини. Дослідження підкреслює значення участі місцевих громад у процесі прийняття рішень, пов'язаних із захистом нематеріальної культурної спадщини, а також важливість підвищення обізнаності суспільства щодо її збереження.

Крім того, автор акцентує увагу на тому, що досвід країн ЄС у сфері адміністративно-правового захисту нематеріальної культурної спадщини має особливе значення для України, яка прагне інтеграції з Європейським Союзом. У статті пропонуються рекомендації щодо адаптації успішних законодавчих новел ЄС до українських реалій, що сприятиме вдосконаленню національних механізмів охорони культурної спадщини. Автор зазначає, що захист нематеріальної культурної спадщини є не тільки питанням збереження минулого, але й важливим елементом побудови спільного майбутнього, заснованого на повазі до культурного різноманіття та колективної пам'яті людства.

Таким чином, стаття робить вагомий внесок у розуміння важливості адміністративно-правового захисту нематеріальної культурної спадщини в контексті європейської інтеграції, підкреслюючи необхідність зміцнення міжнародного співробітництва, підвищення суспільної обізнаності та залучення всіх зацікавлених сторін до процесу збереження культурної спадщини.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, нематеріальна культурна спадщина, Європейський Союз, правові рамки, культурне різноманіття, збереження традицій, міжнародне співробітництво, інтеграція України, ЮНЕСКО, охорона культурної спадщини.

Statement of the problem. The successful integration of European Union countries in the field of cultural policy underscores the importance of harmonizing administrative and legal measures for the protection of intangible cultural heritage. In the context of the common market and the free movement of people, goods, and services, ensuring the proper protection of national cultural values requires coordinated actions at the EU level. This not only protects heritage from loss or distortion but also promotes its development and popularization among member states. A key component of this process is the administrative and legal protection, which ensures the effective implementation of EU policies through the development of legal instruments, control and oversight mechanisms, and support programs.

The importance of studying the administrative and legal protection of intangible cultural heritage for Ukraine cannot be overstated, especially in the context of integration processes with the European Union. Studying the experience of EU countries allows not only to adopt successful practices but also to adapt them to Ukrainian realities. Ukraine, with its rich cultural heritage, needs to improve its administrative and legal mechanisms for heritage protection, which can be achieved through the analysis of European experience and the implementation of relevant administrative reforms. Thus, this research not only highlights the importance of the issue but also contributes to the creation of an effective model for cultural heritage protection in Ukraine.

Analysis of scientific research. Various aspects of the mentioned issue have been explored in contemporary legal discourse, particularly in the works of Ukrainian scholars such as Katkova T. H., Kot S. I., Mazur T. V., Melnychuk O. I., Nadyrova O. V., and Ptukha S. S. However, the issue of administrative and legal protection of intangible cultural heritage in the European Union countries remains an under-researched aspect of this topic.

The aim of this article is to explore the features of the administrative and legal framework for the protection of intangible cultural heritage in EU countries. The study examines key legislative acts and initiatives aimed at safeguarding and promoting intangible cultural heritage at both national and international levels. Special

attention is given to analyzing the role of local communities and international cooperation in preserving cultural diversity. The article also addresses the challenges faced by EU countries in this area and the prospects for improving existing legal mechanisms.

Presentation of the main material. The legislative framework of the European Union regarding intangible cultural heritage is primarily based on the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage [18]. This convention, ratified by almost all EU member states, defines intangible cultural heritage as «the practices, representations, expressions, knowledge, and skills – as well as the instruments, objects, artifacts, and cultural spaces associated therewith – that communities, groups, and, where appropriate, individuals recognize as part of their cultural heritage».

Additionally, the EU has adopted several directives that impact the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. Directive 2014/60/EU on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State establishes rules for the return of cultural objects stolen during World War II [5]. Directive 2004/48/EC on the enforcement of intellectual property rights is aimed at protecting rights that may be associated with intangible cultural heritage [4].

Furthermore, the EU has established frameworks for funding projects related to the protection and promotion of intangible cultural heritage. The «Creative Europe» program, managed by the European Commission, offers grants to support such projects [3].

EU countries approach the administrative and legal protection of intangible cultural heritage differently. Some jurisdictions have specific laws dedicated to this, while others have incorporated the protection of intangible heritage into their general cultural heritage legislation.

In Italy, for example, Law No. 137/2002 establishes the administrative and legal framework for the protection of intangible cultural heritage [12]. This law lists various forms of intangible cultural heritage and provides for measures to protect them, such as the registration and documentation of these elements. In Spain, Law 10/2015 on Intangible Cultural Heritage creates a national registry of

intangible cultural heritage elements and provides mechanisms for their protection, promotion, and transmission [7]. This law also recognizes the role of local communities in preserving and transmitting their intangible cultural heritage. In France, Law No. 2016-925 on the Freedom of Creation, Architecture, and Heritage recognizes intangible cultural heritage as a component of national cultural heritage [9]. This law provides for measures to protect, promote, and transmit intangible cultural heritage, as well as for the participation of interested communities in decision-making processes.

Finally, in Ireland, the Cultural Heritage Act of 2018 establishes the framework for the administrative and legal protection of intangible cultural heritage [10]. This law provides for the creation of a national registry of intangible cultural heritage elements and the implementation of measures for the protection and promotion of these elements, as well as for encouraging their transmission to future generations.

The administrative and legal protection of intangible cultural heritage is a crucial issue for European Union countries that seek to preserve and promote their cultural identity. The EU's legislative framework, largely based on the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, provides a foundation for the protection of this heritage. National approaches may vary depending on the legal and cultural traditions of each country, but they all aim at the protection, development, and transmission of intangible cultural heritage to future generations.

Despite efforts to ensure the administrative and legal protection of intangible cultural heritage, it remains vulnerable to many factors, including globalization, armed conflicts, climate change, and the disappearance of certain communities. Therefore, it is important to continue strengthening existing protection mechanisms and developing new strategies to safeguard this heritage.

In this context, the EU has launched a project to compile a list of intangible cultural heritage elements that require urgent attention [17]. This list, which will be updated every two years, will highlight intangible cultural heritage elements most at risk and mobilize the resources necessary for their protection. Additionally, the EU is working to enhance cooperation among member states regarding the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. The European Intangible Cultural Heritage Platform, established in 2019, aims to promote the exchange of best practices among member states and strengthen coordination among the various stakeholders involved in the protection of intangible cultural heritage [15].

Finally, it is important to emphasize the crucial role of local communities in preserving and transmitting intangible cultural heritage. Communities are the custodians of this heritage, and their involvement is critical to maintaining their cultural identity. Therefore, it is essential to encourage the participation of local communities in decision-making processes regarding the administrative and legal protection of intangible cultural heritage, as well as to continue strengthening existing protection mechanisms, developing new strategies, and engaging communities in the preservation and transmission of this heritage.

It is also important to note that the protection of intangible cultural heritage should not be limited to legal aspects. Raising public awareness about the importance of this heritage and the need for its protection is equally important. Awareness-raising activities can take various forms, such as communication campaigns, exhibitions, or cultural events that highlight elements of intangible cultural heritage. Such actions help strengthen the commitment of local communities to their intangible cultural heritage and mobilize society as a whole for its protection.

Finally, the administrative and legal protection of intangible cultural heritage should not be viewed as an isolated issue. Indeed, it is closely linked to other challenges such as sustainable development, cultural diversity, and human rights. Thus, the protection of intangible cultural heritage contributes to strengthening the cultural identity of local communities, promoting cultural diversity, and preserving traditional knowledge and practices.

Establishing a common legislative framework, creating a list of elements that require urgent attention, and strengthening cooperation among member states are all important measures for protecting this heritage. However, it is also important to raise public awareness about the significance of this heritage, encourage the active participation of local communities, and view the protection of intangible cultural heritage as an integral part of the challenges of sustainable development, cultural diversity, and respect for human rights.

It is also crucial to emphasize that the protection of intangible cultural heritage should not be seen as the sole responsibility of governments or public institutions. Businesses, civil society organizations, and individuals can also play a significant role in preserving and transmitting intangible cultural heritage.

Civil society organizations can encourage the participation of local communities and raise public awareness about the challenges of

protecting intangible cultural heritage. Finally, individuals can contribute to the preservation of intangible cultural heritage by passing down traditions to their children and participating in local activities that support and strengthen intangible cultural heritage.

The measures taken by member states for the administrative and legal protection of intangible cultural heritage, such as establishing a common legislative framework and compiling a list of elements requiring urgent attention, are critically important. However, it is equally important to raise public awareness about the significance of this heritage, encourage the participation of local communities, and view its protection as a shared responsibility of governments, companies, civil society organizations, and individuals. Only through collective efforts can we preserve and transmit this heritage to future generations.

Moreover, it is crucial to emphasize that the protection of intangible cultural heritage should not be limited to the national or regional level. International cooperation is a vital component of safeguarding this heritage. UNESCO, for example, has established a mechanism for recognizing elements of intangible cultural heritage that require urgent safeguarding, allowing member states to seek international assistance for the preservation of these elements [19].

The EU has also implemented international cooperation programs for the protection of intangible cultural heritage. The European «Cultural Heritage» program supports cooperation between EU member states and third countries to safeguard intangible cultural heritage [16]. Additionally, the EU collaborates with UNESCO to promote the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage on a global scale.

Finally, it is essential to highlight that the protection of intangible cultural heritage must also consider the challenges posed by digitization. Digitization can offer new opportunities for the preservation and transmission of intangible cultural heritage, but it can also create issues related to the protection of intellectual property rights and respect for local traditions. Therefore, it is crucial to develop strategies for the responsible digitization of intangible cultural heritage that take into account intellectual property concerns and the protection of local traditions.

The protection of intangible cultural heritage requires a global and coordinated approach. The measures taken by member states for the administrative and legal protection of this heritage, as well as international cooperation and consideration of the challenges of digitization, are important for its preservation and transmission

to future generations. Elements of intangible cultural heritage, such as traditional skills, agricultural practices, or culinary traditions, can play a significant role in promoting sustainable economic development. They can help create local jobs, enhance cultural identity, and preserve the environment.

Promoting cultural diversity is also an important goal of sustainable development, which can be achieved through the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. Cultural diversity is essential for promoting intercultural dialogue, mutual understanding, and tolerance, as well as for preserving the cultural richness of our world.

The legal protection of intangible cultural heritage must be closely linked to the goals of sustainable development. The preservation and transmission of intangible cultural heritage contribute to achieving many sustainable development goals, such as poverty reduction, quality education, promoting cultural diversity, and combating climate change. Therefore, it is crucial to consider the protection of intangible cultural heritage as an integral part of sustainable development policies. The administrative and legal protection of intangible cultural heritage must also consider the challenges posed by globalization. Indeed, globalization can lead to the homogenization of cultures and threaten cultural diversity and the preservation of intangible cultural heritage.

However, globalization can also create opportunities for the promotion and preservation of intangible cultural heritage. New technologies and social media can facilitate the dissemination and transmission of traditions and knowledge while providing a platform for the promotion and strengthening of intangible cultural heritage. Therefore, it is important to develop strategies to promote cultural diversity and the administrative and legal protection of intangible cultural heritage in the context of globalization. European Union member states can work together to develop policies and initiatives to promote cultural diversity and protect intangible cultural heritage in the context of globalization.

It is important to emphasize that the administrative and legal protection of intangible cultural heritage is also closely linked to issues of peace and security. Cultural diversity and the preservation of intangible cultural heritage can contribute to conflict prevention and peacebuilding by promoting intercultural dialogue, mutual understanding, and tolerance. Moreover, the deliberate destruction of intangible cultural heritage, such as the destruction carried out by terrorist groups in certain regions of the

world, poses a threat to international security and the preservation of humanity's collective memory. Thus, the administrative and legal protection of intangible cultural heritage is not only a matter of preserving cultural diversity but also a matter of international security. Therefore, it is important for European Union member states to collaborate on the protection of intangible cultural heritage worldwide. This can be achieved through international cooperation, the creation of educational and awareness programs, and the promotion of policies to preserve cultural diversity.

The administrative and legal protection of intangible cultural heritage is an extremely important issue for the European Union countries, and it must be addressed in a global context, taking into account the challenges of peace and security. Measures taken to protect intangible cultural heritage, such as creating a common legislative framework, international cooperation, and promoting cultural diversity, are key to its preservation and transmission to future generations. This requires the involvement of all stakeholders, including states, civil society organizations, businesses, and individuals. Thus, the protection of intangible cultural heritage is not only a matter of preserving the past but also of building a shared future based on respect for cultural diversity and the collective memory of humanity.

The administrative and legal protection of intangible cultural heritage is a critically important issue for the European Union countries, which must be addressed in a global context and with consideration of the many challenges associated with it. Member states must cooperate to establish a common legislative framework, promote international cooperation, support cultural diversity, sustainable development, international security, and collective responsibility.

In addition to legal protection, it is important to raise public awareness about the significance of intangible cultural heritage and encourage the active participation of local communities in its preservation and transmission. Companies, civil society organizations, and individuals also play an important role in preserving and transmitting intangible cultural heritage.

The administrative and legal protection of intangible cultural heritage is a pressing issue for European Union countries that have already implemented measures for its preservation and transmission. The legislation of the European Union includes several legal instruments for the protection of intangible cultural heritage, such as the Faro Convention, adopted in 2005 and ratified by several member states [14]. The Faro

Convention recognizes the value of intangible cultural heritage and encourages member states to take measures for its protection, promotion, and transmission.

The member states of the European Union have also established national legislative frameworks for the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. For example, France adopted the Law of February 27, 2002, on Local Democracy, which recognizes the value of intangible cultural heritage and establishes a national inventory of intangible cultural heritage [8]. Spain has also enacted legislation to protect intangible cultural heritage, including the Law of December 6, 2011, on the Protection of Intangible Cultural Heritage [11].

In addition, EU member states have implemented programs and initiatives to protect intangible cultural heritage. For example, Germany has established the German Center for Intangible Cultural Heritage, which works closely with local communities to preserve and transmit intangible cultural heritage [2]. Greece has also launched a program to promote intangible cultural heritage, encouraging active participation of local communities in its preservation and transmission [13].

International cooperation is also a key component in safeguarding intangible cultural heritage. The member states of the European Union collaborate with international organizations such as UNESCO to promote the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage worldwide. The European Union has also developed international cooperation programs, such as the European «Cultural Heritage» program, to protect intangible cultural heritage [16].

In conclusion, the administrative and legal protection of intangible cultural heritage is a critically important issue for the European Union countries, which have already implemented measures for its preservation and transmission. The legal instruments of the European Union, as well as national legislative frameworks, programs, and international cooperation initiatives, play a crucial role in protecting intangible cultural heritage. Cooperation among EU member states, international organizations, local communities, businesses, and individuals is also essential for the preservation and transmission of this heritage.

The importance of the Council of Europe's Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society should also not be underestimated. The administrative and legal protection of intangible cultural heritage is a pressing issue for the European Union countries, which have already implemented measures for its preservation and transmission. The legislation

of the European Union includes several legal instruments for the protection of intangible cultural heritage, such as the Faro Convention, adopted in 2005 and ratified by several member states [14]. The Faro Convention recognizes the value of intangible cultural heritage and encourages member states to take measures for its protection, promotion, and transmission.

The member states of the European Union have also established national legislative frameworks for the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. For example, France adopted the Law of February 27, 2002, on Local Democracy, which recognizes the value of intangible cultural heritage and establishes a national inventory of intangible cultural heritage [8]. Italy has also enacted legislation on the protection of intangible cultural heritage, including the Law of December 6, 2011, on the Protection of Intangible Cultural Heritage [11].

In addition, EU member states have implemented programs and initiatives to protect intangible cultural heritage. For example, Germany has established the German Center for Intangible Cultural Heritage, which works closely with local communities to preserve and transmit intangible cultural heritage. Greece has also launched a program to promote intangible cultural heritage, encouraging active participation of local communities in its preservation and transmission [13].

International cooperation is also a key component in safeguarding intangible cultural heritage. The member states of the European Union collaborate with international organizations such as UNESCO to promote the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage worldwide. The European Union has also developed international cooperation programs, such as the European «Cultural Heritage» program, to protect intangible cultural heritage [16].

In Germany, the 2013 Law on the Protection of Intangible Cultural Heritage established a national register of intangible cultural heritage and created an advisory committee for the protection and promotion of intangible cultural heritage [6]. Similar national legislative frameworks help strengthen the administrative and legal protection of intangible cultural heritage within each country.

In addition, the member states of the European Union have implemented various programs and

initiatives for the administrative and legal protection of intangible cultural heritage. For example, Germany has established the German Center for Intangible Cultural Heritage, which actively collaborates with local communities to preserve and transmit intangible cultural heritage [2]. Greece has also introduced a program to promote intangible cultural heritage, encouraging active participation of local communities in its preservation and transmission [13].

International cooperation is also a key element in safeguarding intangible cultural heritage. The member states of the European Union collaborate with international organizations such as UNESCO to promote the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage worldwide. The European Union has also launched international cooperation programs, such as the European «Cultural Heritage» program, aimed at preserving intangible cultural heritage [30].

In addition to national laws and the legal instruments of the European Union, there are also civil society initiatives aimed at protecting intangible cultural heritage. For example, the European Association for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage works to promote the Faro Convention and protect intangible cultural heritage across Europe [1].

Conclusions. The administrative and legal protection of intangible cultural heritage is a critically important issue for the European Union countries that have implemented measures for its preservation and transmission. The legal instruments of the European Union, national legislative frameworks, as well as international cooperation programs and initiatives, play a key role in protecting intangible cultural heritage. Cooperation among EU member states, international organizations, local communities, businesses, and individuals is also essential for the preservation and transmission of this heritage.

Thus, the protection of intangible cultural heritage can be effectively ensured only if approached within a global and interdisciplinary framework. The issues related to the preservation and transmission of intangible cultural heritage are numerous and complex, ranging from the preservation of cultural diversity and the cultural identity of communities to the promotion of sustainable development and the maintenance of international security.

Bibliography:

1. Association européenne pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/fr/accueil>
2. Centre allemand pour le patrimoine culturel immatériel. URL: <https://ich.unesco.org/fr/etat/Allemagne-DE>
3. Commission européenne. «Europe Créative: Soutien aux projets liés à la sauvegarde et à la promotion du patrimoine culturel immatériel». URL: <https://culture.ec.europa.eu/fr/cultural-heritage/funding-opportunities-for-cultural-heritage>. (Commission européenne, 2015)
4. Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the Council of April 29, 2004 on the protection of intellectual property rights, 2004
5. Directive 2014/60/EU of the European Parliament and of the Council of May 15, 2014 on the return of cultural property illegally removed from the territory of a member state, and on the amendment of Regulation (EU) No. 1024/2012 of 2014.
6. Loi allemande sur la protection du patrimoine culturel immatériel de 2013. (Loi allemande sur la protection du patrimoine culturel immatériel, 2013)
7. Loi espagnole 10/2015 sur le patrimoine culturel immatériel. (Loi espagnole 10/2015)
8. Loi française du 27 février 2002 relative à la démocratie de proximité. (Loi française du 27 février 2002)
9. Loi française n° 2016-925 sur la liberté de la création, l'architecture et le patrimoine. (Loi française n° 2016-925)
10. Loi irlandaise sur le patrimoine culturel de 2018. (Loi irlandaise sur le patrimoine culturel, 2018)
11. Loi italienne du 6 décembre 2011 sur la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. (Loi italienne du 6 décembre 2011)
12. Loi italienne n° 137/2002 relative à la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. (Loi italienne n° 137/2002)
13. Programme grec pour la promotion du patrimoine culturel immatériel, 2003. URL: <https://ich.unesco.org/fr/dans-d-autres-langues-00102#el>
14. Union européenne. «Convention de Faro: Instrument juridique pour la protection du patrimoine culturel immatériel», 2005. URL: <https://www.coe.int/fr/web/culture-and-heritage/faro-convention>
15. Union européenne. «Plateforme européenne du patrimoine culturel immatériel: Favoriser l'échange de bonnes pratiques et renforcer la coordination ». 12.06.2015. (Union européenne, 2015)
16. Union européenne. «Programme européen «Patrimoine culturel»: Coopération internationale pour la préservation du patrimoine culturel immatériel», 2018. URL: <https://fr.unesco.org/Illicit-Trafficking/eu-funded-projects-publications-and-resources>
17. Union européenne. «Projet de l'UE visant à établir une liste des éléments de patrimoine culturel immatériel nécessitant une attention urgente». 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621876/EPRS_BRI\(2018\)621876_FR.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621876/EPRS_BRI(2018)621876_FR.pdf) (Union européenne, 2018)
18. UNESCO Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003
19. UNESCO. «Mécanisme de reconnaissance des éléments de patrimoine culturel immatériel nécessitant une sauvegarde urgente», 2003. URL: <https://ich.unesco.org/fr/convention>

УДК 34.342.3473

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.9>**Олена ЧУБЕНКО**

магістр права, помічник судді, Солом'янський районний суд міста Києва,

elenachubenko1993@gmail.com

ORCID: 0009-0002-6937-8530

ДОПОМОГА АДВОКАТА В ОСКАРЖЕННІ АКТИВ ТА ВИСНОВКІВ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКОЇ КОМІСІЇ

Юридична правова допомога щодо проходження військово-лікарської комісії не лише військовослужбовців, а цивільних осіб в сучасних реаліях нашого життя нині відіграє по особливому важливу роль. Адже з кожним днем, від висновків лікарів, на сьогоднішній день, залежить в якомусь сенсі, життя людини. І досить часто такі рішення, висновки, акти військово-лікарської комісії являються далеко не правомірними. І для оскарження дій лікарів нашим громадянам потрібна правильна і чітка правова допомога. Ознайомлення з відповідними документами, складання судових позовів, захист прав людини в суді, цим всім займається юрист, який охоче допомагає всім тим, хто потребує такої допомоги.

Мета даної статті полягає у тому, аби висвітлити наскільки важлива роль адвоката, юриста в оскарженні актів та висновків військово-лікарської комісії, не лише в теорії, а й на практиці, вдосконалюючи навички адвокатів, юристів, як спеціалізованих фахівців у військовому праві. А також визначаються основні нормативні документи, які необхідні для оскарження висновків військово-лікарської комісії в досудовому та судовому порядкух, зосереджуючи увагу на специфіку роду військ, в яких проходить військову службу громадянин, а також на те, як повинна і проводиться військово-лікарська комісія в сучасних реаліях України.

Встановлено те, що в сучасному періоді нашого життя дотримання законів являється однією з головних умов для нормального життя кожного громадянина кожної країни. Але враховуючи таку ситуацію в нашій країні, як оголошення військового стану, для усіх осіб призовного віку, допомога юриста, адвоката являється неабияк важливою в тому, аби впевнено та чітко відстояти свої права перед законом. У статті розглядаються шляхи оскарження військово-лікарської комісії правовим способом за допомогою адвокатів.

Ключові слова: адвокат, військово-лікарська комісія (ВЛК), Збройні сили України, військовослужбовець, рішення, акти, суд, права.

Olena Chubenko. ASSISTANCE OF A LAWYER IN CHALLENGING THE CONCLUSIONS AND ACTS OF THE MILITARY MEDICAL COMMISSION

Legal assistance regarding the passing of the military medical commission not only of military personnel, but also of civilians in the modern realities of our life now plays a particularly important role. After all, every day, a person's life depends in some sense on the conclusions of doctors. And quite often such decisions, conclusions, acts of the military medical commission are far from legitimate. And in order to challenge the actions of doctors, our citizens need correct and clear legal assistance. Acquaintance with relevant documents, drawing up lawsuits, protecting human rights in court, all this is done by a lawyer who willingly helps all those who need such help.

The purpose of this article is to highlight the importance of the role of a lawyer in challenging the acts and conclusions of the military medical commission, not only in theory, but also in practice, improving the skills of lawyers and lawyers as specialized specialists in military law. Also, the main normative documents are defined, which are necessary for contesting the conclusions of the military medical commission in the pre-trial and judicial procedures, focusing on the specifics of the type of troops in which a citizen performs military service, as well as on how the military medical commission should and is conducted in modern realities of Ukraine.

It has been established that in the modern period of our life, compliance with laws is one of the main conditions for the normal life of every citizen of every country. But considering such a situation in our country, as the declaration of martial law, for all persons of draft age, the help of a lawyer is quite important in order to confidently and clearly defend their rights before the law. The article examines ways of challenging the military medical commission by legal means with the help of lawyers.

Key words: lawyer, Military Medical Commission (MMC), Armed Forces of Ukraine, military serviceman, decisions, acts, court, rights.

Військовослужбовці різних видів військ та цивільні особи є найважливішим елементом у військовій діяльності держави на сьогоднішній день. Нині в трансформаційному періоді на військовому фронті країни, дуже важливими речами є те, в якому фізичному стані військовослужбовці проходять військову службу. Також важливий фактор у легкому

проходженні військової служби в будь-якому роду військ чи то навіть цивільна особа, яка лише має проходити військово-лікарську комісію, є те а чи можна захищати себе юридично під час проходження військово-лікарської комісії?!

Однозначно, що можна і навіть потрібно. Адже проблемою проходження військово-

лікарської комісії у сучасних реаліях України, на жаль, є те, що багато громадян не вміють себе захищати юридично, через що такі «незнання» можуть вартувати їм власного життя. І тому захист прав особи під час або після проходження військово-лікарської комісії, являється актуальним питанням в сучасних реаліях України.

Війною та проведенням мобілізації пов'язана частина життя людей в різних військових формуваннях, одночасно збільшуючи попити правової юридичної допомоги в питаннях, що стосуються подальшого проходження військової служби. Разом з тим, дедалі більше стають питання звільнення з військової служби, оскаржуючи висновки та акти військово-лікарської комісії.

Таким чином, якщо в людини виникають певні труднощі з тим, аби отримати направлення на ВЛК, з проходженням чи незгодою щодо висновку чи акту ВЛК, потрібно якомога швидше звертатись за відповідною юридичною правовою допомогою, як вже було зазначено раніше, яка допоможе особі у забезпеченні об'єктивності в розгляді абсолютно всіх обставин та врахуванні всіх деталей щодо справи особи та безумовному дотримання законних прав та інтересів особи.

Матеріали та методи. У відповідності до Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністра оборони від 14.08.2008 №402, військово-лікарською експертизою визначається чи придатний за станом здоров'я для проходження військової служби призовник, військовослужбовець чи військовозобов'язаний, устанавлюється певний ряд в захворюваннях, травмах (пораненнях, контузях, каліцтвах) і визначається необхідність та умова в застосуванні медико-соціальної реабілітації, а також допомога військовослужбовцю [1].

Задля того, аби проводити військово-лікарську експертизу створено штатну та поза штатну (постійну та тимчасово діючу) військово-лікарську комісію (ВЛК), яка приймає відповідні постанови щодо кожної особи, яка проходить відповідне військове медичне обстеження. Постанова ВЛК є обов'язковою до виконання. Центральна військово-лікарська комісія (ЦВЛК) – це керівний орган у військово-лікарській експертизі в Збройних Силах України, яке керує всіма регіональними ВЛК.

Військово-лікарська комісія – це спеціальний огляд призовника; військовослужбовця, а також його членів родини (окрім членів родини військовослужбовця, який

проходить строкову військову службу); військовозобов'язаної особи, резервістів (які є кандидатами в резервісти); громадян, яких прийнято для проходження служби за контрактною формою військової служби; кандидата, який має на меті навчатися у вищому військовому навчальному закладі, військовому навчальному підрозділі закладу вищої освіти, а також в закладі фахової військової освіти (далі – ВВНЗ), курсанта військового (військово-морського, військово-спортивного) ліцею (надалі – курсанти) [2].

Безліч випадків, коли особа, що проходить лікарську комісію, впевнена в тому, що вона є непридатною для проходження військової служби, але вже опісля того, як вона пройшла ВЛК, її визнають придатною до служби. Але якщо в дійсності існує підстава чому саме та чи інша особа вважає себе непридатною для військової служби, то такі рішення ВЛК підлягають оскарженню.

Наразі така ситуація, коли ВЛК дає висновок, який не відповідає дійсності, досить нерідка. І авжеж ті, хто впевнений в своїх силах та має на меті отримати правдиві результати щодо свого здоров'я, урахуваючи все те, що було в особі в минулому, наприклад травми, різноманітні захворювання, звертаються за відповідною правовою юридичною допомогою для задля оскарження недостовірного рішення чи акту ВЛК.

Однією з найпоширеніших помилок під час проходження ВЛК являється те, що сам процес обстеження лікарями проводиться неповноцінно, тобто лікарі оглядають особу лише поверхнево, часом іноді навіть не читаючи амбулаторну медичну картку особи, яка проходить ВЛК. Адже під час проходження такої комісії, сама комісія вважає за основу Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних силах України. Однак та особа, яка має на меті оскаржувати рішення та/або акт ВЛК, також може керуватися даним положенням [8].

Досудовий порядок оскарження постанов ВЛК. Законодавство передбачає такі можливості, як те, що постанови ВЛК підлягають оскарженню в досудовому порядку. Так, у відповідності з абзацом 3 пункту 2.12 наказу Міністерства оборони України № 402, спірні питання, які пов'язані з тим, що особа, яка підлягає до загального призову, не згідна з висновками лікаря, то таку особу можуть направити пройти контрольне обстеження у військовому лікувальному закладі [3].

Судовий порядок оскарження постанов ВЛК. Також існує порядок оскарження постанов в судовому порядку. В такому випадку

особа, яка хоче оскаржувати рішення, постанову чи акт ВЛК в судовому порядку, звертається за правовою юридичною допомогою.

Оскарження відбувається у відповідності з вимогами Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ), а також в порядку передбачений законом в адміністративному судочинстві, так як ВЛК – це орган у військовому управлінні, який виконує владну управлінську функцію [4].

Оскаржувати висновок ВЛК в адміністративному порядку буде швидше та дешевше, а також якщо оскаржувати в судовому порядку, дається більша гарантія того, що ВЛК не зможе зловживати своїм службовим становищем після отримання висновків ЦВЛК щодо придатності/непридатності на військову службу.

Нормативними актами в оскарженні рішень, постанов, актів ВЛК є:

1. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних силах України, затверджене наказом Міноборони № 402 від 14.08.2008 р.

2. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР.

3. Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 122 ([9]).

Судова практика. Верховним Судом у своїй практиці вироблено певний ряд важливих позицій задля того, аби оскаржувати постанови військово-лікарської комісії.

Так, постанова від 12 червня 2020 року в справі № 810/5009/18 Верховним Судом висловлено наступні ключові положення:

1. Судовий контроль щодо постанови, рішення, акту ВЛК повинен здійснюватися не виходячи за межі повноважень та компетенції адміністративного суду. Судом не може підміняти ВЛК та самостійно визначатись ступінь того, придатна особа чи непридатна для проходження військової служби, але можливо оцінювати повноту та об'єктивність проведеного медичного огляду та встановлювати причинний зв'язок захворювання.

2. Суд зобов'язаний здійснити перевірку того, чи дотримано процедуру в проведенні медичного огляду під час того, як приймалось рішення ВЛК, а також провести аналіз щодо наявності всієї необхідної документації, на підставі якої приймалися відповідні рішення, акти, постанови.

3. В разі того, якщо суд встановив недоліки щодо процедури у проведенні медичного огляду або під час того, як приймалось рішення ВЛК, постанову ВЛК можна визнати такою, що не відповідає вимогам чинного

законодавства, внаслідок чого може бути скасованою, але з обов'язковим повторним медичним оглядом.

4. Суд не володіє такими правами, як встановлювати в самостійному режимі причинні зв'язки хвороби для проходження військової служби, визначаючи ступені втрати працездатності особи. Такі права належать ВЛК.

Потрібно пам'ятати, що в судовій практиці оскарження постанов, рішень, актів ВЛК являється дуже суперечливими та важким процесом [5].

Результати та обговорення. Задля того аби ефективно оскаржити постанову ВЛК, потрібно дуже добре вивчити всі необхідні медичні документи, зібрати докази, надати чіткі аргументи та підстави, що необхідні для оскарження, дотримуватися встановлених строків та правильно оформлювати заяви чи позовні заяви.

В разі необхідності слід звертатися за необхідною правовою допомогою до адвокатів або правозахисних організацій.

Війна та мобілізація пов'язали значну частину суспільства зі Збройними Силами України та іншими формуваннями, одночасно збільшивши попит на правову допомогу у питаннях, що стосуються війська. Разом з тим, стали поширенішими й адвокатські запити, адресатами яких дедалі частіше стають військові частини [6].

Адвокатський запит – це, в першу чергу, зручний інструмент, який допомагає адвокату зібрати докази та підготуватися до подальших кроків. Зручність в його простоті: досвідченому адвокату знадобиться не більше години на те, щоб підготувати і направити запит. Натомість опрацювання адвокатського запиту, підготовка та відправка відповіді на нього можуть займати значно більше часу і вимагати залучення багатьох служб військової частини, зокрема, стройової, кадрової, фінансової та юридичної. Недоцільно надсилати адвокатський запит для уточнення обставин чи отримання документів, які вже наявні у клієнта, або які клієнт має можливість безперешкодно отримати від військової частини, наприклад, будучи військовослужбовцем такої частини та звернувшись до командування із відповідним рапортом. З урахуванням принципів компетентності та добросовісності адвокат повинен досконало знати законодавство та враховувати всі обставини. А тому вже в першому адвокатському запиті потрібно чітко сформулювати усі питання і точно вказати, які саме документи йому необхідні [7].

Висновки. Підводячи підсумки, можна сказати, що відіграє велику роль в реалізації, захисті та охороні прав та свобод людей та громадян в Україні, як в демократичній та правовій державі, кожної людини надане право щодо правової допомоги, яке закріплене статтею 59 Конституції України. Таке право являється конституційним, невід'ємним правом людини із узагальнюючим характером.

Контекст частини першої даної статті «кожен має право на правову допомогу» пояснює наступне, що будь-якому громадянину України, іноземцям та особам без громадянства, які знаходяться на території нашої держави передбачена правова допомога, в тому числі і правова допомога у питаннях пов'язаних з проходженням ВЛК та оскарженням рішень, що були прийняті на ВЛК.

Рекомендації. Цінність даної статті полягає в тому, що показано, як на практиці велика

кількість військових не знають своїх прав і не завжди є можливість звернутись до адвоката самостійно, адже можуть перебувати або на лікуванні, або ж в певному місці проходження військової служби. Отже, звернутися до суду адміністративної юстиції щодо захисту в порушенні прав військовослужбовців можна і потрібно. Однак в таких категоріях справ, як оскарження постави, рішення ВЛК, існує певна необхідність у проведенні в повторному медичному огляді особи, задля того аби визначити ступінь придатності/непридатності військовослужбовця чи цивільної особи для подальшого проходження військової служби, необхідно добре підготуватись та правильно захищати свої права під час оскарження постанови, рішення, акту ВЛК до ЦВЛК. В такому випадку вірогідність отримання позитивного судового рішення для військовослужбовця чи цивільної особи підвищується в рази.

Література:

1. Адвокатський запит до військової частини. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/218440_advokatskiy-zapit-do-vyskovo-chastini-top-5-zapitan-z-vdpovdyami.
2. Адвокатський запит до військової частини. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/218440_advokatskiy-zapit-do-vyskovo-chastini-top-5-zapitan-z-vdpovdyami.
3. Військово-лікарська експертиза у ЗСУ: аспекти судового оскарження постанов ВЛК. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/8470-vijs-kovo-likars-ka-ekspertiza-u-zsu-aspekti-sudovogo-oskarzhennya-postanov-vlk.html>.
4. Консультація військового адвоката. URL: <https://www.xn----6kccaakachn9cjege7arhbbe7cfusg1gtih2g7kd.org.ua/oskarzhennya-rishennya-vlk>.
5. Механізми оскарження постанов ВЛК. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/227344_mekhanzmi-oskarzhennya-postanov-vlk.
6. Механізми оскарження постанов ВЛК. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/227344_mekhanzmi-oskarzhennya-postanov-vlk.
7. Механізми оскарження постанов ВЛК. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/227344_mekhanzmi-oskarzhennya-postanov-vlk.
8. Наказ Міністерства оборони України Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних силах України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/page#Text>.
9. Як оскаржити рішення ВЛК. URL: <https://vkr.ua/ua/defense/yak-oskarzhiti-rezultati-vlknbsp#:~:text=%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%3A,%E2%84%96%20393%2F96%2D%D0%92%D0%A0>.

УДК 341.485

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.10>**Вікторія ЯВОРСЬКА**

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права, Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», v0673952677@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2225-6747

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН ГЕНОЦИД

В Україні проводиться підготовка нового Кримінального кодексу, періодично публікуються проекти Кримінального кодексу, в яких здійснюється вдосконалення норм кримінального права, враховуються міжнародні документи, позиції національних та закордонних експертів, усуваються недоліки правового регулювання, вносяться перспективні зміни та ідеї з метою ефективної кваліфікації злочинів.

Мета статті – проаналізувати проекти Кримінального кодексу України від початку 2024 року в частині перспективи вдосконалення кримінальної відповідальності за вчинення злочину геноциду.

В Кримінальному кодексі України визначення злочину загалом повторює міжнародні документи. В тексті проекту Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024 року) застосовується поняття тяжке насильство, яке викликає запитання.

В наступній статті надається поняття геноциду, наявне уточнення вбивства при геноциді, прямо передбачено, що вбити можна одну людину при наявності мети знищити певну групу. Порівняно з Кримінальним кодексом України, в якому визначається позбавлення життя членів такої групи, що не вказує однозначно на вчинення одного вбивства важливе уточнення, адже в науковій юридичній літературі висловлюється позиція, що геноцид потрібно визнавати при умові вчинення одного вбивства.

З вказаного зрозуміло, що проект викликає певні запитання і потребував вдосконалення, що частково втілено в наступних проектах.

Проект Кримінального кодексу України (станом на 16.06.2024 р.) передбачає п'ять статей в розділі, внесена стаття про ознаки, що підвищують на один ступінь тяжкість злочинів, передбачалося керівництво вчиненням злочину геноциду.

В тексті проекту КК України (станом на 02.07.2024 р.) статті про керівництво вчиненням злочину геноциду не згадується.

Злочин геноцид визначається в національному та міжнародному кримінальному праві. Правове регулювання геноциду зважаючи на практичну необхідність потребує вдосконалення.

Ключові слова: геноцид, злочин, проект Кримінального кодексу України, керівництво вчиненням злочину геноциду, публічні заклики.

Victoriia Yavorska. PROSPECTS FOR IMPROVING CRIMINAL LIABILITY FOR THE CRIME OF GENOCIDE

In Ukraine, a new Criminal Code is being prepared, drafts of the Criminal Code are periodically published, in which the norms of criminal law are improved, international documents, the positions of national and foreign experts are taken into account, the shortcomings of legal regulation are eliminated, promising changes and ideas are introduced with the aim of effectively qualifying crimes.

The purpose of the article is to analyze the drafts of the Criminal Code of Ukraine from the beginning of 2024 in terms of the perspective of improving criminal responsibility for committing the crime of genocide.

In the Criminal Code of Ukraine, the definition of crime generally repeats international documents. The text of the draft Criminal Code of Ukraine (as of February 25, 2024) uses the concept of serious violence, which raises questions.

In the following article, the concept of genocide is provided, the definition of murder in genocide is available, it is directly provided that one person can be killed if there is a goal to destroy a certain group. Compared to the Criminal Code of Ukraine, which defines the deprivation of life of members of such a group, which does not unequivocally indicate the commission of one murder, it is an important clarification, because in the scientific legal literature the position is expressed that genocide should be recognized under the condition of the commission of one murder.

It is clear from the above that the project raises certain questions and needed improvement, which is partially embodied in the following projects.

The draft of the Criminal Code of Ukraine (as of June 16, 2024) provides for five articles in the section, an article was added on the signs that increase the severity of crimes by one degree, and it was assumed that the commission of the crime of genocide was committed.

The text of the draft Criminal Code of Ukraine (as of July 2, 2024) does not mention the article on directing the commission of the crime of genocide.

The crime of genocide is defined in national and international criminal law. The legal regulation of genocide needs to be improved, taking into account the practical necessity.

Key words: genocide, crime, draft Criminal Code of Ukraine, leadership in the commission of the crime of genocide, public appeals.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України від 2001 р. визнано достатньо якісним та позитивним з позиції національних та міжнародних експертів з кримінального права, проте необхідність вдосконалення законодавства відноситься і до Кримінального кодексу України. В 2019 році починається робота над новим Кримінальним кодексом України, перші напрацювання відомі від вересня 2020 року, але у цьому вигляді новий Кримінальний кодекс України запропонований частково, постійне вдосконалення продовжується. Від початку 2024 року можна побачити проекти Кримінального кодексу України від 25.02.2024 р., 16.06.2024 р., 02.07.2024 р. Потрібно проаналізувати можливі перспективи зміни норм кримінального права з приводу правового регулювання геноциду в проекті Кримінального кодексу України (далі – проект).

Наукові публікації та дослідження з теми. Певні аспекти кримінальної відповідальності за злочин геноцид досліджували в своїх публікаціях Антонович М. М., Балацька В. С., Басиста І. В., Герасименко М. М., Іліка М., Кириченко В. М., Лапкіна А. В., Максименко Н. В., Махончук С. М., Тертиченко Т. М., Хавронюк М. І., Хаустова М. Г. та Федоровська М. А. та інші вчені.

Мета статті – проаналізувати проекти Кримінального кодексу України від початку 2024 року в частині перспективи вдосконалення кримінальної відповідальності за вчинення злочину геноциду.

Виклад основного матеріалу. В Кримінальному кодексі України стаття 442 визначає кримінальну відповідальність за вчинення геноциду. Визначення злочину загалом повторює міжнародні документи: «геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу» [1]. Визначаються найбільш поширені прояви геноциду, звертається увага на умисному характері злочину та наявності загальної мети злочину.

Проаналізуємо відмінності запропонованих проектів Кримінального кодексу України від початку 2024 р., пропозиції зміни в правовому регулюванні кримінальної відповідальності за вчинення геноциду.

В тексті проекту Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024 року) поняття геноциду передбачене у книзі одинадцятій, яка називається «Злочини проти міжнародного правопорядку» [2].

У розділі 11.1 передбачено чотири статті, які здійснюють правове регулювання кримінальної відповідальності за вчинення геноциду. В першій статті визначаються терміни, проте наданий тільки один термін, який пояснює значення тяжкого насильства. Відповідно до визначення: «тяжке насильство – спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, згвалтування чи інша дія сексуального характеру, здійснена за відсутності добровільної згоди потерпілої людини, катування або інше нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження» [2].

З наданого поняття виникають запитання, наприклад яку шкоду розуміти тяжкою для здоров'я, в цьому випадку потрібне уточнення, адже можуть виникнути ускладнення при кваліфікації. Питання визначення тяжкої шкоди досить складне в проекті Кримінального кодексу.

Правильно відмічають вчені у висновку на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.), що використання поняття тяжкого насильства пояснює «заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи», проте визначення тяжкого насильства вузьке порівняно з поясненням у міжнародному праві [3].

Відповідно до проекту тяжке насильство наділене визначеними проявами, проте заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи не чітко визначає ознаки, а також в проекті не згадуються катування та інше нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження [3]. В тексті проекту Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024 року) врахували пропозицію вчених і вказали «катування або інше нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження» при визначенні поняття тяжкого насильства.

В наступній статті надається поняття геноциду, наявне уточнення вбивства при геноциді, прямо передбачено, що вбити можна одну людину при наявності мети знищити певну групу [2]. Порівняно з Кримінальним кодексом України, в якому визначається позбавлення життя членів такої групи, що не вказує однозначно на вчинення одного вбивства важливе уточнення, адже в науковій юридичній літературі висловлюється позиція, що геноцид потрібно визнавати при умові вчинення одного вбивства.

У висновку на попереднє формулювання проєкту експерти звертали увагу на визначення найменше двох потерпілих від злочину [3]. Вказану норму проєкту вдосконалили, прямо зазначивши можливість визнати потерпілим одну людину, що на думку вчених більше відповідає позиції міжнародного права.

В статті 11.1.3. проєкту (станом на 25.02.2024 року) визначено поняття керівництва вчиненням злочину геноциду: «Особа, яка, фактично здійснювала керівництво політичною чи військовою діяльністю держави чи контролювала таку діяльність та яка особисто або спільно з іншою особою чи через іншу особу: 1) розробила план вчинення злочину геноциду, 2) взяла участь в ухваленні політичного рішення щодо його вчинення, 3) наказала вчинити злочин геноциду, 4) спонукала до вчинення такого злочину або 5) керувала діями, що утворюють злочин геноциду» [2].

В статті 11.1.4. передбачено публічні заклики до злочину геноциду або його виправдовування чи заперечення [2].

З вказаного зрозуміло, що проєкт (станом на 25.02.2024 року) викликає певні запитання і потребував вдосконалення, що частково втілено в наступних проєктах.

Наступним дискусійним питанням, яке прослідковується в змісті проєктів з приводу вдосконалення злочину геноциду в кримінальному законодавстві визначається зв'язок національного кримінального права та міжнародного кримінального права, вплив та наслідки цього впливу на правове регулювання в кримінальному праві, вплив національного законодавства на міжнародне кримінальне право.

Цікаву позицію відносно вказаного впливу з двох напрямків наводить професор Стрельцов Є. Л. Вчений підкреслює важливість відповідного впливу: «Аналізуючи складну проблему взаємовідносин між такими напрямками законодавства, у той же час не потрібно виключати і так званий зворотний вплив національного законодавства, у тому числі і кримінального, на зарубіжне і міжнародне». Відсутність зворотного впливу в умовах інтеграції законодавства, може зумовити виникнення не тільки правових проблем, а й викликати політичні питання [4, с. 50].

Потрібно визначити наскільки прослідковується взаємовплив між національним та міжнародним кримінальним правом при визначенні поняття геноцид в проєкті. В Кримінальному кодексі України, який зараз чинний відмічалось повторення визначення поняття геноциду з міжнародних документів, а отже, наявна відповідність.

Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 25.02.2024 року) поширено визначає геноцид, зокрема визначене поняття тяжкого насильства з метою правильного розуміння відносно вчинення геноциду, поняття геноцид повторює поняття з міжнародних документів, проте чітко передбачено, що геноцид може кваліфікуватися при вбивстві навіть однієї людини при наявності мети знищити цілу групу, що позитивно, адже не виходить з змісту статті, а прямо визначене в нормі статті та дозволяє уникнути різних позицій.

Зважаючи на продовження війни в нашій державі важливим потрібно відмітити поняття керівництва вчиненням геноциду, яке визначає зв'язок вчинення злочину з керівництвом політичною чи військовою діяльністю та участю в розробці плану злочину, прийнятті політичного рішення про вчинення геноциду, наказу, спонукування до геноциду, керування вчиненням злочину. Вчинення геноциду в Україні в період війни показує необхідність відповідної кваліфікації вчинення геноциду. Зрозуміло, що геноцид потребує детальної підготовки, визначення виконавця, а частіше виконавців, якщо геноцид передбачає посягання на значну кількість осіб. Наказ про вчинення цього злочину переважно віддається зацікавленими в меті злочину особами – політичним чи військовим керівництвом, які наділені певними повноваженнями і засобами для вчинення злочину. В певних випадках може відбуватися пряме керівництво вчиненням злочину, наприклад у випадках тривалого вчинення, що проявляється при масових вбивствах, заподіяння тяжкого насильства, створення для людини умов життя, розрахованих на її повне або часткове знищення, запобігання дітонародженню.

Проаналізувавши названі в проєкті (станом на 25.02.2024 року) дії відносно керівництва геноцидом можна відмітити необхідність їх закріплення, зважаючи на практичне застосування вказаних дій в різних населених пунктах України в період окупації до мирного населення. Причому особи, які здійснюють керівництво вчиненням злочину завжди часто небезпечніші виконавців, дії яких можна припинити і тим самим припинити вчинення злочину, затримати, притягнути до кримінальної відповідальності та покарання. При наявності військового чи політичного керівництва значно ускладнюється можливість доказування вчинення злочину, а злочинна діяльність продовжується за рахунок виконавців геноциду.

Вчинення злочину геноциду в період війни показало можливі прогалини правового регулювання в цьому напрямку, а відповідно кри-

мінальне законодавство повинне визначати всі важливі деталі злочину для уникнення неправильної чи неповної кваліфікації геноциду. З цієї позиції потребує вдосконалення національне кримінальне законодавство, та погодження з міжнародним кримінальним правом, адже значна кількість питань вимагає певного вдосконалення з позиції міжнародного кримінального права. В цьому випадку проявляється позитивний вплив національного кримінального права на міжнародне кримінальне право і навпаки з єдиною метою вдосконалення правового регулювання у визначених категоріях злочинів.

В Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього визначаються карані діяння: геноцид, змова з метою вчинення злочину, прями та публічні заклики до вчинення злочину, замах на вчинення злочину, співучасть у геноциді [5]. Прямого визначення керівництва вчиненням геноциду не передбачено, проте керівництво злочином передбачає наявність особи чи осіб, які вчинять злочин. У всіх випадках, які визначені в Конвенції (змова, заклики, співучасть) доцільно відмітити передбачений не один виконавець, а інші співучасники. Проте, одразу виникає питання наявності поняття різних форм співучасті в міжнародному документі, але відсутність поняття керівництва геноцидом.

Для визначення поняття співучасті потрібно звернутися до Загальної частини Кримінального кодексу України, зокрема в частині 2 статті 27 визначено, що поряд з виконавцем співучасником кримінального правопорушення виступає організатор, підбурювач і пособник [1].

В частині 3 статті 27 КК України визначено поняття організатора злочину, в якому зустрічаємо поняття керівництво в різних значеннях відносно участі у вчиненні злочину: «Організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням» [1]. В понятті підбурювача та пособника злочину поняття «керівництво» не зустрічається. Виникає питання співвідношення понять «керівництва політичною чи військовою діяльністю держави» в проєкті КК України (станом на 25.02.2024 р.) та організатора злочину в Загальній частині КК України. Крім того, названа діяльність передбачає достатньо широке поняття, а закріплене у нормі права поняття «фактично» не надає чіткості змісту статті проєкту.

Використання поняття керівництва геноцидом в проєкті Кримінального кодексу України

(станом на 25.02.2024 р.) надається з метою притягнення до кримінальної відповідальності, проте здійснення кваліфікації потребує врахування норми права про співучасть у вчиненні злочину.

У висновку на проєкт кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.) висловлено зауваження, що в цьому Проєкті потерпілими від кожної форми геноциду є найменше двоє осіб і це не відповідає міжнародному праву [3]. У всіх проєктах Кримінального кодексу України за 2024 р. враховано пропозицію національних експертів і передбачається, що потерпілим визнається одна людина при наявності мети злочину. В Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього передбачено: «вбивство членів такої групи» [5], що не зовсім погоджується з думкою про найменше одного потерпілого від злочину геноциду.

Національні експерти звертають увагу на відмінність прямого та публічного підбурювання до вчинення геноциду від форми злочину: «пряме та публічне підбурювання до геноциду є явищем, яке в доктрині українського кримінального права називається «односторонньою» співучастю: вважається, що пряме та публічне підбурювання до геноциду наявне тоді, коли особи адресувала невизначеному колу осіб заклики до вчинення актів геноциду, і принаймні одна інша особа втілила такі заклики в життя. У таких випадках, вочевидь, не можна вести мову про «двосторонній» зв'язок між особами (змову), характерну для співучасті». На відміну від ст. 442 чинного КК України проєкт (станом на 30.01.2023 р.) не визначає кримінальної відповідальності за пряме та публічне підбурювання до геноциду, а в Загальній частині не передбачені норми права про пряме та публічне підбурювання до кримінального правопорушення [3]. В наступних Проєктах взято до уваги зауваження і визначена кримінальна відповідальність за публічні заклики до вчинення геноциду, а в Проєкті від 02.07.2024 р. визначено чітко «прямо і публічно».

Наступний проєкт Кримінального кодексу України (станом на 16.06.2024 р.) передбачає п'ять статей в розділі. Внесена стаття про ознаки, що підвищують на один ступінь тяжкість злочинів: «вчинення умисного злочину: 1) передбаченого статтею 11.1.5, з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей; 2) передбаченого статтею 11.1.5, з використанням медіа чи інформаційної системи» [6]. В проєкті (станом на 02.07.2024 року) цієї норми права не передбачено, причому немає

окремої статті та навіть не визначене у статті, до якої відсилається, а саме публічні заклики до вчинення злочину геноциду або його виправдання чи заперечення.

В проєкті (станом на 16.06.2024 р.) передбачалося керівництво вчиненням злочину геноциду [6].

З метою правильного розуміння цього поняття звертаємося до статті 2.7.2 проєкту КК України (станом на 02.07.2024 р.), в якій визначені співучасники кримінального правопорушення: «Організатором є особа, яка: 1) керувала готуванням до кримінального правопорушення або його вчиненням, 2) створила просту групу, що вчинила кримінальне правопорушення, чи керувала нею, 3) створила організовану злочинну групу чи керувала нею або 4) координувала діяльність двох чи більше організованих злочинних груп» [7]. Проте, статті про керівництво вчиненням злочину геноцид у цьому проєкті не згадується, на відміну від двох попередніх проєктів, які передбачали вказане поняття.

В проєкті Кримінального кодексу (станом на 02.07. 2024 року) в розділі передбачені дві статті, які визначають геноцид, причому перша стаття практично повністю повторює міжнародні норми права з уточненням на можливість вбити одну людину при наявності мети злочину. Друга стаття, 11.1.2 передбачає публічні заклики до вчинення геноциду або виправдовування чи заперечення злочину [7].

Проаналізувавши проєкти Кримінального кодексу України з початку 2024 року відмічаємо значні зміни правового регулювання злочину геноцид, причому за кількістю статей та змістом, який вказані норми права передбачають.

Враховуючи підготовку проєкту Кримінального кодексу України необхідно звернути увагу на правильність, послідовність та погодженість правового визначення кримінальної відповідальності за вчинення геноциду. Злочин геноцид потребує уваги та вдосконалення правового регулювання зважаючи на зростання небезпечності вчинення геноциду в період війни. Вказаний злочин властивий великим та організованим і малим доісторичним спільнотам [8]. Усвідомлення світовою спільнотою великої суспільної небезпеки такого кримінального правопорушення як

геноцид, його правова оцінка відбулася лише в середині двадцятого століття [9, с. 214]. Зараз повною мірою потрібно зрозуміти, що вказаний злочин вчиняється періодично в різні періоди, відносно певних спільнот з метою їх повного чи часткового знищення. Вивчення і вдосконалення геноциду та питань, які виникають при здійсненні правового регулювання злочину покликане знайти певні можливості для ефективного запобігання, припинення та покарання злочину.

Превенція від вчинення наступних злочинів геноциду можлива у випадку покарання за вчинення злочину [10], а покарання ефективне при правильній кваліфікації і врахування всіх важливих аспектів злочину.

Висновки. Злочин геноцид визначається в національному та міжнародному кримінальному праві. В період війни значно посилюється увага до геноциду через велике збільшення кількості вчинених злочинів геноциду та зростання суспільної небезпечності цього злочину.

Правове регулювання геноциду зважаючи на практичну необхідність потребує вдосконалення.

Наявні спроби вдосконалення правового регулювання геноциду у проєктах Кримінального кодексу України. Проаналізувавши проєкти, які опубліковані в цьому році, станом на 25.02.2024 року, 16.06.2024 року, 02.07.2024 року, відмічаємо зміни в кількості статей, які визначають правове регулювання геноциду, зокрема зменшення їх від п'яти до двох в проєкті 02.07.2024 р. та 01.08.2024 р. наявності цікавих норм права, які не завжди погоджувалися з нормами Загальної частини та міжнародними документами, використання не повністю уточнених понять, не визначеність кримінальної відповідальності за співучасть у вчиненні геноциду та обставин, які виступають кваліфікуючими при вчиненні злочину.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з дослідженням правового регулювання запобігання вчинення геноциду, вивчення історичних аспектів геноциду, впливу історичних аспектів на значення правового регулювання геноциду та притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.07.2024)
2. Контрольний текст проєкту (станом на 25.02.2024 року). Кримінальний кодекс України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf> (дата звернення: 29.07.2024)

3. Висновок національних експертів на проєкт кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf> (дата звернення: 29.07.2024)

4. Стрельцов Є. Л. Складні сучасні процеси інтеграції міжнародного, зарубіжного та національного законодавств. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 42–53.

5. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 09.12.1948. Офіційний переклад Конвенції надісланий листом МЗС № 72/14-612-54598 від 22.04.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 29.07.2024)

6. Контрольний текст проєкту (станом на 16.06.2024 року) кримінальний кодекс України. <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/06/17/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-16-06-2024.pdf> (дата звернення: 29.07.2024)

7. Контрольний текст проєкту (станом на 02.07.2024 року). Кримінальний кодекс України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/07/03/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-02-07-2024.pdf> (дата звернення: 29.07.2024)

8. Ігор Бігун, Лариса Зарічняк транскрипт і переклад. Голодомор. Світова історія геноциду. Лекція Нормана Наймарка. *Історична правда*. 15.10.2015. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/560d25602670e/>

9. Зайченко О. Ю. Кримінально-правова характеристика діяння геноцид (ст. 442 КК України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 6. С. 213–220.

10. Титич В. Знищення нації не тільки через масові вбивства: у чому «проблема» доведення геноциду і до чого тут культура. *Українська Правда*. 25 липня 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/07/25/7467349/>

УДК 342.9:338.22

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.3.11>**Наталія ЛАВРИК**аспірант, ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
nataliia.lavryk@gmail.com

ORCID: 0009-0006-5853-0735

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Під адміністративно-правовим регулюванням підприємницької діяльності слід розуміти вид регулювання, що впливає на суспільні відносини у певній сфері. Воно здійснюється уповноваженими органами державної влади за допомогою спеціалізованих органів. Дійсно, можна сказати також, що це методи та система юридичних прийомів, що виникають у сфері підприємницької діяльності під впливом відповідних адміністративно-правових норм, а також процеси та умови їх виникнення.

Нормативно-правова база, що регулює підприємницьку діяльність включає низку законів, у тому числі й такі регламенти. Основні з них включають наступні положення Конституції України [11], Господарському кодексу України [14], Цивільному кодексові України [15], Митному кодексові України [16]. Варто також згадати закони України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII [1], «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII [2], «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI [3], «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV [4], «Про фермерське господарство», від 19.06.2003 р. № 973-IV [5] та багатьох інших. Підсумовуючи, можна сказати, що поняття та структура адміністративно-правових механізмів налаштування та контролю за підприємництвом заслуговують на увагу як об'єкт наукового дослідження. Це пов'язано з особливостями адміністративного права та об'єктивного необхідністю вивчення механізмів регулювання у цій сфері з метою повноти та всебічності наукового дослідження.

У статті досліджено особливості поняття «правове регулювання». Здійснено аналіз адміністративно-правового механізму регулювання в підприємстві. Досліджено нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність. Узагальнено отримані результати.

Ключові слова: підприємницька діяльність, регулювання, підприємництво, адміністративно-правовий механізм.

Nataliia Lavryk. ADMINISTRATIVE LAW MECHANISM FOR REGULATING BUSINESS ACTIVITY

Administrative law regulation of business activity should be understood as a type of regulation that affects social relations in a particular area. It is carried out by authorized public authorities with the help of specialized bodies. Thus, it may be said that it comprises methods and a system of legal techniques arising within business activity under the influence of relevant administrative law norms, as well as processes and conditions for their origin.

The legal framework regulating entrepreneurial activities consists of a set of laws, including the following regulations. The main ones include the following provisions of the Constitution of Ukraine [11], the Commercial Code of Ukraine [14], the Civil Code of Ukraine [15], and the Customs Code of Ukraine [16]. It is also worth mentioning the Laws of Ukraine «On Business Associations» as of 19.09.1991 No. 1576-XII [1], «On Limited and Additional Liability Companies» as of 06.02.2018 No. 2275-VIII [2], «On Joint Stock Companies» as of 17.09.2008 No. 514-VI [3], «On the Principles of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity» as of 11.09.2003 No. 1160-IV [4], «On Farmin» as of 19.06.2003 No. 973-IV [5], and many others. To summarize, we can say that the concept and structure of administrative law mechanisms for setting up and controlling entrepreneurship deserve attention as a research object. This is due to the peculiarities of administrative law and the objective need to study the regulatory mechanisms in the relevant area for the completeness and comprehensiveness of scientific research.

The article studies the features of «legal regulation». The author analyses the administrative law mechanism for regulating business activity. The legal acts regulating entrepreneurial activity are studied. The results are summarized.

Key words: business activity, regulation, entrepreneurship, administrative law mechanism.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З економічної точки зору, підприємницька діяльність допомагає залучати значні обсяги коштів у різні сектори національної економіки та сприяє загальному розвитку національної економіки. Активні учасники підприємницької діяльності є найбільшими та найважливішими платниками податків. Соціальні ефекти підприємництва також заслуговують на увагу, оскільки розгалужена

мережа малих і середніх підприємств сприяє створенню численних робочих місць.

Визначаючи адміністративно-правові аспекти підприємницької діяльності, держава встановлює форми і методи управління такою діяльністю. Аналогічно з таким ефективним елементом державної адміністративно-правової політики у сфері правового регулювання підприємництва має бути державне регулювання та контроль. Однак, як показує прак-

тика, позитивні аспекти юридичного контролю підприємництва не є чітко вираженими через слабкість самої держави, тоді як негативні аспекти становлять особливу групу чинників, що перешкоджають нормальному розвитку підприємницької діяльності в нашій країні.

Оскільки підприємницька діяльність є однією зі сфер взаємодії держави та економіки, вона потребує відповідної підтримки з боку держави, зокрема адміністративно-правових засобів, тобто спеціальних правових механізмів впливу на поведінку її суб'єктів. Нормативно-правове налаштування, впорядкування та контролю у сфері господарської діяльності є важливим елементом взаємодії держави і суспільства, зокрема шляхом встановлення адміністративно-правового режиму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження правового впорядкування підприємницької діяльності висвітлено у працях таких науковців, як: Є. Ю. Подорожній [6], В. І. Теремецький [7], Л. Р. Біла [9], М. Г. Ісаков [18], С. Б. Жарая [19] та інших.

Мета статті. Теоретико-практичне дослідження особливостей адміністративно-правової організації підприємницької діяльності в Україні. Задля досягнення зазначеної мети було поставлено наступні завдання: обґрунтувати поняття правового регулювання; визначити природу нормативно-правового впорядкування та контролю за підприємництвом; проаналізувати нормативно-правові засади адміністративно-правової організації та створення підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Є. Ю. Подорожній проаналізував, що правове регулювання – це «діяльність держави і суспільства в процесі підготовки і прийняття правових норм, реалізації їх у конкретних відносинах і застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві» [6].

Дійсно, правове регулювання – це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини завдяки юридичним елементам.

Щодо адміністративно-правового впорядкування та контролю, то важливо зазначити, що з огляду на предмет і методи галузі адміністративного права, організаційно-юридичне врегулювання є особливими правовими механізмами, за допомогою яких адміністративне право впливає на поведінку та діяльність.

Теремецький В. І. адміністративно-правове регулювання описує як «цілеспрямований вплив правових норм, прийнятих державою, забезпечений відповідними адміністративно-

правовими засобами, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини» [7, с. 51].

Стеценко С. Г. таке врегулювання розглядає як систему юридичних елементів та прийомів, завдяки яким реалізується правничий контроль громадських зв'язків у певній галузі адміністративного права [8, с. 63].

Коли йдеться про підприємницьку діяльність, то слід зазначити, що це одна зі сфер економічної діяльності, головною ознакою якої є отримання прибутку. Однак десятки індивідів підприємництва не розглядають отримання прибутку як основну мету своєї діяльності, оскільки основною метою для них є вирішення суспільних проблем.

Таким чином, можна сказати, що підприємницька діяльність – це сукупність суспільних благ, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, спрямованих на задоволення приватних і публічних потреб та легальних, дозволених зацікавлень фізичних чи юридичних осіб та держави. Ці суспільні блага визначаються окремими сферами суспільного виробництва (виробництво та реалізація виробів, здійснення завдань, втілення будь-якого сервісу вартісного характеру, що мають певну ціну), соціально-економічна цінність яких визнається і гарантується законодавством України.

Поняття «підприємницька діяльність» була предметом багатьох досліджень науковців. Ось, Л. Біла визначає поняття «підприємницька діяльність» та пов'язує його з поняттям «бізнес». Авторка розуміє цей термін як «функціонування установ, підприємств та організацій, спрямовану на освоєння природних ресурсів, виробництво, купівлю та продаж товарів і послуг, а також на обмін інших товарів, послуг та грошей на користь інших» [9, с. 112].

Вчений А. Гук пояснює поняття «підприємницька діяльність» і показує, що це особлива активність людини, певний вид діяльності, який використовує фізичну силу. Крім того, автор зазначає, що особливістю принципу обраної діяльності є ініціативність. Активна та ініціативна людина може розпочати будь-яку діяльність у будь-який час і може вносити у свою діяльність інновації та новизну [10].

Загалом, можна зазначити, що адміністративно-правові механізми включають:

- 1) адміністративно-правові норми;
- 2) громадські відносини, що створюються в галузі державного керування: а) суб'єкти управління; б) юридичні факти (правомірні та неправомірні дії та події); в) об'єкти охоронного впливу;
- 3) індивідуальні акти;
- 4) формальності;

5) засоби діяльності суб'єкта адміністративної юрисдикції.

Під механізмом організаційно-юридичного врегулювання та контролю підприємництва слід розуміти сукупність упорядкованих адміністративно-правових засобів, що контролюють та систематизують відносини, які реалізуються у галузі підпорядкованому державі контролю за підприємницькою діяльністю. Структура цього механізму є такою: 1) адміністративно-правові норми; 2) зв'язки, що реалізуються у сфері безпосередньої дії адміністративно-правових норм; 3) акти, що містять відповідні адміністративно-правові норми.

Отже, проаналізуємо нормативно-правову базу, що регулює підприємницьку діяльність. Наприклад, відповідно до ст. 42 Конституції України [11]: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність законодавців, посадових і службових осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Забороняються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція» [11].

Також проаналізуємо, нормативно-правові акти врегулюють та контролюють відносини між особами, які реалізують підприємницьку діяльність. Підприємництво – відносно нове явище в Україні. Підставою для його правового вираження стало прийняття Закону України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 року № 698-ХІІ [12].

Прикметно, що у вітчизняній правовій думці, говорячи про сферу підприємницької діяльності, мають на увазі таку галузь, як «господарське право». Сформульована модель знайшла своє відображення та застосування в українському правовому законодавстві. Зокрема, в наступному законодавчому акті, як Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 року № 4618-VI [13]. Наразі це один з провідних профільних законів у галузі контролю та врегулювання підприємництва.

Господарським кодексом України [14] визначаються основні засади господарювання в Україні та регулює широке коло громадських зв'язків, що реалізуються у ході створення та втілення господарської діяльності між всіма фізичними/юридичними особами, а також між цими суб'єктами та іншими господарських відносин [14]. Щодо Цивіль-

ного кодексу України [15], то останній регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [15]. З приводу Митного кодексу України [16], то положення цього закону врегульовують та контролюють підприємництво, пов'язану з митними та іншими операціями, зазначеними в аналітичному документі, або пов'язану з ними.

В. Б. Авер'янов визнає підпорядковане державі врегулювання підприємництва як засновану на законодавстві форму державного впливу на господарську діяльність, що полягає у можливості державної влади встановлювати та застосовувати правила, спрямовані на забезпечення належних умов для реалізації підприємництва фізичними та юридичними особами, а також застосовувати юридичні санкції у разі невиконання цих правил [17].

Організаційно-юридичне врегулювання та контроль такої діяльності здійснюється за допомогою певних інструментів, які в сукупності складають структуру адміністративно-правового регулювання. У загальній теорії права до основних елементів механізму правового регулювання відносять: 1) правопорядок, його принципи, закріплені в законах та інших нормативно-правових актах; 2) юридичні факти; 3) правовідносини. З цієї точки зору, основними елементами організаційно-юридичного регулювання підприємництва є певні правила поведінки у сфері адміністративного права, юридичні факти та адміністративні правовідносини, що виникають за участю суб'єктів господарювання [18].

С. Б. Жарая визначає механізми державного регулювання через систему заходів, що забезпечують реалізацію підпорядкованій державі політику та впорядкування підприємницької діяльності. На думку автора, першою групою механізмів є створення нормативно-правової бази, що регулює державне керування підприємницькою діяльністю. Друга група механізмів – формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів державного контролю щодо підприємницької діяльності та кадрове забезпечення системи регулювання підприємницької діяльності [19].

Таким чином, під адміністративно-правовим регулюванням підприємницької діяльності слід розуміти вид регулятивного впливу на суспільні відносини у відповідній сфері, який здійснюється уповноваженими органами державної влади за допомогою спеціалізованих органів.

Висновки. Під регулюванням розуміють про методи та правові інструменти, які вини-

кають у сфері підприємницької діяльності під впливом відповідних адміністративно-правових норм, а також процеси та умови їх виникнення. Дійсно, саме Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Митний кодекс України, а також закони України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII, «Про

товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII, «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI, «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV, «Про фермерське господарство», від 19.06.2003 р. № 973-IV та інші регулюють підприємницьку діяльність.

Література:

1. Про господарські товариства: Закон від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.
2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n386>.
3. Про акціонерні товариства: Закон від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
4. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.
5. Про фермерське господарство: Закон від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.
6. Подорожній Є. Ю. Правове регулювання конкурентоспроможності працівників органів внутрішніх справ України: Дис. канд. юрид. наук 12.00.05 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2010.
7. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. Держава та регіони. Серія «Право». 2012. № 1 (35). С. 50–54.
8. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.
9. Біла Л. Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. 2-е вид. перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с.
10. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного врядування. Актуальні проблеми державного управління. 2015. Випуск № 1 (43). С. 78–83.
11. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141.
12. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року № 698-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 14, с. 168.
13. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, ст. 23.
14. Господарський кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
15. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n651>.
16. Митний кодекс України : Закон від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
17. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2005. Т. 2: Особлива частина. 2005. 624 с.
18. Ісаков М. Г. Основні засади адміністративно-правового забезпечення регулювання підприємства в Україні. Публічне право. Науково-практичний юридичний журнал. 2012. № 2 (6). С. 78–84.
19. Жарая С. Б. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності: до питання термінології. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2011. № 3. С. 138–146.

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЮРИДИЧНІ НАУКИ**

Випуск 3 (71), 2024

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. І. Вишнякова*
Комп'ютерне верстання *О. І. Молодецька*

Підписано до друку 31.10.2024 р. Замовлення № 1124/810
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,6.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім “Гельветика”
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.